

naše planine

7 - 8

1988

Naše planine

le nostre montagne
nos montagnes
our mountains
unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

THE JOURNAL OF THE ALPINE ASSOCIATION OF CROATIA

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Preplata za 1988. g. 5000 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 1000 dinara. Uplate slati na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za Naše planine» i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufinancira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Od 1893. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

IZDAVAČKI SAVJET

- Ivica Bralić
Tomislav Đurić
Milivoj Gluhak
Josip Gobac
Zdenko Jajčević
Zeljko Kašpar
Zeljko Klepić
Mirko Krnežević
Milan Kolman
Slavko Komar
Josip Malić
Vlado Mihaljević
Željko Poljak
Božidar Škerl
Ivica Trnokop

UREDNIČKI ODBOR

- Nikola Aleksić
Borislav Aleraj
Darko Berljak
Vlado Božić
Milivoj Kovačić
Ivan Marchiotti
Krunoslav Milas
Tomislav Pavlin
Mladen Rac

DOPISNICI IZ REGIJA

- Miroslav Ambruš-Kiš
Ivan Jakovina
Miljenko Pavešić
Đuro Priljeva
Ante Rukavina
Milan Sunko
Cvjetko Šoštarić

**GLAVNI I ODGO-
VORNI UREDNIK
Željko Poliak**

S A D B Ź A I

Branko Puzak: Alpinistička ekspedicija Tjan Šan	1987
Branko Šeparović: Uspon na Iskatelj	156
Snježana Bilać: U lavini	158
Branko Puzak: Dilema u Koroni	159
Dunja Horvatin: Veliko Medvjede Srce iz carstva	
Patho Te	161
Šefko Kadrić: Planinarova ljubav	163
Dragan Marjanović: Kako sam se popeo na Popocatepetl	165
Dr. Branimir Jureković: Komovi	167
Dr. Radovan Kranjčev: Iz Peći na istočne Prokletije	171
Uzeir Beširović: Zapis sa Čvrsnice	177
Cvetin Ristanović: Zimski uspon na Rtanj	178
Tomislav Pošta: Proljetni pohod na Žumberak	179
Zabranjeno pušenje u blagovaonicama planinarskih kuća	180
Andrija Srkoč: Život težak — život krasan	181
Podrška Republičke konferencije SSRNH planinarstvu u Hrvatskoj	186
Speleologija	187
In memoriam	188
Alpinizam i ekspedicionizam	188
Planinarske kuće	189
Nove markacije	189
Rad društava	190
Ostale vijesti	190
Senaid Serdarević: Kako treba planinariti (nastavak)	191

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI:

U Rožanskim kukovima na Velebitu

Foto: Ing. Zlatko Smerke

BRANKO PUZAK
ZAGREB

alpinistički pohod

Foto: B. Separović

TJAN ŠAN '87

Posjeti jugoslavenskih alpinista Sovjetskom Savezu imaju dugu tradiciju. Naši aplinisti su najčešće posjećivali područje Kavkaza, gdje je posljednjih 25 godina bilo više od deset naših ekspedicija i pohoda. U posljedne vrijeme je područje sve većeg interesa Pamir, što je i razumljivo, jer se prilično jednostavnom organizacijom mogu dosegnuti ciljevi viši od 7000 metara. Mnogi su naši »himalajci« prva iskustva s visokim planinama stjecali upravo na Kavkazu i Pamiru, pa tako većinu tih pohoda treba smatrati i nekom vrstom ekspedicijске škole.

Serija uspješnih alpinističkih pohoda u planine Sovjetskog Saveza nastavljena je Jugoslavenskim alpinističkim pohodom Tjan Šan '87. Bio je to drugi posjet tom gorju (nakon slovenskih alpinista pod vodstvom Marije Frantar 1985.). Organizacija ovog pohoda povjerena je Komisiji za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske. Vođa je bio Branko Puzak, a ekipu od 15 članova sačinjavali su alpinisti iz Hrvatske (8), Slovenije (3), BiH (2) i Srbije (2).

Tjan Šan

Tjan Šan* jedna je od najvećih planinskih skupina na svijetu. Proteže se 2600 kilometara kroz Centralnu Aziju, između pustinja Kazahstan na sjeverozapadu, Takla Makan na jugu i Gobi na istoku, tako da niti jedna rijeka što izvire u Tjan Šanu ne ugleda more, sve se izgube u pijesku pustinja što okružuju gorje.

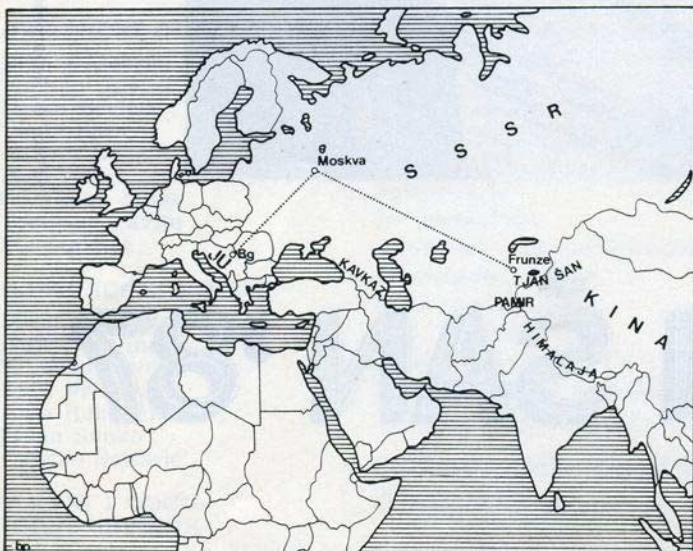
* Ime Tjan Šan potječe iz kineskog jezika i rači Nebeske planine Razni autori pišu različito: len Pan, Tien Shan, Tijen San itd. U našim izbenicima i atlasima najčešće se spominje kao jan Šan, te smo ga i mi preuzeли u tom obliku.

Zapadni dio Tjan Šana nalazi se u SSSR-u, a istočni u NR Kini, što je ujedno i glavni razlog da alpinisti malo posjećuju ovo područje. Tehničke poteškoće su sporedne. Najviši vrh gorja je Pik Pobede (7439 m), na sovjetsko-kineskoj granici, zbog čega je uspon zabranjen ne samo stranim, već i sovjetskim alpinistima. U mnoštvu lijepih vrhova izdvajaju se Han Tengri (6995 m) i Marmornaja stena (6414 m), takoder u neposrednoj blizini granice i zbog toga teško dostižni.

Sovjetski dio Tjan Šana nalazi se gotovo u cijelosti u Kirgiziji, jednoj od 15 sovjetskih socijalističkih republika, smještenoj u sovjetskoj centralnoj Aziji.

Kirgizija

Prvi podaci o kirgiskom narodu dopiru iz 3. stoljeća prije naše ere. Kirgizi su narod turskog porijekla. Od davnina se bave nomadskim stočarstvom. Lutajući s krdima konja i stadima ovaca po planinskim pašnjacima, odjećeni od ostalog svijeta visokim planinama, Kirgizi su u 20. stoljeću stupili u društvenom stadiju ranog feudalizma. Sovjetski način života primorava ih da žive na jednom mjestu, u stalnim naseljima, što im ispočetka nikako nije odgovaralo i što je jedan od razloga da je većina Kirgiza bila na strani kontrarevolucije. Poznat je i poučan pokušaj »preobrazbe« jakova u krave. Kirgizima je brdsko govedo jak dragocjeno kao tovarna životinja, a i zbog vune, kože i mesa. Donja granica na kojoj jak može živjeti je oko 2500—3000 metara. Natjerani u doline i ogradieni ogradama, jakovi su počeli slabiti i poboljevati zbog čega se njihov broj znatno smanjio. Rezultat pokušaja takvog »mljekarstva« bio je da su preostale jakove morali pustiti na slobodu, da sami odabiru prebivalište i traže hranu.

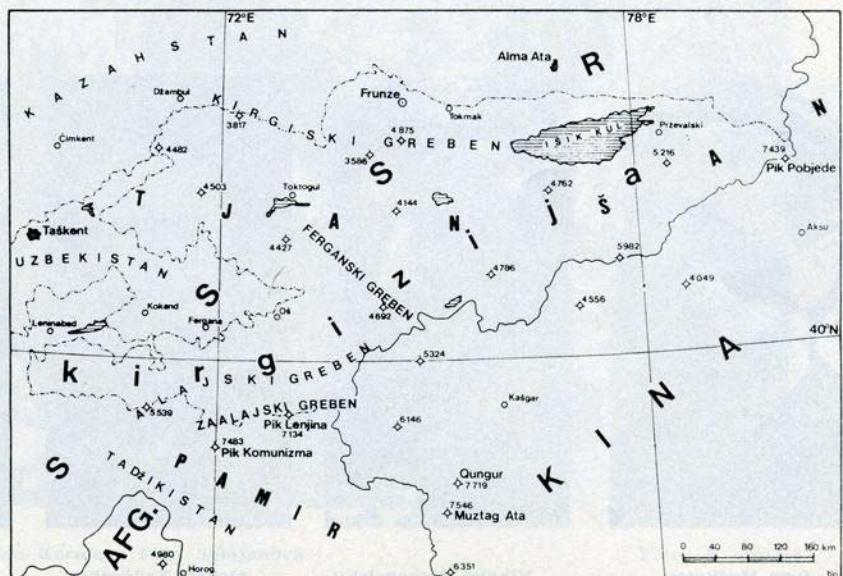
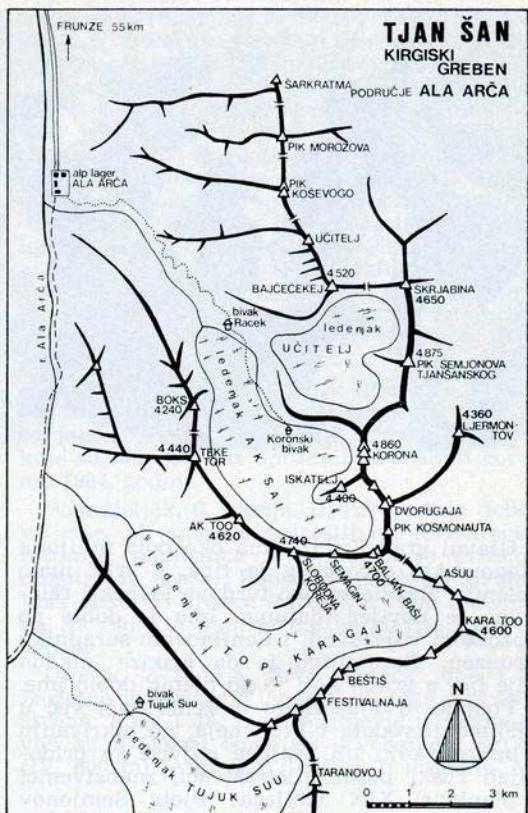

Putovanje ekspedicije od Jugoslavije do Kirgizije

Svako dijete zna za Ilijadu, Odiseju i Kavalervu, no malo tko zna da srednjoazijski narodi imaju doslovce na desetke epova koji ih opsegom premašuju, a umjetničkom snagom i kulturno-povijesnim značenjem u najmanju ruku su im ravnopravni. Takvi su npr. Manas, Tahir i Zuhra, Gor-Ogli, Alpa-miš, Lejli i Madžnun itd. Uzrok zašto ih svijet ne poznaje nije toliko udaljenost i za evropske pojmove egzotičnost Srednje Azije, koliko povijesna sudsudina tih naroda koji poslje procvata u starom i srednjem vijeku nisu više uspjeli uhvatiti korak s vremenom, već su polako tonuli u kulturnu i opću zao-stalost.

Među najglasovitijim epovima svakako je kirkiski ep Manas koji priča o bitkama i doživljajima viteza Manasa, njegova sina Semeteja i unuka Sejteka. Kolik je cijeloviti opseg Manasa nije moguće točno utvrditi. Suvremenici kirkiski narodni pjevač Sajakbay Karalajev (rođen 1894.) zna oko 350.000 stihova, i to napamet, jer je nepismen. Dodamo li tome i stihove drugih pjevača, bilo bi ih ukupno oko 600 000. Neki istraživači smatraju da bi ih se moglo skupiti i više od jednog milijuna. Aerodrom u glavnom gradu Kirgizije, Frunzeu, nosi ime Manas. Kirkizi nisu imali svoje pismo i ep je tisuću godina prenošen od usta do usta, od oca na sina. Danas je nepismenost među Kirgizima iskorijenjena. Za svoje pismo preuzeli su cirilicu.

Kirkiska Sovjetska Socijalistička Republika osnovana je prosinca 1936. i danas broji oko četiri milijuna stanovnika na 198 500 km². Osim Kirkiza, stanovništvo Republike čine i Rusi, Uzbeci, Tadžici i drugi. Kirkiza ima i u susjednoj Kini i u Afganistanu. Po nekim procjenama ukupno ih ima oko jedan milijun.

Kirkiska SSR i sovjetski Tjan San

Kirgiski narodni pjevač

Glavni grad Frunze ima oko pola milijuna stanovnika, evropskog je tipa, s vrlo malo zelenila. Razvio se oko tvrdave Pišpek i relativno je novijeg datuma. Ime je dobio po poznatom vojskovodi i Lenjinovom suradniku Frunzeu. Zanimljivo je da Frunze nikada nije bio u gradu koji je po njemu dobio ime.

Podatke o Tjan Šanu možemo naći već u djelima Herodota i Ptolomeja, no otkrivanju i upoznavanju tih krajeva najviše su pridoniojeli ruski putnici, istraživači, znanstvenici i planinari XIX stoljeća: Pjotr Semjonov Tjanšanski (1827—1914), Nikolaj Prževalski (1839—1888), Aleksej Fedčenko (1844—1873) i Ivan Mušketov. Danas jedan grad u Kirgiziji nosi ime Prževalski, najduži ledenjak u Pamiru zove se Fedčenko, a najviši vrh zapadnog Tjan Šana, područja u kojem je djelovala naša ekspedicija, nosi ime Pik Semjonova Tjanšanskog.

Ala Arča

Ala Arča je alp-lager u kojem smo bili smješteni. Nalazi se u istoimenoj dolini kroz koju protjeće i rijeka istog imena (ala je dolina, a arča vrsta azijskog planinskog bora). Logor je lako dostupan automobilom (55 km cestom od Frunze), a nalazi se na ugodnoj nadmorskoj visini (2100 m). Područje je proglašeno nacionalnim parkom i Kirgizima je u njemu zabranjeno nomadsko kretanje.

Planine veoma podsjećaju na Centralne Alpe. Visine su približno slične (najviši vrh je Pik Semjonova Tjanšanskog, visok 4875 metara), a i stijene su otprilike visoke kao u Centralnim Alpama: 800 do 900 metara, najviše 1100 m. Uglavnom su kombinirane. Pristupi su jednostavnji, a silazi, za onoga tko se ne vraća istim smjerom, već najlakšim putem, veoma dugotrajni.

Ivan Mušketov

Nikolai Prževalsky

Aleksej Fedčenko

Pjotr Semjonov

Klima je zanimljiva: u brdima je mnogo padavina i hladno je, a već desetak kilometara niže, prema pustinji, ni kapi vode, a temperatura +40°C. Mi smo došli u vreme koje preporučuju kao najbolje (srpanj i kolovoz), no ipak je od 14 dana koliko smo boravili u brdima, 13 dana padao snijeg, a u nizini je bila kiša. Uvjeti za penjanje teški su i opasni.

Najzanimljivije stijene su u vrhovima Slobodna Koreja, Korona, i Semjonov Tjanšanski. U alpinističkom pogledu područje je prilično neobrađeno. Ala Arča je za sovjetske alpiniste početnički logor, rijetko penju smjerove teže od III stupnja. Zbog blizine granice dugo je bio zatvoren za strance. Prvi su tu bili Amernkanci 1976. (Henry Barber i Jeff Lowe izveli su dva prekrasna uspona u Slobodnoj Koreji), zatim Česi, pa Slovenci 1985. i sada mi. Još uvijek su velike mogućnosti za prvenstvene uspone.

Tok pohoda

Bilo nas je iz raznih krajeva i svi smo se okupili ujutro 2. srpnja na beogradskom aerodromu. JAT nam je izašao u susret i dao osjetan popust, tako da smo dvodnevno maličirirano vlakom zamjenili s tri sata ugodnog leta do Moskve.

Na aerodromu Šeremetjevo dočekali su nas Viktor Nikolajev, sovjetski alpinistički profesionalac, Rein Loik, voda grupe iz Estonije koja nam u 9. mjesecu dolazi u uzvratni posjet, i Ilmar Primets, naš vodič po SSSR-u,

također Estonac. Sa sporazumijevanjem nema većih teškoća, razumijemo se, ali kad se treba dogovoriti nešto bitno, govorimo engleski (Ilmar ga prilično dobro govor, jer niti njemu ruski nije materinji jezik).

Slijedeći dan letimo za Frunze. Dodajemo još tri sata vremenske razlike, što ukupno iznosi 5 sati, tako da nam se uopće ne spava. Smješteni smo u relativno udobne barake, po tri u sobi. Nekolicina nas odlazi vodi logora u posjet. Razmjena poklona i dobrodošlica.

Subota, 4. srpnja. Dan smo iskoristili za upoznavanje okoline. Prošetali smo se do grebena na zapadnoj strani doline Ala Arča, odakle je lijep vidik na glavna brda, s Pikom Semjonova Tjanšanskog, najvišim vrhuncem Kirgiskog grebena (4875 m). Sunčano je i prilično toplo.

Nedjelja, 5. srpnja. Čitav dan kiša. Proučavamo fotografije što su nam ih nabavili sovjetski alpinisti. Susreli smo i alpiniste koje su neki od nas upoznali u Fanskim gorama 1984. godine.

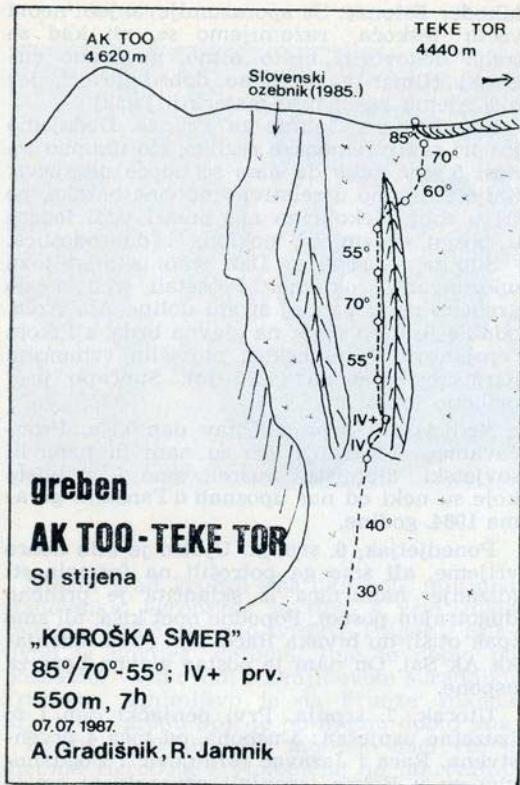
Ponedjeljak, 6. srpnja. Ujutro je bilo dobro vrijeme, ali smo ga potrošili na formalnosti (dizanje namirnica iz skladišta je prilično dugotrajan posao). Popodne opet kiša, ali smo ipak otišli do bivaka Racek, na rubu ledenjaka Ak Sai. On nam je postao glavna baza za uspone.

Utorak, 7. srpnja. Prvi penjački dan i to izuzetno uspješan: 5 uspone, od toga 4 prvenstvena. Raca i Jazavac (Milojević i Bogdanović) su u Boksu ispenjali prvenstveni smjer (IV, 800 m). Andrej i Robi su u grebenu Ak

Korona i Slobodna Koreja s Pika Semjonova

Foto: N. Boršić

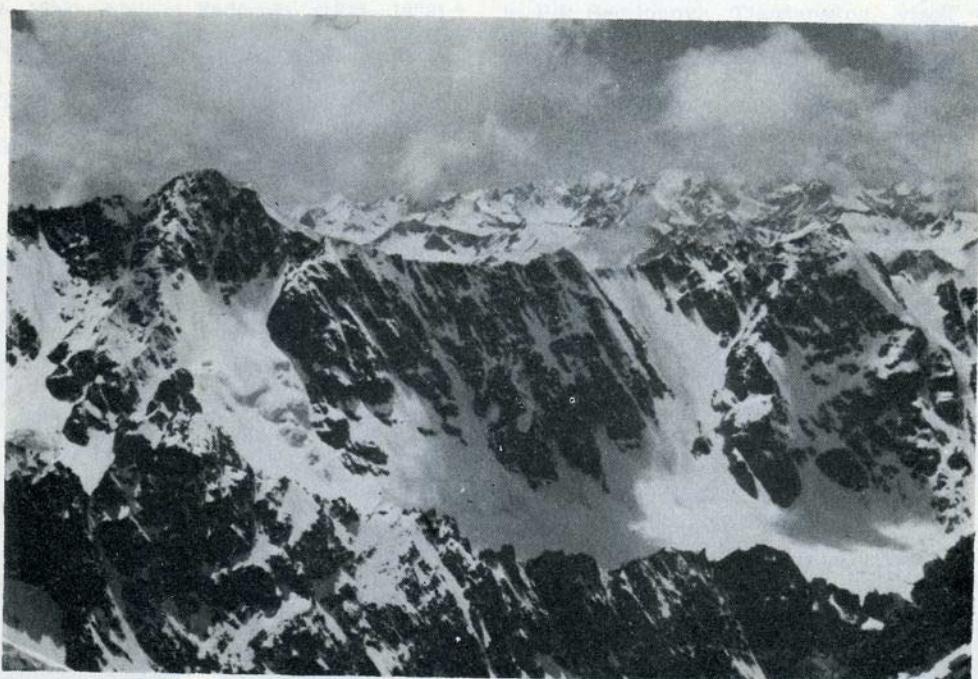

Too-Teke Tor ispenjali Koroški smjer, sišli na drugu stranu i vratili se u Ala Arču. Edo i Sepavi (Retelj i Separović) su u Iskatalju ispenjali Dalmatinski, a Nives, Snježana i Vlado se popeli na Koronu (3B), drugi po visini vrh u skupini (4860 m). Campi i Žuti (Puzak i Butković) su u Piku Semjonova Tjanšanskog ispenjali Centralni kuloar, izrazit, lijep i logičan. Čudno da nije do sada ispenjan (tako tvrdi glavni trener i instruktor Dimitrij). Na silazu bivakiraju na 4500 m. Vrijeme dobiva ustaljeni ritam: ujutro dobro, poslijepodne loše.

Srijeda, 8. srpnja. Većina naših vraća se u Ala Arču, samo Bero i Drago penju. U Piku Semjonova Tjanšanskog sjevernim grebenom (5A) izlaze na vrh. Vrijeme klasično. Robert ima probavne smetnje. Poslije je to postalo poprilično ozbiljno i nije se oporavio do kraja pohoda.

Cetvrtak, 9. srpnja. Raca i Jazavac su u Ak Toou imali nepriliku. Nakon više od pola stijene pukao im je rog cepina i morali su se vratiti. Bero i Drago su u Boksu ispenjali prvenstveni smjer (izraziti tanki ledeni kuloar). Ujutro dobro, popodne snijeg.

Petak, 10. srpnja. Padobranac (Rudan) izazvao je divljenje sovjetskih alpinista: ispenjao je Loweov kuloar za 4 sata i to solo. Krenuo je u 9 ujutro, u stijenu usao u 11, u 3 popodne bio na vrhu i kroz Top Karagaj vratio se u Ala Arču. Nakon toga su sve nas gledali s više poštovanja. Popodne je padala kiša, a u brdima snijeg.

Ak Too (lijevo) i Teke Tor

Foto: B. Puzak

Subota, 11. srpnja. Cijeli dan kiša i snijeg. Sepavi, Sješka, Nives i Bleki (Ilić) ipak su isli na Teke Tor, po školskom smjeru, gore i dolje (3A).

Nedjelja, 12. srpnja. Cijeli dan sniježi. Većina od nas je u Raceku. Robertu je sve gore. Izgleda da je za njega sve gotovo.

Ponedjeljak, 13. srpnja. Još uvijek snijeg. Campi odlazi na ledenjak Učitelju u »izvidniču«. Sa svih strana tufnje lavine. Vlado i Padobranac danas slave rođendan.

Utorak, 14. srpnja. Po noći se razvedrilo. Svi smo nestrpljivi. Umjesto da čekamo još jedan dan, idemo odmah penjati. Edo, Sepavi, Bleki, Jazavac, Sješka i Nives idu u JZ kuloar u Piku Semjonova. U zadnjih 400 m ispenjali su prvenstvenu varijantu (50° , 55° , IV). Na silazu kroz isti kuloar u snježnoj lavini Sješka i Nives izvlače živu glavu.

Campi i Žuti penju prvenstveni kuloar u Koroni. Popodne počinje snijeg. Izlaze s mnogo poteškoća i po mraku se vraćaju u bivak.

Andrej se zbog Robijeve bolesti udružuje s Vladom, i to uspješno. U Boksu su ispenjali prvenstveni smjer, uz malu nezgodu (Vladi je pao kamen na glavu, potrgao načale i ozlijedio nos, a uz to je dobio početaka snježnog sljepila).

Zapravo smo taj dan trebali provesti u Raceku. Bili smo isuviše nestrpljivi.

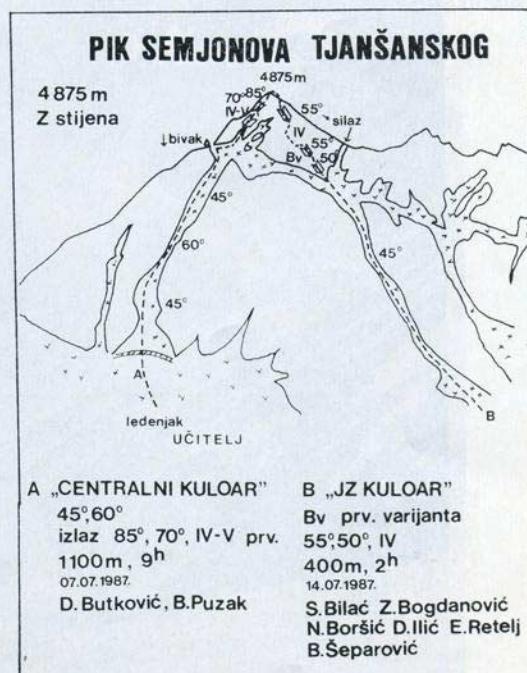
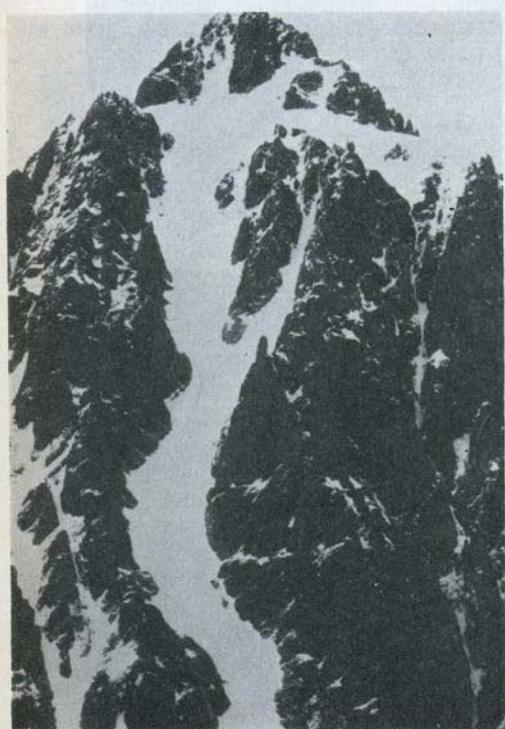
Srijeda, 15. srpnja. Većina od nas je u Raceku. Koristimo sunčano jutro za odmor i sušenje stvari. Skoro nam je sve mokro. Bero i Drago su otišli u susjednu dolinu. U Piku Ala Arča penju ledeni slap, 60° – 70° . Popodne, naravno, kiša.

Cetvrtak, 16. srpnja. Bliži se kraj našeg boravka i svi bismo htjeli »još nešto«. Jazavac ponavlja Dalmatinski smjer u Iskatalju. Bleki i Padobranac u Slobodnoj Koreji penju Desni stup, lijep i težak uspon. Na silazu bivakiraju u Top Karagaju. Edo se po noći popeo na Ak Too, ne znamo točno kuda, ne znamo je li to prvenstveni smjer ili ponavljanje (možda Slovenski iz 1985.). Andrej ponavlja, također sam, Školski smjer u SI grebenu na Teke Tor. Žuti penje greben lijevo od JZ grape (III+, 40° – 50°) i silazi po JZ grapi. Campi, također sam, penje istočni greben na Baćečekej i silazi istim putem. Dan solista. Popodne kiša. Svi se okupljamo u Ala Arči, osim Blekija i Padobranca.

Petak, 17. srpnja. Vraćaju se Bleki i Padobranac. Svi smo na okupu, zdravi i čitavi. Zadovoljni smo, pogotovo s obzirom na loše vrijeme. Popodne će vjerojatno padati kiša (i padala je), pa jutro koristimo za saunu, jahanje i sunčanje. Navečer smo pekli šašlik.

Subota, 18. srpnja. Dan smo proveli u razgledavanju Frunzea. Jako je toplo, pogotovo nama nakon dva tjedna snijega.

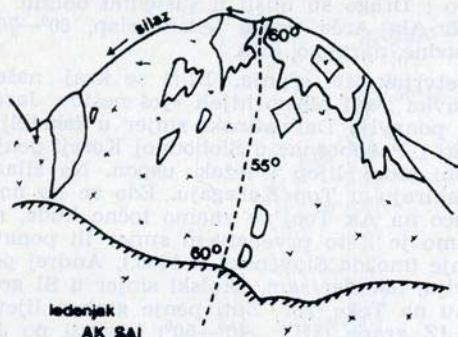
Nedjelja, 19. srpnja. Letimo za Moskvu. Slobodan dan.

Pik Semjonova Tjanšanskog

Foto: B. Puzak

ISKATELJ 4400m SZ stijena

Ponedjeljak, 20. srpnja. Razgledavanje Moskve, posjet Kremlju i moskovskom cirkusu. Navečer »oproštajna zabava« u hotelu.

Utorak, 21. srpnja. Let Moskva—Beograd. Vraćamo satove na srednjeevropsko vrijeme.

Rezultati

Naš pohod može se ocijeniti uspješnim s obzirom na loše vremenske uvjete (od 14 dana, 13 je bilo loših, a samo jedan, i to prvi, u cijelosti dobar). Pomoglo nam je što su tu prije nas bili Slovenci (1985), koji su izdali lijepu knjižicu sa fotografijama, skicama, i kartom, što nam je jako pomoglo u snalaženju.

Ispenjali smo ukupno 17 različitih smjera (39 čovjek-smjerova), od toga 8 prvenstvenih i jednu prvenstvenu varijantu. Da je vrijeme bilo bolje mogli smo napraviti mnogo više uspona, osobito u stjeni Slobodne Koreje, koju budućim ekspedicijama preporučujemo kao glavni cilj.

Međuljudski odnosi su bili dobri, čak iznenadjuće dobri, što je, s obzirom na prilično raznolik satav, također jedan od uspjeha ekspedicije. Trebalo bi nastaviti s takvim načinom organiziranja pohoda u SSSR.

Slika dolje:
Korona i Iskatelj
Foto: B. Šeparović

Naši usponi

PIK SEMJONOVA TJANSANSKOG

- Sjeverni greben, 5A, Frelih i Mokos.
- Centralni kuloar, 60/45°, izlaz 85/70°, IV, V 1100 m, prvenstveni, Butković, Puzak.
- JZ grapa, prvenstvena izlazna varijanta, 55/50°, IV, 400 m, Bilač, Bogdanović, Boršić, Ilić, Retelj, Šeparović.
- greben lijevo od JZ grape, III+, 40–50°, 800 m, Butković.

KORONA

- zapadna stijena, 3B, Bilač, Boršić, Paušić.
- »Butković-Puzak«, 70/55–65°, III–IV, 1000 m, prvenstveni, Butković, Puzak.

ISKATELJ

- »Dalmatinški«, 60/55° 200 m, prvenstveni, Retelj, Šeparović, 1. ponavljanje Bogdanović

SLOBODNA KOREJA

- Leweo v kuloar, 50–60° (5A), 600 m, Rudan
- Desni stup, V/IV, III 40–80° 600 m, Ilić, Rudan

AK TOO

- »Koroška«, 85/55–70°, IV 550 m, prvenstveni, Gradišnik, Jamnik
- »?«, 65/40–60°, Retelj

TEKE TOR

- SI greben, 3A, Bilač, Boršić, Ilić, Šeparović, Gradišnik

BAJČEČEKEJ

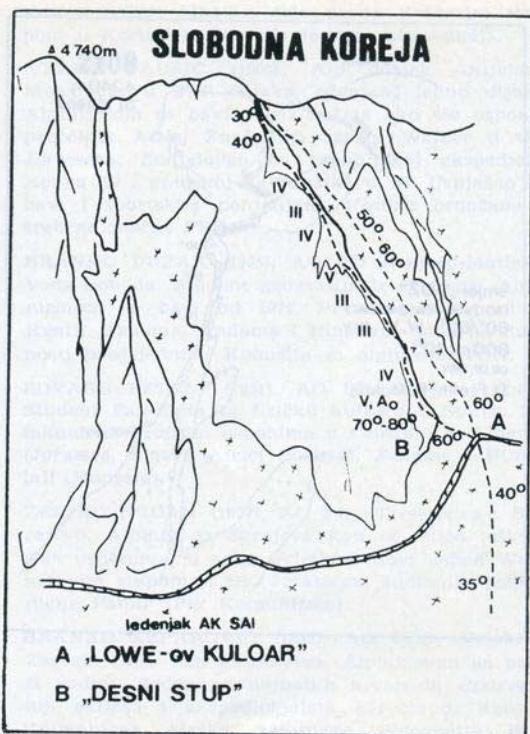
- I greben, II–III, Puzak

BOKS

- »Beogradski«, IV, 800 m, prvenstveni, Bogdanović, Milojević
- »AOR«, — V/III, IV, 600 m, prvenstveni, Gradišnik, Paušić
- »AOŽ«, 80–860°, IV, V, 800 m, prvenstveni, Frelih, Mokos

PIK ALA ARČA

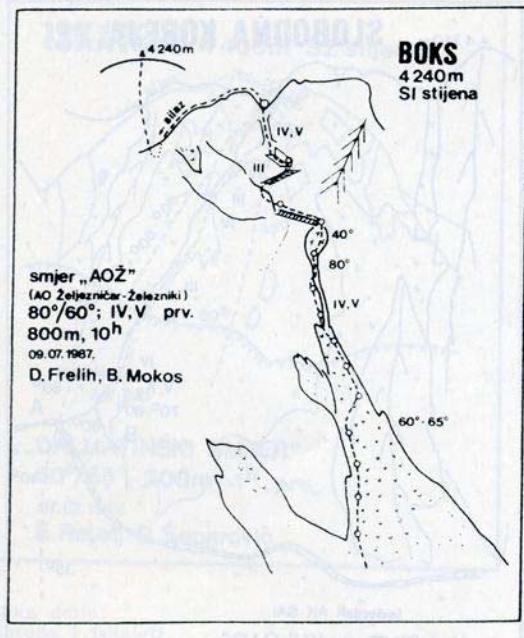
- slap, 70/60°, prvenstveni, Frelih, Mokos

Slika dolje:

Slobodna Koreja, jedna od najljepših ali najtežih stijena

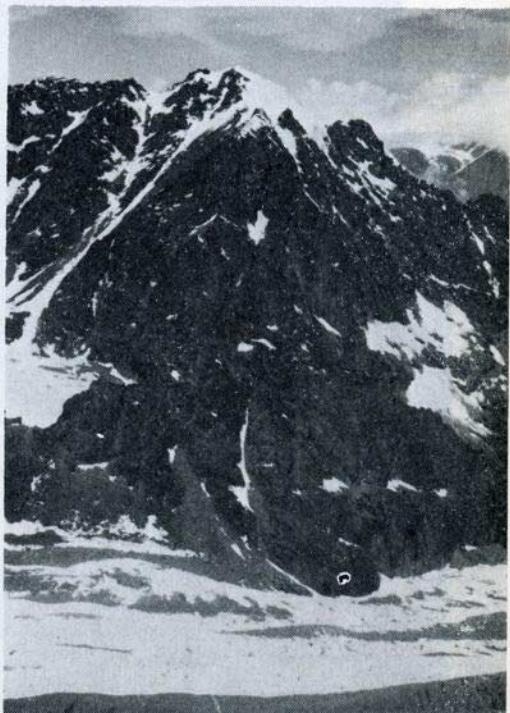
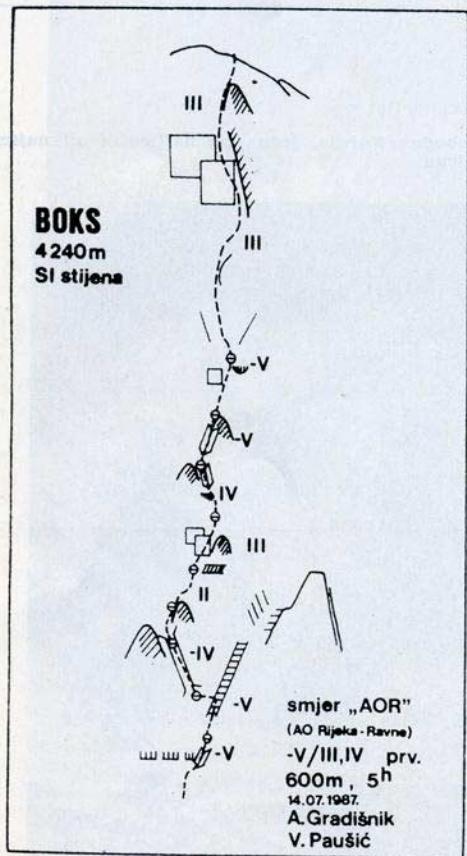
Članovi pohoda

SNJEŽANA BILAC (1963), AO PDS »Velebit«, Zagreb, diplomirani psiholog. Alpinizmom se bavi 6 godina. Bila je pročelnik AO »Velebit«. Sudjelovala je na ekspediciji Kavkaz '86.

ZORAN BOGDANOVIĆ (1961), AO »Dr. R. Stojanović«, Beograd. Student Fakulteta za fizičko vaspitanje u Beogradu, inače iz Kruševca. Istaknuti alpinist, s brojnim usponima u našim i Centralnim Alpama.

NIVES BORŠIĆ (1962—1988), AO PDS »Velebit«, Zagreb. Apsolvent PMF i Fakulteta poljoprivrednih znanosti u Zagrebu. Alpinizmom se bavi od 1980, bila je pročelnik AO »Velebit« i član Komisije za alpinizam PSH. Sudionica I ženske jugoslavenske alpinističke himalajske ekspedicije na Annapurnu South 1986. i IV zagrebačke alpinističke himalajske ekspedicije Nganjumba Kang '87.

DAVOR BUTKOVIĆ (1954), AO PD »Zagreb-Matica«. Nastavnik likovnog odgoja iz Zagreba. Penje se već 11 godina, istaknuo se mnogobrojnim teškim solo usponima. Ekspedicije: Fane '84 Huandoy '85 Ama Dablam '86, Nganjumba Kang '87. Alpinistički instruktor, sudjelovao kao instruktor u školi za himalajske vodiče u Manangu.

Boks, sjeverna i sjeveroistočna stijena

Foto: B. Puzak

DRAGO FRELIH (1962), AO PD »Železniki«, Železniki. Učitelj PP mehanike. Alpinizmom se bavi od 1983, pročelnik AO-a. Prvenstveni usponi u Ratitovcu, Američki u Dru-u, Messnerov u Passo Sel-la. Ovo mu je prva ekspedicija.

ANDREJ GRADIŠNIK (1963), AO »Ravne«, Ravne na Koroškom. Student metalurgije u Ljubljani. Alpinizmom se bavi 7 godina. Walkerov stup u Gr. Jorassesu, Mrtvaški prt, Austrijski u Les Courtesu (zimi). Sudjelovao na ekspediciji Ande '86 (Illampu, Condoriri).

DRAGAN ILIĆ (1964), AO PD »Treskavica«, Sarajevo. Student Više PTT škole u Sarajevu. Alpinist s brojnim usponima u BiH i Centralnim Alpama. Bavi se i alpinističkom fotografijom.

ROBERT JAMNIK (1965), AO »Ravne«, Ravne na Koroškem. Student Strojarskog fakulteta u Ljubljani. Penje od 1981. Značajniji usponi: La Garde u Les Droitesu (1. JZP), Jeggerov i Gervasutijev kuloar (zimi). Sudjelovao na ekspediciji Ande '86 (Illampu).

RADOSLAV MILOJEVIĆ (1962), AO PD »Jastrebac«, Kruševac. Student Više ekonomskog fakulteta u Beogradu. Istaknuo se brojnim usponima u Srbiji, Crnoj Gori, Paklenici, našim i Centralnim Alpama. Bavi se i turnim skijanjem.

BERISLAV MOKOS (1958), AO PD »Željezničar«, Zagreb. Projektant NC tehnologije, oženjen. Alpinizmom se bavi od 1983. Ispenjao brojne klasične

ture u našim Alpama, solo uspon Reščevim slalom u Koritnici. Ovo mu je prva ekspedicija.

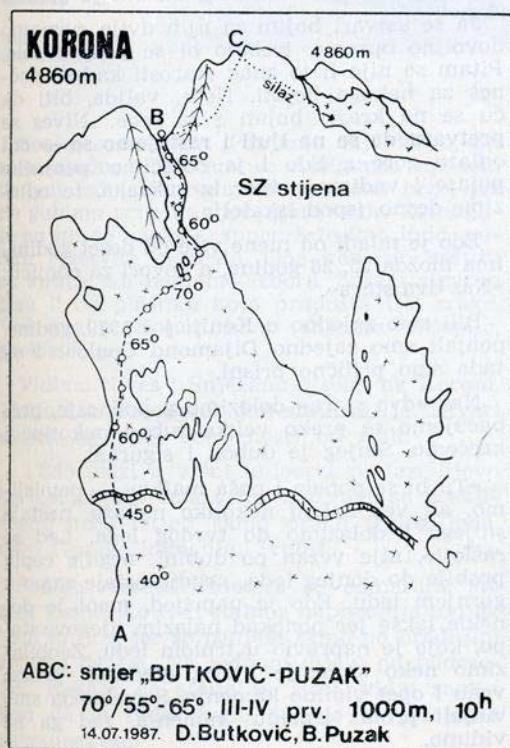
VLADO PAUŠIĆ (1960), Alp odsjek »Rijeka«, Mehaničar u ZTP Rijeka, oženjen, jedno dijete. Alpinizmom se bavi od 1976. Imao oko 450 uspona, pročelnik AO-a. Značajniji uspon: Walker u Gr. Jorassesu. Sudjelovao na republičkoj ekspediciji Kenya '79 i gradskoj na Alpamayo '85. Uspješno se bavi i sportskim penjanjem. Nosilac brončane i srebrne značke PSH.

BRANKO PUZAK (1956), AO PD »Zagreb-Matica«, voda pohoda. Student geografije iz Zagreba. Alpinizmom se bavi od 1974. Prvenstveni usponi u Keniji, Panama, Andama i Himalaji. Sada na dužnosti predsjednika Komisije za alpinizam PSH.

EDVARD RETELJ (1961), AO PD »Mosor«, Split. Student Fakulteta za fizičku kulturu u Splitu. Istaknuo se brojnim usponima u Centralnim Alpama (Jorasses, Eiger), Africi (Kenya), Panama i Himalaji (Manaslu).

ŽELJKO RUDAN (1954), AO PD »Treskavica«, Sarajevo. Alpinist iz Sarajeva koji se ističe teškim solo usponima, u svim uvjetima. Solo uspon Walkerovim stupom u Gr. Jorassesu, sudionik ekspedicije Pamir (Plik Komunizma).

BRANKO ŠEPAROVIĆ (1947), AO PDS »Velebit«, Zagreb. Dipl. ing. strojarstva. Alpinizmom se bavi 22 godine. Jedan od najboljih hrvatskih ekstremnih skijaša i ekspedicionista (Grenland, Kenya, Kilimanjaro, Alaska, Alpamayo, Patagonija, Ruwenzori, Himalaja).

Sjeverozapadna stijena Korone s puta na Baičićeve
Foto: B. Puzak

Uspon na Iskatelj

BRANKO ŠEPAROVIC

ZAGREB

Iz Beograda avionom u Moskvu (necesses est), dalje avionom u Frunze, automobilima (mi u bolničkom autu) do alp-lagere Ala Arča, u jednoj rečenici 5200 km i 3 dana puta. Od Ale Arče do bivaka Racek još tri sata hoda s teškim ruksakom. Već smo pomalo u sistemu, sve je nekako organizirano, tako da ne moramo brinuti, ali ipak je sve naopako. Da bismo ušli u sistem nismo se previše mučili, znamo i mi onu »lako čemo«.

Ala Arča je početnički logor, tu dolaze alpinisti pripravnici iz cijelog SSSR-a. Ne smiju se penjati teže od ocjene 3. Rijetki posjetioc izvan organiziranih početničkih logora ispenjali su nekoliko krasnih smjerova (Lowe i Barber, te naši prethodnici iz Slovenije), a sve ostalo je netaknuto. No, međutim, pada kiša, motamo se po bivaku, zajedno s instruktorima, koji mogu biti u kući, za razliku od tečajaca koji kisnu u šatorima na visini od 3200 m. Spavamo osrednje dobro, prenaglo smo došli na visinu. Kiša i dalje pada. Dimitrij, instruktor alpinizma, pravi čovjek prirode, pokazuje nam kako izgleda i gdje se može naći genko. Daje nam recept: 100 gr suhog korijena se ubaci u 1 litru vode i pusti 21 dan. Što nastane, to je lijek. U drugu litru vode se ubaci isti korijen i to je piće. Svi hodamo po obroncima s cepinima i tražimo korijen.

Vrijeme ima šansu da postane bolje. Nismo se odlučili što bismo prvo pokušali, trebalo bi to biti nešto lakše za početak. Dimitrij nam savjetuje da idemo na Teke Tor, laka i lijepa tura. Usput nam govori o Iskatelju — brdo s izrazitom snježno-ledenom stranom. Dosadašnji usponi su išli od desne strane grebenom na vrh, pa lijevim grebenom dolje. Slušamo ga s pol uha jer smo odlučili da idemo na Teke Tor.

Ujutro, prije nego smo krenuli, dolazi nam drugi instruktor i kaže da ne možemo danas na Teke Tor jer da su za taj uspon predviđena već dva naveza. Ne pomaže naš prijedlog da čemo pričekati, pa krenuti poslije. Ljuti, odlučujemo da odemo na vrh Korome (Krune). Nives, Snježana, Vlado, Edo i ja krećemo prema drugom bivaku, bivaku Korona. Nakon jednosatnog hodanja po ledenjaku vidim da sam izgubio ili zaboravio jednu derezu. To što je čovjek iskusniji ne znači da je i pametniji. Umjesto da dereze vežem na ruksak, ja sam ih samo zataknuo na vrh cepina, koji je pričvršćen otraga na ruksak. Sad jedne dereze nema. Edo kaže da mi neće trebati, ali ja mislim da hoće. Oni odlaže gore a ja dolje. Derezu sam izgubio na kućnom pragu, kad sam stavljao ruksak

na leđa. Žurim opet natrag, ali visina me usporava; teško disanje, sporost, kratki koraci i druge priče. Stižem ih kod bivaka Korona.

Dereze odmah trebaju. Relativno strmo polje iznad bivaka potpuno je zaledeno. Da se nisam prije vratio po derezu, sad bih morao natrag ili bih, u najboljem slučaju, pričekao prijatelje u bivaku. Nakon strmog polja dolazimo do blažeg terena. Vlado se osjeća loše i zaostaje. Ne brinemo se za njega, dovoljno je iskusan.

Pred nama, malo desno, pokaže se brdo Iskatelj, krasno, samostalno, s predivnom snježnom strminom. Mislim da bi trebalo pokušati kroz sredinu na vrh, kako je govorio Dimitrij. Imamo samo jedno uže, a nas je četiri, pet. Kažem Edi da odemo nas dvojica gore, ostali da onu na Koronu, i da se nademo na povratku. On se slaže, a što i bi drugo.

Kažem to Nives i Snježani. Nedovoljno diplomatski izjavljujemo da ja i Edo idemo na Iskatelj, a oni neka nastave dalje na Koronu. Korona je viša, ali neusporedivo lakša, nije pravi penjački uspon. Nives se ljuti na mene, vidim. Brzo se ispravljam i kažem da i ona i Snježana idu na Iskatelj, ali sve je gotovo.

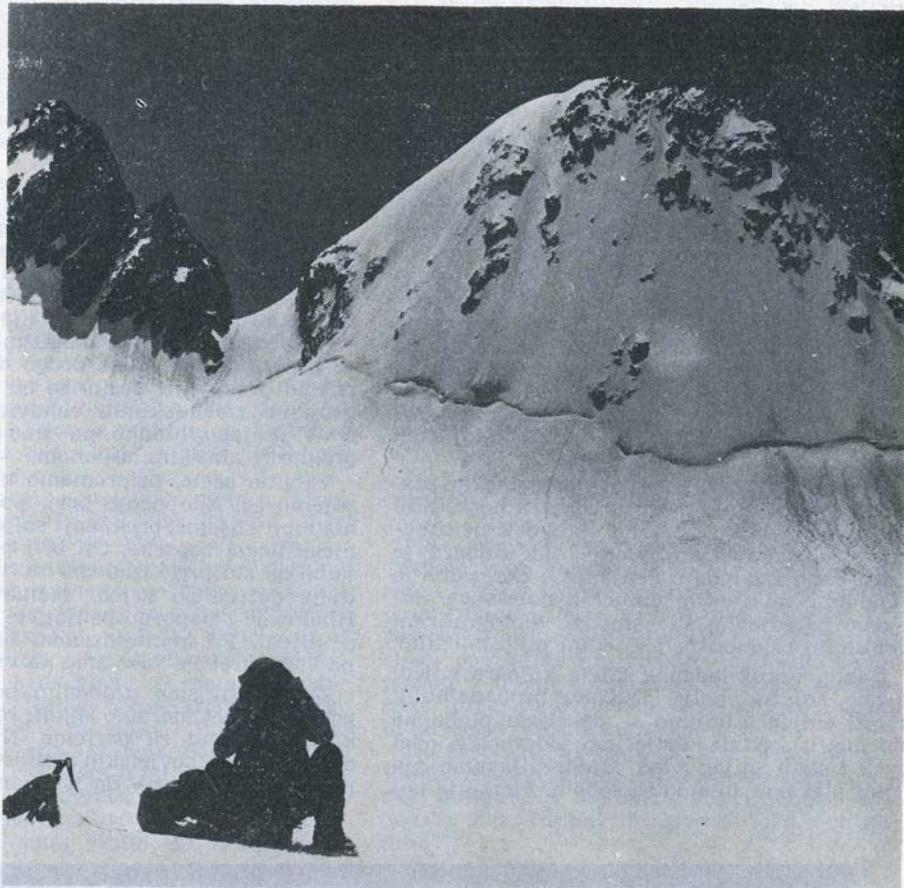
Ja se ustvari bojim za njih dvije, nemamo dovoljno opreme, trebalo bi se penjati solo. Pitam se nije li to znak starosti kad se počneš za nekoga bojati. Neće, valjda, biti da će se na kraju bojati i za sebe. Nives se pretvara da se ne ljuti i rastajemo se — oni odlaze gore a Edo i ja oblačimo penjačke pojase i vadimo pribor iz ruksaka, te odlazimo desno, ispod Iskatelja.

Edo je mladi od mene više od deset godina, ima možda 25, 26 godina, a govori za obojicu: »Nas dva stara«.

Bili smo zajedno u Keniji još 1979. godine, penjali smo zajedno Dijamond Couloar i od tada smo prilično prisni.

Nas »dva stara« dolazimo u podnožje, prebacujemo se preko velike rubne pukotine i krećemo. Snijeg je dubok i siguran.

»Tu bi se popela i naša majka« — pomislimo, ali već nakon nekoliko metara nestaje snijega i dolazimo do tvrdog leda. Led se raslojio, nije vezan po dubini, negdje cepin probije do donjeg leda, negdje ostaje samo u gornjem ledu. Edo je naprijed, meni je donekle lakše jer ponekad nalazim njegove stope, koje je napravio u trulom ledu. Zaobilazimo neko kamenje lijevo, gledamo prema vrhu i opet vidimo kamenje. S podnožja smo vidjeli prolaz između kamenja, sad ga ne vidimo.

Iskatelj

Foto: B.
Separović

Penjemo se dalje. Penjanje nije teško, ali nije ugodno. Osjećam se nesigurno na tom trulom ledu. Napredujemo prilično brzo, jer ne gubimo vrijeme na osiguravanje. Zamaglile su mi se naočale, sunce žeže kao ludo, vadim rezervne naočale. One nemaju zaštitu sa strane, ali nemamo izbora. Nisam siguran jesu li od plastike koja propušta UV zrake. Već dva puta sam imao snježno slijepilo, prokledo...

Vidimo Nives i Snježanu visoko na Koroni, Vlado kao da neprekidno stoji, ali je ustvari uvijek na istoj udaljenosti od njih.

Edo ulazi u vršni kuloar i prolazi lijevo iza kamenja prema vrhu. Sad, ako se posklimzem, neću letjeti samo preko trulog leda, nego i preko kamenja. Trulo!

Svakih desetak metara se odmaram, što radi visine, što radi stalnog naprezanja uvijek istih mišića, jer se penjem samo po prednjim zubima dereza. Na jednom dijelu od tridesetak metara ne smije se stati, vidio sam i Edu da se tuda žurio, led je nevjerojatno nekompaktan.

Stari viče s vrha, on je izašao, meni nedostaje dvadeset metara. Evo i mene. Izašli smo na sam vrh, na njemu je prtina od tečajaca koji su priječili brdo. Vidimo tragove užeta i osiguravališta. Mi nemamo uže, ali Edo nije ni najmanje zabrinut. Nakon čokolade i vode iz čuturice, po silnoj pripeci počinjemo silaziti. Desno od nas grebeni i doline, bez ikakvog traga u snijegu. Uglavnom je silaz lagan, ponekad moramo zaobići kamen ili skočiti u prtinu. Malo pomalo dolazimo na sedlo, pa po strmom snijegu pedesetak metara do rastavni. Dalje po njoj do mjesta gdje smo se rastali s Nives, Snježanom i Vladom. Oni su sad negdje na vrhu, ne vidimo ih jer je vrh stjenovit. Sjedamo na ruksake i čekamo. Uspon će se zvati »Dalmatinski«.

Sunce pali bez milosti, nemamo se gdje sakriti. Na kraju vadimo spužve za ležanje i razmatamo ih preko glava. Njih troje silazi. Naprijed je jedna točkica, razmak, pa dvije. Prva točkica brzo silazi, posklizne se, zaustavi, nastavi, sve niže i niže. Nakon više sati čekanja dolaze. Naprijed je Nives, a Snježana i Vlado su zaostali. Gledam je, nije više ljuta.

U lavini

SNJEŽANA BILAC

ZAGREB

Nakon prisilnog odmora od nekoliko dana, zbog lošeg vremena, 14. srpnja ujutro nebo je bilo osuto zvijezdama. Prilično kasno krećemo na ture u različitim pravcima.

Sepavi, Nives, Edo, Jazavac, Bleki i ja idemo na Pik Semjonova Tjanšanskog, najviši vrh u Kirgiskom hrptu (4875 m). Želimo se popeti prvenstvenim smjerom, a na kraju je ispalala samo prvenstvena varijanta. Vani je jasna mjesecina, samo se naše siluete besumno kreću po grebenu morene. Hladnoća stže. Morena je prekrivena svježim snijegom pa propadamo među kamenje.

U samo svitanje stizemo do podnožja planine. Odlučujemo se za srednji kuloar, koji izlazi malo desno od vrha — oko tisuću metara visinske razlike. Donji dio kuloara je uzak, strm i zaleden. Penjanje u derezama je ugodno. Nema većih tehničkih poteškoća. Penjemo se zajedno sa suncem. Fotografiram koliko mi to dopušta još jedini preostali film.

Nakon uskog ledenog dijela kuloara slijedi široko snježno polje. Duboko propadamo u svježi snijeg i bojimo se da cijela ploha ne sklizne u lavinu. Prijeko udesno, i opet uzak i strm snijeg i led. Upotrebljavamo sav ledni alat koji imamo sa sobom. Penjanje po-

staje sve sporije, a disanje teže, iako smo dobro aklimatizirani.

Već smo se visoko popeli i pomalo naslućujemo vrh. Desno vodi varijanta po snježnom žljebu (tu smo poslije silazili).

Edo zaključuje da je to prejednostavno. Bit će zanimljivije ako podemo lijevo. Nakon 100 — 200 metara snijega nailazimo na stijenu i ne preostaje nam ništa drugo nego da se popnemo preko nje. Ježim se od pomisli da za penjanje treba skinuti rukavice. Cijelo vrijeme je jako hladno pa smo ovo penjanje proglašili zimskim usponom.

Vadimo užeta, pripremamo klinove i navezujemo se. Edo penje prvi, po razlomljenoj, hladnoj stijeni, prekritoj snijegom. Tu za njega nema zapreke. On bi i preko prevjesa, samo da što prije izađemo na vrh. Penjemo se dvije dužine po stijeni, težina je III — IV. Hladno je i naporno penjati se na ovoj visini u stijeni. Po kombiniranom terenu izlazimo na vršni greben. Brzo smo na vrhu.

Zadovoljni smo uradenim poslom. Za nagradu — opet moramo slikati reklame za Blekija. Ovaj put za parfeme. Na vrhu susrećemo skupinu sovjetskih alpinista. Pokušavaju nam ukazati »čast« da iskopamo upisnu ku-

Veselje na 4875 metara

Foto: N. Boršić

tiju iz snijega, jer se u njoj nalazi priznanje za uspon na vrh. Toplo im zahvaljujemo i njima prepuštamo tu čast.

Djelomično silazimo istim putem. Moramo biti brzi, jer je već kasno. Pretoplo je, snijeg je mokar i lijepi se za dereze, tako da ga svaki čas moramo otresati. Nives i ja idemo prilično sporo. I Edo je s nama. (Poslije je izjavio: A što će s njima? Da ih ostavim? Iša' bih ja brže da nije bilo tih vagončića.)

Sišli smo na široko snježno polje, koje nam je već jutros zadavalо poteškoća. Pala je prva mala lavina, klizila je sporo i imali smo vremena da se sklonimo. Polje se pomalo sužava u žljeb, širok svega desetak metara. Malo smo zastali, a onda je pala lavina. Pričekali smo da se smiri. Postalo je napeto. Odlučili smo da dvoje silazili, a treći došle da pazi na lavine. Edo se maknuo u stranu i stražario, a nas dvije smo silazile. Iše smo brzo, jer je bilo manje snijega, a više leda. Kad smo se spustile stotinjak metara i kad se Nives već sklanja iza ruba stijene, a ja sam rub dotakla rukom, Edo panično zavične neka se sklonimo. Nedostajalo mi je samo tri koraka da se maknem iza ruba, no stigla sam napraviti tek jedan, kad me udarac u rame bacio naglavčice, na leđa. Našla sam se u snježnom vrtlogu i bila potpuno nemoćna. Misli brzo lete kroz glavu, o mami, o tome da je kraj blizu. Nakon nekog vremena našla sam se u sjedećem položaju i mogla disati, glava mi je bila iznad snijega. Sad sam samo očekivala da se razbijem o stijenu. Tako sam se survala oko 300 metara i tada me, na dijelu gdje se žljeb proširuje, lavina izbacila na rub. Ustala sam, vidim da sam čitava,

sve je na svom mjestu. Ošamućena, penjem se na sigurno kamenje sa strane.

Gledam oko sebe, lavina još uvijek klizi prema podnožju brda. Buka je zaglušujuća. Vidim da se i Nives nalazi u lavini. Klizi sporo, ali se to njoj vjerojatno činilo užasno brzo. Sjedila je u lavini zatvorenih očiju i držala cepin u rukama. I sada se još sjećam njenog lica u tom trenutku. Počela sam joj vikati neka se ne boji, jer će je ja uhvatiti. Na sreću, zaustavila se kraj mene.

Počele smo dozivati Edu, nismo znale što je s njim. Užasan strah u tim trenucima čekanja. Pregledavamo se, čitave smo, ali preplašene. Nives je izgubila naočale, kidam astrofoliju i stavljam joj na oči da ne dobije snježno sljepilo. Za to vrijeme Edo je ne dočrao, nego doletio do nas. Provjerava jesmo li žive i čitave. Uto pade i posljedna, najveća lavina. Užasno tutnji, trese se tlo.

Sad je trebalo djelovati brzo i točno. Ne silaziti po snijegu već po stijeni, gdje nema opasnosti od lavina. Idemo oprezno, korak po korak, i tako smo stigle na dno kuloara.

Na ledenjaku nas čeka ostatak društva. Trebalо nam je neko vrijeme da se pribere. Teška koraka krenuli smo po moreni prema Raceku. Kao i svako poslijepodne, počeo je padati snijeg. Nives i ja stalno i bez riječi proživljavamo sve što se desilo. Jedan pogled i dodir znače nam potvrdu da smo žive, ublažuju ovo neugodno iskustvo. Kako bi se dečki vratile kući bez nas?

Dolazimo na bivak i tu doznajemo da je i Vlado imao nezgodu: u Boksu mu je pao kamen na glavu te mu razbio nos i naočale. Loš dan za nas. Ili naš drugi rođendan ove godine?

palimo baterijske svjetiljke. Bauljamo po moreni. Snijeg je prekrio kamenje i svako malo netko opusće kad mu nogu propadne dublje nego što je očekivao.

Davor i ja smo se odlučili za prekrasan kuloar u Koroni. U alp-lageru su nas uvjeravali da još nije ispenjan, ali nama to izgleda nevjerojatno — previše je logičan i lijep. No glavni trener objašnjava da oni više vole penjati po suhoj stijeni, jer je ovo opasno. Drugi dio naše skupine, njih 6, ide u jugozapadni kuloar u Piku Semjonova Tjansanskog. Pristup nam je isti, što nam dobro dolazi jer se mijenjamo u prćenju snijega.

U zoru smo u podnožju stijene. Topimo snijeg i kuhamo čaj. To je korisno više psihološki nego zbog žedi. Dok se snijeg topi promatramo stijenu. Ne izgleda baš bezopasno, pa računamo: još bismo stigli da se priključimo skupini koja ide na Pik Semjonova

Dilema u Koroni

BRANKO PUZAK

ZAGREB

Snijeg je prestao padati, ali nevolje su ostale. Naš bivak nije neka osobita gradevinu. Snijeg s krova polako se topi i voda se niz zidove slijeva u sobu. I kuda će nego na mjesto gdje spava voda!? Selim se na drugi kat ali me tanki mlaz opet pronalazi. Ono mjesto od maloprije sada je suho. Naša poznata uzrečica za odnose sa Sovjetima: «Sve samo preko vođe» odnosi se, izgleda, i na druge probleme.

Plan penjanja u ovim brdima isti je kao u Centralnim Alpama. Dizanje u jedan sat, na podnožju ste u svitanje, uspon traje koliko treba i, navečer, natrag u dom, tj. bivak. Najgorje od svega toga svakako je ona prva stvar: dizanje u jedan. Ali nakon nekoliko premještanja pred naletima nasrtljive bujice na moju vreću za spavanje, ni to mi više nije teško. Malo čaja, keksa, čokolina i — krećemo. Mjesecina je toliko jaka da ne

YU EXPEDITION, TJAN ŠAN '87"

Tjanšanskog. No, čaj se prebrzo skuhao i nismo se stigli predomislići. Dakle, ipak idemo.

U početku idemo nenavezani. Snijeg je tvrd, idealan za dereze, a i nije prestrmo, oko 45°. Nažalost, to ne traje dugo. Sve je strmije, a uskoro dolazimo do čistog leda. Mnoge lavine odnijele su odavde sav snijeg. Dosta šale, vadimo uže i navezujemo se. Sada napredujemo sporije, ali nema nam druge. Srećom smo već trampom s Rusima dobili titan-klinove i sada nam jako dobro služe. Izvrsni su, lako ulaze u led i dobro drže.

Davor i ja vrlo se dobro nadopunjujemo u penjanju. Čas je čist led, a čas snijeg do pasa. Idemo naizmjence »cug-cug«, ali desi se da je drugi u navezu ponekad umorniji nego u prošloj dužini, pa prvi duplira »cug«. No ništa zato, i to je jedan od razloga zašto čovjek voli penjati.

U gornjem dijelu kuloara ima mnogo svježeg snijega. Teško je napredovati, a i izrazito opasno. Držimo se uz stijenu i trudimo da nam bar osiguravalija budu dobra i sigurna. Osim svega, došlo je i sunce. Svaki trenutak moglo bi početi lavine.

Cini mi se da je vrh kuloara blizu i vičem Davoru: »Još jedan cug!« Tako smo si vikali još tri puta.

A na vrhu kuloara — zagonetka. Umjesto da smo sretni što smo ispenjali ono što smo htjeli — ne znamo što sada. Silaz istim putem ne dolazi u obzir, preopasan je zbog lavina. Na drugoj strani je sličan teren, samo je još opasniji jer ga je sunce obasjavalo sve

do sada. Greben prema Tjanšanskom je težak, ima okomite skokove, a mi nemamo dovoljno materijala za suhu stijenu. Davor predlaže neku suludu prečicu. Neprilika je što se na njoj vidi samo prvih pedesetak metara, a poslije? Ne slažem se, ali nemam niti protuprijedlog. Neprilika situacija. Osim svega i vrijeme se kvare. Pa naravno, zašto bi ovaj dan bio bolji od svih do sada? Davor predlaže da pogledamo što je »iza«. Znam da je to trik. Kad jednom kreneš, ne врачаš se, ali izgleda da nam stvarno ništa drugo ne preostaje.

Ono »iza« je bio nagib od 65°, sa skokovima u suhoj stijeni težine III — IV. To možda nije strašno, ali s ruksacima na ledima i već prilično umorni... »Veselje« je upotpunilo loše vrijeme. Sve se zatvorilo maglom, ne vidi se više od 10—15 metara, a i neki čudan snijeg je počeo padati: sitne kuglice, kao stiropor. Negdje gore one se skupljaju i zatim prilično brzo jure kroz nazuće mjesto u stijeni, u kojem se, naravno, mi nalazimo. Izgledamo kao dva Djeda Mraza.

Postepeno se strmina ublažila na oko 55° i idemo paralelno, da se što prije riješimo »frke«. Nemamo sat, a nema sunca da približno odredimo koliko je sati, pa već pomalo razmišljamo i o neveselim stvarima. Izlazimo na greben i tu se svim nevoljama pridružio i vjetar. Opet ista situacija — što sad? Snijeg pada, ništa se ne vidi, pojma nemamo gdje smo. Davor predlaže da idemo po grebenu. Dokle? Ne zna. Meni se čini da trebaći na suprotnu stranu. U toj situaciji činimo najpametnije što možemo — vadimo kuhalo i kuhamo čaj. A imamo i malo čokolade.

Nakon odmora predlažem da me Davor osigura, a ja da idem pogledati »kaj ima dolje«. Davor se smije, ali pristaje.

Naslćujem dolje neki kuloar. Prilično je uzak. Nakon nekog vremena shvaćamo da to i nije kuloar, već kamin: snijega više nema, samo okomita stijena! Imamo samo jedno uže i možemo »apsajlati« najviše do 20 metara. A što ako nakon ovog skoka nađemo na neki veći od 20 metara? Ovuda natrag sigurno ne bismo više mogli. Postaje sve mračnije. Danas kad o tome razmišljam shvaćam da smo se prilično olako odlučili — idemo, pa što bude! Kao što to biva, »sreća prati hrbre« (neki bi rekli: lude). Kako je sada, na sigurnom, jednostavno i lako razbacivati se mudrim izrekama! Dolje je opet snijeg, srećom sve blažeg i blažeg nagiba, pa smo se čak na kraju sjeli i vozili na stražnjici.

Po Koroninom ledenjaku tumarali smo i bauljali još nekoliko sati. Srećom nam je Nives savjetovala da se držimo desne strane, ona je tu već bila nekoliko dana prije nas.

U bivak smo stigli po mraku. Ostali su već bili odavno tu. Umorni smo kao psi. (Zašto se kaže »umoran ko pas? Ne mogu se sjetiti jesam li ikad vidoj umornog psa?)

Doznajemo da je danas svima bilo »veselo«: Nives i Snješku je pokupila lavina, Vlado je dobio kamen u glavu, jedino smo mi imali više sreće nego...

Veliko Medvjede Srce iz carstva Patho Te

DUNJA HORVATIN

STUBIČKE TOPLICE

U djetinjstvu svakog od nas postojalo je razdoblje kauboja i Indijanaca, gutali smo knjige Karla Maya, a filmska se industrija svesrdno trudila da raznim spektaklima izobliči sliku realnosti i privuće nas u kinodvorane. Pa, što bi bio Đon Vejn da nije bilo podlih Komanča, krvoločnih Apaša, ratnički obojenih Čejena?

Povijesnu nepravdu nemoguće je ispraviti, ali ukazati na nju — to se još može. Zahvaljujući jednom slučajnom i nesvakidašnjem poznanstvu, razbijene su jednom zauvijek moje karlmajevske predodžbe o Indijancima, začinjene s holivudskim perjem i lošim akcentom engleskog jezika. Slika razularenih hordi crvenokožaca bespovratno je izbrisana s mog filma o tom malobrojnom narodu čiji je opstanak pod znakom pitanja; narodu koji je od nas udaljen tisućama milja, a opet na neki način blizak i utkan u djetinje igre naših dvorišta, šumaraka i vrbika. Zato slijedećih nekoliko redaka posvećujem poznanstvu s jednim izvanrednim čovjekom, borcem za opstanak svog naroda, borcem protiv umiranja šuma, voda i ptica — a za opstanak cijeloga čovječanstva.

*

Na jednoj stranici mojih poslovnih zabilješki iz rujna prošle godine ističe se veličinom i načinom ispisan potpis — Jim Russel. Tih se topnih rujanskih dana u Ljubljani održavao 18. svjetski kongres šumarstva, a moje poznanik, bez svakog pretjerivanja, bio najzanimljiviji i najpozornije slušani govornik. Zato nije čudo što je bio najtraženiji novinar — i usamljeni šetač staza Tivolija i Rožnika. Tamo sam jednog popodneva, s fotoaparatom na nosu i klečeći u travu, iščekivala pozu lastinog repa, prekrasnog leptira raskošnih boja. Iz trave se na moje zaprepaštenje podigla crna glava Indijanca.

— Da slučajno ne glumite Vinetua? — zapravila sam na njega, ljutita što mi je leptir izmakao iz objektiva.

— A vi? Da se možda ne razumijete u čitanje tragova? — odvratio je na tečnom engleskom.

Tako, glumac dakle! Prihvatile sam igru i odbrusila:

— Da, upravo sam na tragu jedinstvenom primjerku odbjeglog grizlja.

Tako je počelo moje neobično poznanstvo i druženje s pravim pravcatim Indijancem, za-

Zivimo u paučili življenja
i sve što napravimo paučini
napravimo i sebi.

Jim Russel,
Indijanac iz plemena Yakima

gasito bakrene puti, sjajne crne kose spletene u dvije duge pletenice.

— Pripredam govor — objasnio mi je kratko.

Ništa mi nije bilo jasno, ni Indijanac na Rožniku, ni njegov govor u travi, bez skriptata, olovke i papira.

— Za 20 minuta sam na redu. Možeš mi se pridružiti.

No, i to bih voljela čuti!

S ovog mjeseta do Kongresne dvorane ima dobroih pola sata usiljenog marša, a mi smo stigli za nepunih 20 minuta. Srušila sam se u praznu stolicu pored ulaznih vratiju, dok je Jim produžio korakom mačke kroz prepunu dvoranu do govornice. Govorio je mirno, sažeto, upečatljivo, jezgrovito. Njegov nekonvencionalni način izražavanja okrenuo je svalica prema govornici. Kad je pričao o umirućim šumama, na licima se, kao pred filmskim platnom, octravala jeza. U prekidima se u dvorani čulo zujanje zalutalog kukca, a onda se proložio pljesak. Oko Indijanca gurali su se novinari mašući notesima i mikrofonima. Htjela sam iskoristiti gužvu i neopaženo nestati. Bila sam zbumjena Indijančevim izvanrednim govorom. A malo prije sam ga nazvala grizljjem!

— Hej, čekaj me, idem i ja! — čula sam s vratiju i znala da taj »hej«, da sam to ja, jer mu ime nisam ni rekla.

— A čime sam to stekla naklonost »Velikog medvjedeg srca«? — htjela sam sve okrenuti na šalu da dobijem na vremenu i izvučem se iz ove nezgodne situacije.

— Nemaš ratničke boje na faci, — odgovorio je uobičajenom mirnoćom.

Uto se u vratima pojavilo nekoliko novinara. »Miting« je bio neizbjeglan, pa smo svi posjedali oko stola u predvorju. Prije nego bi odgovorio na postavljeno pitanje, Jim se ušutio, zamislio, zagledao nekud daleko, onda se osmijehnuo i strpljivo odgovarao. Bio je živa enciklopedija povijesti, a na tečnom engleskom jeziku mogao mu je pozavidjeti i poneki od prisutnih predstavnika štampe.

Preci današnjih Indijanaca u potrazi za hranom prešli su iz Sibira, preko Beringovog prolaza i kroz 12 tisuća godina utirali put dolinom rijeke Yukon, istočnom stranom Stjepnovitog gorja na jug, do Srednje i Latinske Amerike.

— Kako ste zvali Ameriku prije dolaska bijelaca? — provocirao je neki novinar.

— Naša, — kratko je odgovorio Indijanac, na sebi svojstven način.

Zadnjim popisom prebrojeno je manje od milijun i po Indijanaca, a to je svega 1,5% ukupnog stanovništva Amerike. Taj broj sačinjava oko 280-ak plemena koja su, nakon krvavih okršaja, i isto takvog primirja 1885. godine, stješnjena u rezervate. Rezervat plemena Yakima, kojem pripada Jim, broji 7000 žitelja, a nalazi se u Saveznoj državi Washington.

— Indijanci nemaju pisanog jezika?

— Imamo jezik koji se prenosi iz roda na rod, od usta do srca, od srca k srcu, — objasnjava Jim. Sporazumijevati se mogu samo plemena koja su blizu jedna drugom, koja se u prostoru rezervata susreću prilikom skupljanja ljekovitog bilja i plodova.

Budući da im je život tako ovisan o prirodi, Indijanci su zabrinuti zbog njenog svakodnevnog zagadivanja. Priroda je dio njihove vjere:

— Vjerujemo u prirodu kao što vi vjerujete u boga. Pleme Yakima živi na obalama rijeke Kolumbije koja daje obilje svježe ribe. Vi imate katedralu — mi imamo goru Adams ili, jezikom Yakima, Patho Te. Za pleme Yakima je Patho Te sveta gora, jer ju je Stvoritelj postavio tamu da iz nje izvire život.

Imamo i mi naše Sljeme, mislila sam, ali već odavno život stanovnika ispod i oko njega nije ničim vezan za tu planinu. Osim barbarских pohoda drvosječa (i onih ostalih) u sjeću velikih krajem godine, odlazaka lovaca i krivovalovaca na ubijanje iz hobija, motoriziranih planinara, i onih koji pričaju da to jesu, — da bi za njima ostajale gomile »civiliziranog« smeća. Ima i naše Sljeme mnoštvo izvora čiste i ukusne gorske vode — i svud oko njih nezaobilaznih tragova ljudske nemarosti. Nažalost, to ćemo danas prešutjeti.

Do pred nekoliko godina Jim Russel je bio voda plemena, a sada vodi organizaciju koja se bori protiv gradnje odlagališta nuklearnog otpada na granici rezervata.

— Vidite, čovjek je kao drvo: što postaje stariji, to više ima iskustva i znanja, a njegova bit, kao i sredina drveta, ostaje nepromijenjena. Ta bit — to je čovjekova vjera, kultura, poštovanje pravila koja su nam učratali preci da bismo ih mi mogli slijediti — objašnjavao je Jim. Zato indijanski roditelji uče djecu hodati po dvije staze. Jedna je utrta staza predaka, a druga staza došljaka, Bijelaca. One su uvijek usporedne, a ne dođiće se nigdje. Djeci u rezervatima uskraćene su prave slike povijesti njihovog naroda, prvo bitnog na tlu Amerike, jer povijest piše pobjednik, brojčano jači i nadmoćniji.

— Kako se osjećate u našoj zemlji? — pitao je netko od prisutnih novinara.

— Na svakom koraku se vidi da vaša kultura ima bogatu povijest i ljude koji je poštjuju. U šetnji Ljubljanim zabrinula me sudbina riba koje žive u rijeci što teče kroz grad, jer je voda očito zagađena. I drveće umire zbog zagađenog zraka. Nad gradom svako jutro

visi oblak magle i dima. U parku sam gledao dječake kako za šalu bacaju kamenje na ptice. A ptice ne umiru za šalu. Umiru za ozbiljno. To su im roditelji morali objasnitи.

Za trenutak je ušutio, a onda nastavio:

— Zivimo u paučini življenja i to što napravimo paučini napravimo i sebi. Covjek brzo reagira na okrutnost prema životinjama, pa i na okrutnost prema čovjeku, ali kad se radi o cijelokupnom čovječanstvu — tu ostaje bez moći! Pleme Yakima položilo je zakletvu da će čuvati prirodu i sačuvati je ne samo za djecu, nego i za generacije koje dolaze.

Cijelo to vrijeme druženja s Jimom Russelom pokušavala sam odgonetnuti po čemu se toliko razlikuje od drugih. Nisu to samo dvije crno-sive pletenice što mu sežu do pasa, ni boja njegove kože koja je boja zemlje na kojoj živi, niti jezik na kojem smo razgovarali, jer je to za oboje bio posuđeni, tudi jezik. Tek na Brniku, kad je odlazio, postalo mi je jasno: ponos. To je to! Ponos nad tim što je. Još nikad nisam vidjela čovjeka koji bi koračao ravnije od njega, pravo po prvoj stazi koju mu je ucrtalo nasljede predaka; čovjeka koji bi svakom kretnjom i riječju izražavao toliko ponosa i dostojanstva, kao ovaj Indijanac iz carstva planine Patho Te, neumorni pobornik za bistrinu rijeke, svježah šuma, nesmetan pjev ptica, za sutra Čovječanstva.

Gipkim koracima, uspravan i ozbiljan, priazio je avionu koji će ga odnijeti put njegove daleke domovine na izvorištu rijeke Kolumbije. Iza jela, na rumenilom obojenom zapadnom nebnu, oštros se ocrtavala tamna silueta Triglava.

— Hej, »crveni brate«, nemamo li mi ista božanstva? Nije li tvoj Stvoritelj, Veliki Manitu, nešto u srodstvu s ovim ovdje božanstvom poganih Slavena, što počiva na vrhu Triglava, božanstvom Vode, Zemlje i Zraka!? — nije me više mogao čuti. Za stare je Slavene božanstvo Vode, Zemlje i Zraka bilo svetinja. Znači, trebalo bi važiti i za nas, jer smo njihovi potomci.

Upirala sam pogled prema sjeverozapadu ne bih li razaznala obrise Aljaževog stoipa oko kojeg smo pred nepunih mjesec dana posjedali u krug: Zagorci do Holandana, dvoje Japanaca, nekoliko slovenskih iseljenika iz Pensilvanije, grupica Čeha i par planinara iz beogradskog PD »Pobeda«... Našla se tu u kružnom toku nečija čokolada, neka čudna pljoska, uže na turu »prvopristopnika« — i pružene ruke prijateljstva svim rasama, bojamama i nacionalnostima. Vjera? Pa pripadamo istom božanstvu, istom vjerovanju. Sad mi je to jasno.

Veliki avion stajao je na uzletištu i zaglušnom bukom najavljuvao da će se za koji trenutak vinuti u nebo. Prvi sumrak palio je svjetla. Ukrzo me bujica automobila prihvatala i neumoljivo ponijela put grada u čijoj riječi umiru rive, u čijim parkovima vene drveće i sve tiše pjevaju ptice...

A ptice ne umiru za šalu.

Umiru za ozbiljno, zar ne?

Planinarova ljubav

SEVKO KADRIĆ

SARAJEVO

Dok se plamen rasplamte vatre propinje put neba noseći sa sobom nedogorjelo bukovo lišće, pepeo i iskre od iglica kleče, grupa planinara posjedala po prinijetim kamenim pločama i drvenim panjevima okolo pa priča o pohodima i marševima, o usponima u stijenama i planinama.

Govori se o ljjetnim školama alpinizma i spelologije, o školama gorske službe spašavanja negdje na Bjelašnici, Prenju i Jahorini, o čvorovima i bivak opremi. Priča se podgrjava bocom »Vranca« što od ruke do ruke ide u krug. Pjesma ovdje služi kao ilustracija ili asocijacija.

Ovdje ispod Trzivke i Trnovačkog Durmitora, uz padine Maglića i Volujaka, uz Trnovačko jezero i prašumu Perućicu, sastali su se planinari da na Bracin rođendan, skoro deset godina poslige pogibije gore na Magliću, polože cvijeće. Položit će ga na kamenu stijenu u koju je ukucan klin, u njega ukopan karabiner i u njega ubaćen komad crvenog užeta. U stijenu je uklesan tekst:

Slobodan Kovačević — Braco

1945—1976

volio je planinu, darovao joj najviše

Kad odpjevaše i one stihove: »Ponekad s' tugom u srcu odlazim u stijene te da mrtva druga obidiem i nastavim njegove sne...«, među ovim ljubiteljima planine zavlada tужan trenutak tištine, sjeti i sjećanja. Samo vatra zapucketata od Vukašinove kolibe začuše lavež Gara, što zalaja na šum, miris, Durmitor ili nebo u ovoj mrkloj noći.

Do spavanja čulo se još mnogo zgoda, dojmova, pjesme. Mišo je ovo tihо veče na Trnovačkom jezeru ipak htio iskoristiti da bude malo na samo u mislima sa svojim prijateljem iz stotinu priča, kome sad gore na Magliću vjetrovi sviraju, njemu najdražu pjesmu. Ustao je i krenuo prema izvoru, napisao se i nastavio oko cijelog jezera. Koračao je, zagledao se u nevidljivo navikavajući oči na tamu, osluškivao šum vjetra, lavež Gara i pokoji kreket žabe. Vatra i šatori, sad na drugoj strani jezera, uz odsjaj u vodi na ovoj crnoj podlozi noći djelovali su poput usidrenih brodica u tijehu luci koje očekuju da se nešto desi, da ih poveze lađar, ponese voda ili podigne nebo. Kod oborene smrće, opet sjećanja. Ovdje je jedne zime bio s Bracom pod šatorima. Jezero zaledeno, na njemu oko dva metra snijega. Umjesto malih kočića udarili su duge drvene. Po noći je duvao snažan vjetar i padaо snijeg. Šator se oborio. Morali su ustajati, tražiti nove kočice, vikati razgoňci vukove, ono za svaki slučaj.

Sjećanja i opet sjećanja. Jesu li ona i optužbe?

Braco je htio solo uspon sjevernom stranom na Maglić zimi. Je li to nemoguće? Nije, ali ipak nije uspio.

I tako Mišo, tražeći odgovore na pitanja koja neodgonetnuta neukrotivo bježe, pa mame i izazivaju, stiže do logora u kom je vatra još gorjela a ostali planinari već odavno spavalni. Sjeo je još malo kraj vatre a onda i sam ušao u šator, te se uvukao u vreću u namjeri da zaspri. Sutra će njegove sumnje biti veće, sutra se treba suočiti sa svjedocima, kamenim liticama i planinskim vjetrom.

Ustao je prije ostalih, umio se vodom jezerskom, skuhao čai, napunio njim čuturicu, napisao poruku ostalima: »Čekam vas na vrhu Careva dola — Mišo« i krenuo kroz travu, a onda kroz bukovu šumu prema Carevu dolu. Gore, na proplanku iznad šumice, tri su divokoze poranile i pasu rosnu travu, na vrhu Durmitora sunce crvenom bojom najavljuje izlazak, a dolje kraj jezera iz logora se diže plavičast stup dima nedavno naložene vatre.

Odlučio je da gore, pri izlazu, pod stijenom doručkuje i sačeka grupu. Ali znao je da se neće sve na tom završiti, tim prije što nije sam, s njim je u ovim planinama njegov vječiti pratilac, Bracin dnevnik. On ga je osobno našao u ruksaku poslige nesreće. Bracini roditelji su mu ga i ostavili.

Lista mnogo puta listano, čita pročitano, gleda isječke iz novina, šeme, crteže, male fotografije, ilustracije teksta. Dosta toga poznatoga, često je i sam junak napisa ali ipak imao nešto nedoučivo. Tko je junakinja priče Pipi? Tko je Pipi? Čita, poznaje motive, ljudi, prepoznaje atmosferu, ali ta je djevojka za njega ipak tajna. Zašto? Mislio je da jedan o drugom sve znaju, pa ipak! I opet sumnja: da nije ona stijena, vjetar? Čita: zapisano 11. decembra 1976. godine:

»Razmišljajući o onom što pronađao i pročitah u Vijećnici, krenuh uz Alifakovac, kad ugledah poznat ženski lik koji mi se približavao razvlačeći usne u osmijeh, a kretnjama tijela izražavao neskrivenu radost ovog susreta. Pozdravljamo se onako srdačno, bogumi i poljubismo. »Koliko to ima vremena da se nismo vidjeli?« — pitam ja. »Skoro dvije godine, čekaj, čekaj, točnije: godina i deset mjeseci.« »O pa!« — izražavajući čudenje ovoj točnosti, kažem. »I još nešto, — nastavi ona, — u međuvremenu si bio na Mont Blancu, Matterhornu, pa si imao projekciju dijapositiva u nekom planinarskom društvu, govorio na radiju...« »Ti mene zaista uhodiš« — pobunih se. »Ne, nego samo čitam i slušam« — uvjerljivo će ona. »Bio bih neiskren kad bih rekao da mi to ne godi. Zato ti

predlažem da negdje popijemo kaficu«. »I sok od smreke« — podižući dva prsta, tražeći riječ, dodade ona, podsjećajući me na predavanja o prehrani u prirodi. »Onda i izbor je pa« — velim ja — »Behar«.

I dok smo pili kavu i onaj sok od smreke, slušao sam jednu na oko uobičajenu studentsku priču, točnije priču studentice iz provincije koja se našla pred preprekama u studiju, a onda taj problem nastoji podruštiti, teret poraza i neuspjeha prenijeti na druge. Ali ne, ovo je ipak drugačija priča, iz ovog poraza je nastojala izaći kao pobjednik, i ovdje je pokazala dovoljno uvjerenja i želje te meni ne ostade drugo već da i sam povjerujem.

S obzirom da su dolazili novembarski praznici, Pipi je izrazila želju da pode sa mnom u planinu. Rekao sam da pripremi opremu, te da će je nazvati. Uzveši njen broj telefona rastali smo se uz ono »Onda, vidimo se«. »I čujemo« — podsjećajući me na obećanja dobaciti ona.

...

Za praznik sam namjeravao na Treskavicu, te zamolih sekretara da mi osigura još jedno mjesto. Kad sam je nazvao, reče mi da poziv čeka cijelu vječnost, da je pozajmila od prijateljice cipele i ruksak te da je od mame dobila paket. Dogovorili smo se o polasku i sputujući slušalicu nasmijah se i za sebe velim: »Odlučna, nepokolebljiva«.

Pred muzejima, odakle kreće autobus za Treskavicu, bila je prije mene, i već iz dajline mi je pokazivala rukom svoj planinarski izgled, cipele, gležnjake, planinarske hlače, pleteni vuneni džemper te ruksak na ledima.

U autobusu je Jare, taj lukavi planinarski vuk, oduševljavao i nasmijavao planinarskim pričama, koje sam ja već slušao, u nekim imao i neku ulogu, ali ovaj mudrac to tako iskarikira i ubliči da čovjek samog sebe jedva prepozna.

Tamo negdje pri usponu uz strmi Skok počela je da gubi tempo, češće se odmarala i napokon ipak priznala da je jako umorna. Pojeli smo jabuku i stojeći skrenuo sam joj pažnju na vodopad Skakavac koji je u ovom jesenjem ambijentu, uz šum padajuće vode, zaista veličanstveno djelovao.

Pitala me Pipi kako doživljavam ovaj sklad boje i oblika, ovu igru prirode i muziku koju neprekidno svira ova voda što u isto vrijeme znači snagu i radost, život i prolaznost. Pitala me volim li djecu, kako bih im ime dao i kad sam rekao muškarcu Ozren a curici Sloboda, rekla da sam nepopravljiv, da sam lud.

Od Zagrizala smo išli uz svjetlost baterije. Pitala me ima li vukova, kako se ponašati pri susretu s medvjedom, zaustavlja se pred većim grmljem i pitala »šta je ono«, a onda ugledavši svjetla doma na Kozoj Luci poče skakati u mjestu ne vjerujući svojim očima: »Dom, majke mi, dom!«.

U domu planinari sjede, pričaju, igraju remaja, neki pjevaju. Nešto od znoja mokrih

košulja suši se oko naložene peći, a Jare, primjećujući nas kako ulazimo, preko sale dobacuje ovoj novoj planinarki: »Hej, ljudi, majke mi, i ono haustorče stiglo!« Začu se ono planinarsko »Op, op, op«, što u ovoj situaciji znači i čestitku i pozdrav i ohrabrenje. Jare nam, točnije njoj, napravi mjesta kraj peći, a onda donese dva čaja.

Pošto se okrijepila, popila čaj i zagrijala leđa, pitala me gdje može da se presvuče. Uzeo sam ključ od dežurnog i krenusmo u sobu br. 9 da se presvučemo i ostavimo stvari. Dok sam ostavljao ruksak na stolicu pored vrata i rovio po njemu tražeći suhu košulju, Pipi će naglas: »Jao što je toplo«. »Ovo je najtoplja soba, kroz nju prolazi dimnjak iz sale«, velim ja okrećući se prema njoj. Zastadol u kretnji, vidim je preda mnom okrenutu ledima i do pasa golu. Osjetih nemir, zatećenost, ovom možda priželjkivanom situacijom od koje poželjeh ipak da pobegnem. »Presvuci se ti, ja će biti u sali«. Ona osjeti moj pogled na sebi, nervozu u riječima, osmjehnu se, okrenu glavu pa onda i tijelo. »Samo nemoj reći da se vi planinari plašite žena«, obavijajući ruke oko mog vrata veli ona. Gledam je u oči, usne joj podrhtavaju, zjenice se sužavaju, a niz lice se otisnu jedna pa još jedna suza. »Pipi, ti plačeš«, rekoh tek toliko da nešto kažem. »Da te podsjetim, ti si me nazvao Pipi, toliko sam željila da čujem da me još netko zovne tako a i plašila se da ne ubije ljepotu tom imenu koje si mu ti dao«.

Prešao sam joj prstom preko usana, rukom kroz kosu, poljubio pirgavi nos, pa suzu na obrazu ...

...

Ovdje je u dnevniku nalijepljena novogodišnja čestitka, radena drvenim olovkama u boji, na kojoj je lik pirgave djevojke sa cvjetovima runolista upletenim u kosu. U ruci drži pticu a na drugoj strani je tekst: »Samo ona nikad ne ostavlja«.

Poslije čestitke u dnevniku je ostavljena jedna stranica prazna, a onda slijedi zapis o Prenju, pisan 25. decembra, u kom se Pipi nigdje ne spominje.

...

Vidjevši da će grupa iz šatora ubrzo stići do njega, Mišo im se samo javi: »Elop!« i krenu ponovo sam prema vrhu. Koračajući tražio je odgovore na pitanja: »Što je nema u zapisu o Prenju? Što je trebalo stajati na praznoj stranici, njih između ostalih zapisa nema? Možda je... nije. Vjerojatno... nije, znam ga. Vidjevši nedokučivost odgovora prekori sebe: »Mučiš se, a možda je samo jedna od prolaznih avantura.« Uspori korak, poče s više pažnje da zagleda cvjetove tražeći encijan i ostavljajući mogućnost ostalima da ga stignu.

Izlazeći na greben na kom se spajaju putevi, ovaj s jezera i onaj s Lokve Dernečište što vodi preko Klekova Pleća do vrha, video je siluetu žene planinarke i dječačića koji je u crvenoj vjetrovcu sa žutim ruksakom trčka-rao za njom. Vjerojatno su se vraćali s vrha i samo što nisu zašli u kleku. Bilo mu je draga da je žena s dječakom imala hrabrosti i volje da porani i popne se na ovaj najveći vrh Bosne. Gledao je još malo kako se drma kleka u kojoj su upravo nestali a onda je, skinuvši ruksak s leđa, sjeo na busen meke suhe trave i pričekao grupu za sobom.

Kako se put do ploče smanjivao, to je sjeta pa i bol rasla. Planinari su brali encijan i zabadali cvjetove u vjenac od kleke, što su ga putem spleli. Mišo je malo pomalo zaosta-

jao iza grupe ni sam ne znajući zašto. Vidio je stijenu, crveni komad užeta se već iz daljine prepoznavao. Planinari su okružili stijenu, počeli se zakopčavati pripremajući se za sve-čanu tišinu posvećenu životu u ime života.

Iznenada grupa se uskomešala, začuo se žamor, čuđenje. Okrenuvši se prema Miši jedan iz grupe je rekao: »Ovdje je već netko bio.« »Pa da, malo prije je dolje u kleku zamakla jedna planinarka i neki klinac«, veli Mišo. Evo svježeg cvijeća i slušaj što piše: »Braci, s ljubavlju, Ozren i Pipi. Mišo je, zastao u kretnji, disanju, osjećaju da je čuo nešto nevjerovatno. Ne vjerujući, tražio je potvrdu... Ozren i Pipi. Osjećao je da će zaplakati, da će potrčati, da će se vratiti, zovnuti. Ne, ipak je sjeo.

Kako sam se popeo na Popocatepetl

Planinarski putopis iz Meksika

DRAGAN MARJANOVIĆ

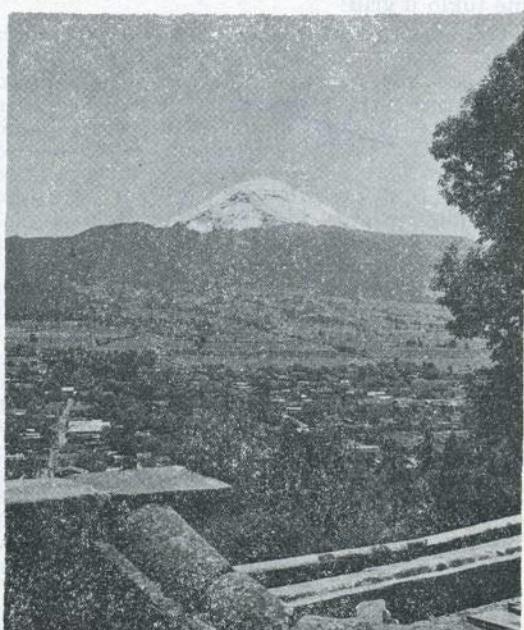
NIŠ

Putovao sam pet mjeseci po Meksiku, bez cilja i posebnih namjera. Krajem novembra boravio sam u Puebli. Posjetio sam gradsku katedralu, koja ima najveći zvonik u Meksiku (75 m). Pogled s vrha je stvarno divan, vidi se skoro cijeli grad, s preko milijun stanovnika, i okolne planine. Posebno se ističu četiri najveća vrha u državi: Popocatepetl i Iztaccihuatl na zapadu, La Malinche na sjeveru i Pico de Orizaba na istoku. Tada sam došao na ideju da se popnem na najviši vrh Pico de Orizaba (5747 m). Do tada najviši uspon bio mi je Olimp (2917 m). Bila je to nepovoljiva šansa.

U prostorijama za informiranje turista dobio sam adresu planinarskog društva, otišao sam tam, upoznao jednog divnog čovjeka, predsjednika svih planinara u Puebli i njegovu suprugu. Oni su mi pomogli da ostvarim svoju ideju. Po preporuci senjora Antoinija, odlučio sam da se popnem na Popocatepetl (5452 m), jer u to doba godine na Pico de Orizaba ima puno leda i opasno je tamo ići sam. Predložio mi je da se prvo popnem na neki niži vrh, radi treninga. Izabrao sam La Malinche (4461 m). Napominjem da je La Malinche bila lijepa i obrazovana Indijanka i Kortesova ljubavnica. Ako sve bude O. K. (glavobolja, vrtoglavica, povraćanje i slične tegobe), poslije idem na Popo!

Na La Malinche tokom cijele godine nema snijega. Zato sam odlučio da se penjem u patikama i bez ostale alpinističke opreme. Jedino sam lice zaštitio od sunca kremom. Do planinarskog doma (oko 3000 m) došao sam autobusom. To je poznati sportsko-rekreacijski centar, s komfornim smještajem i dobrim restoranom. Potom sam krenuo na

uspon: kroz divnu borovu šumu oko sat i po, a potom još toliko po crno-sivom vulkanskom pijesku do vrha. Gore je bilo vjetrovito, ali sunčano. Čak sam se i sunčao. Na zapadu je blistao pod snijegom Iztaccihuatl (ime znači: uspavana gospodica), a malo južnije Popocatepetl (planina koja se puši). Dalje na istoku bijelio se bivši vulkan Pico de Orizaba.

Popocatepetl

Foto: Dr. Z. Poljak

Pojeo sam svoj suhi obrok na proplanku ispod vrha, očistio patike od pjeska i vratio se do planinarskog doma. Odatile sam autobusom otišao u Tlaxcalu, jer sam ranije planirao da tamo provedem bar jedan dan.

Po povratku u Pueblo senior Antonio mi je pozajmio opremu, bez ikakve garancije i besplatno. Taj divni čovjek mi je nacrtao plan uspona i dao korisne savjete. Kada sam se snabdio hranom, autobusom sam otišao do mesta Amecameca. Odatile ne postoji prevoz do planinarskog doma, osim taksija, koji su veoma skupi. Dalje sam putovao (oko 25 km) autostopom.

Dom je u blizini Paso de Cortez, prevoza između dva vrha: Iztaccihuatla i Popoa. Nalazi se na 3950 m. U domu sam prvo proveo dva dana radi aklimatizacije. Temperatura početkom decembra je ovdje oko $+10^{\circ}\text{C}$ danju, a oko -5°C noću. Spava se u velikim sobama, s oko 25 kreveta svaka. Preporučujem da se ponese vreća za spavanje. Dom ima odličan i veoma jeftin restoran. Drugi dan sam vježbe radi odšetao do točke Tres cruces (4460 m). Ima puno crno-sivog pjeska! Gore visoko Popo se prijeteći pušio!

U domu sam upoznao Nijemca Hansa i dogovorimo se da idemo zajedno. On je u domu unajmio dereze i cepin (oko 5 dolara).

U nedjelju 8. decembra smo krenuli. Do Tres cruces smo išli po mraku i trebalo nam je dva sata. Tu smo doručkovali i, dočekavši izlazak sunca, krenuli smo pravo gore prema prvom vrhu (oko 5200 m). Bilo je divno sunčano jutro i oko dvadesetak planinara se penjalo. Svatko je išao nekom svojom stazom. Nagib je bio veoma velik (oko 60°). Snijeg se caklio na jutarnjem suncu. Napredovali smo polako, dok nam je srce sve vrijeme tuklo u grlu!

Poslije tri sata stigli smo na Pico inferior. Dolje u grotlu nije bilo snijega, već jezero koje se pušilo. Nešto veličanstveno i nepovoljivo! Ovdje smo rucali i krenuli dalje; do Pico superior ima još oko jedan sat. Većina planinara se zadovoljila ovom visinom. Nas dvojica, Hans i ja, te još neki Meksikači, krenuli smo dalje.

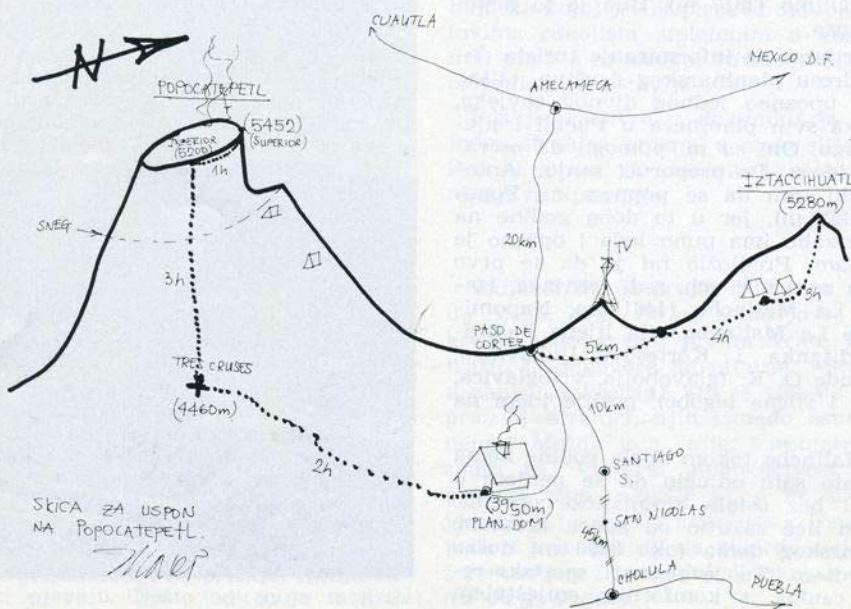
Na ovoj visini kisika je već nedostajalo. Mislim da mi je srce stalno tuklo preko 200 u minuti i čudi me kako nije iskočilo. Na jednom prevozu nas je zapahnuo sumporast dim iz kratera. Napredovali smo polako, deset koraka, pa odmor. Jedna Meksikanka nas je prestigla. Divna djevojka!

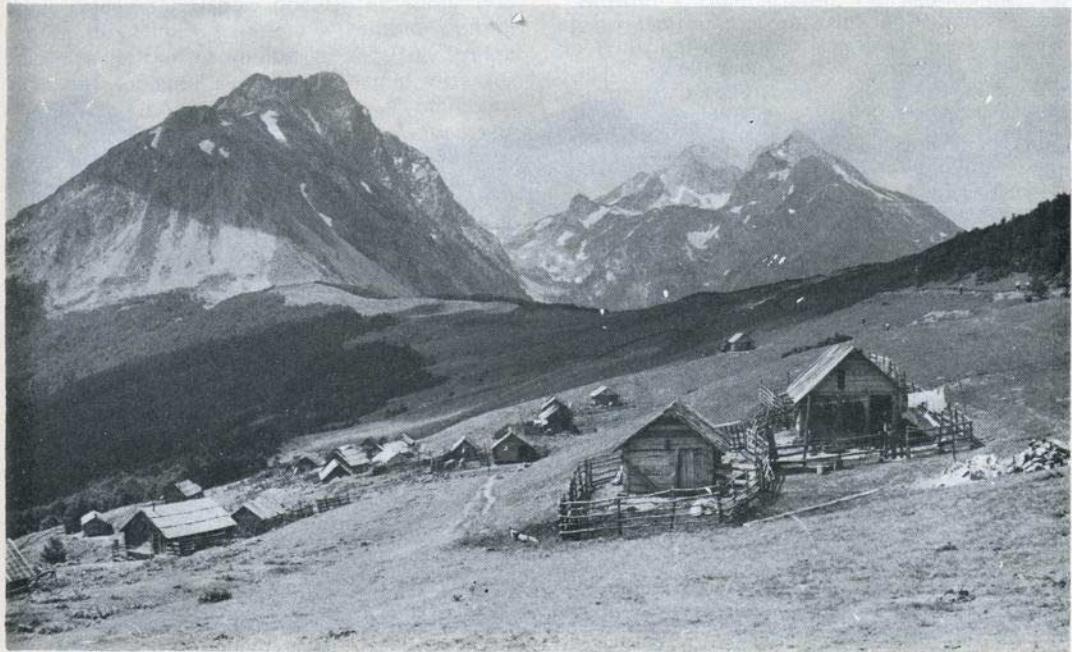
I najzad vrh! 5452 metra, Popocatepetl! Bio sam umoran, ali sretan. Okolne ravnice i polja izgledaju kao iz aviona. Tamo u daljini na istoku blista se Pico de Orizaba. Možda neki drugi put!

Dolje u krateru voda kao da ključa. Isparavala se. Stijene su blistale na suncu. Oko vrha bio je snijeg. Bilo je predivno. Počelo je da se oblači. Oblaci su bili dolje ispod nas na oko 4800 metara. Trebalо je krenuti. Iznad bijelog mora od oblaka stršala su samo četiri planinska vrha, kao pusti otoci u oceanu. Bilo je neponovljivo!

Trebalо nam je oko pet sati da se vratimo do doma. Prošli smo kroz oblak kao kroz maglu, prateći tragove prethodnika u snijegu. Pomagali smo se i kompasom.

U dom sam stigao veoma iscrpljen i umoran, ali u srcu čio. Osvojio sam Popo! Te večeri nisam mogao da jedem, što od mučnina nakon sumporastog dima, što od umora. Popio sam tri čaja. Spavao sam duboko i sanjao neke divne snove.

Vasojevićki (lijevo) i Kučki Kom, sprijeda Štavna

Foto: Dr. Z. Poljak

Komovi

DR. BRANIMIR JUREKOVIC

NOVO MESTO

Prije mnogo godina često sam promatrao kamene litice Komova, kako nestvarno izranjavaju iz pitomih pašnjaka južno od Kolašina. Tada su mi bile nedohvatljive. Prije dvije godine sve je bilo spremno za posjet, ali opet se ispriječila viša sila: u području Komova bila je epidemija hemoragične groznice. Konačno, lani u kolovozu mjesecu, krenuo je iz Novog Mesta autobus sa četrdesetak putnika. Mnogi još nikada nisu bili u Crnoj Gori, za njih je put bio mala pustolovina i ekspedicija, jer je trebalo sa sobom nositi sve, od prehrane do šatora. Svaki putnik dobio je mali vodič u kojem je poređ zemljopisnih podataka bilo još koješta. Putem je bilo mnogo malih predavanja, objašnjenja i spontanih kontakata s ljudima. To je uvijek cilj takvih naših »ekspedicija«, jer je očito da treba premostiti mnogo veće daljine i razlike od onih tisuću kilometara, koje je s lakoćom prošao naš autobus.

Kolašin je ugodno mjesto na magistralnoj cesti Titograd—Beograd i do njega nije teško doći. Tu su nas dočekali drugovi iz općine, izrazili dobrodošlicu i počastili, što nas je pomalo iznenadilo, jer mi smo neslužbeno samo molili za posredovanje prijevoza prtljaga s Trešnjevikom do mjesta logorovanja na

Štavni. Ali ništa ne smeta, uskoro smo bili prijatelji.

Iz Kolašina treba krenuti starom cestom uz Taru do sela Mateševa i tamo skrenuti prema Trešnjeviku. To je planinski cestovni prijelaz 1560 metara nad morem. Cesta se polako uspinje iz Mateševa kroz dugačko selo Bare Kraljske i asfaltirana je do kraja sela. A onda počinje uspon prašnjavom cestom na Trešnjevik. Nema zapreka za dobrog vozača autobusa. Iza svakog zavoja Komovi su sve bliže i sve ljepši. Evo nas na vrhu Trešnjevika. Iz gostonice treći glazba.

U međuvremenu moj dobar prijatelj Tripko Janković sve je učinio da nam osigura prijevoz prtljage terenskim kolima s Trešnjevikom do Štavne. Kad mu to iz objektivnih razloga nije uspjelo, onda je dojurio za nama na Trešnjevik i svojom VW-bubom sam u nekoliko navrata prebacio svu prtljagu na Štavnu. Vozio je prepun auto stvari, čak i na koljenima, tako da mu je samo glava virila iz auta. Ne znam jesmo li se znali pravom mjerom zahvaliti, pa to činimo sada.

Dok Tripko odvozi teške stvari, mi s osobnom prtljagom polako se uspinjemo prema Komovima. Nakon pola sata lagana uspona evo nas kod katuna Štavne. Tik pred nama

Iza Komova: pogled na granični planinski lanac

Foto: Dr. Ž. Poljak

Komovi u svoj ljepoti smiraja dana. Dok zadnji zraci sunca pozlaćuju vrhove, brzo postavljamo šatore. Voda je blizu, dva izvora su na samom grebenu Štavne tik uz put. Već u noć naš je vozač uspio dogurati i autobus do našeg logora, takoreći do pod same stijene Vasojevičkog Koma. I inače je promet automobila po cijelom grebenu jako živahan. Je li to dobro?

Naš logor, dvadesetak šatora na visini od skoro 1800 metara, noću je posjetila oluja, prva poslijе skoro dvomjesečne suše. Sutra će početi tri nezaboravna dana.

Uspon na Vasojevički Kom (2460 m) lagan je i bili smo iznenadeni svježom markacijom sve do vrha. Pastiri su nam rekli da su markacije postavili neki »drugovi Slovenci, koji rade u Titogradu«. U velikoj grupi, gdje je bilo i djece, trebalo nam je do vrha dva i po sata. Put je stalno zanimljiv zbog lijepih pogleda, a tik pod vrhom na velikoj zaravni paslo je stado ovaca. Kad smo se vraćali, nisko dolje susrećemo stariju ženu u gumenim opancima. Pita, jesmo li gore pod vrhom vidjeli ovce. To su njezine ovce, pa sad ide tamo da ih dotjera dolje. Bit će gore za sat vremena. Kako, to je nemoguće!

— E, ne idem ja putem kao vi, nego onako pravac gore — mahne rukom prema strmim stijenama. Malo je teže ali je brže.

Gledamo nju i njene opanke pa taj »put« visoko gore i zadihvani smo kako je jednostavan pravi život. Još na odlasku pitam je li ona Vasojevička.

— Jesam, iz okolice Andrijevice.

Znajući za vjekovne razmirice stočara, koji su susjedi na planinama, a to su pleme-

nu Vasojevića pleme Kuča, hoću se malo našaliti pa je upitam kako se razumije sa Kućima. A njoj vragolasto plane iskra u očima:

— Mnogo se ne vidamo, još se manje čujemo i dobro smo!

Spuštajući se polako u logor razgovarali smo još dugo o toj ženi.

Da se pride pod Kučke Komove, koji se nalaze na drugoj strani Međukomlja, treba se sa Štavne spustiti dosta duboko do potoka Ljubaštice, pa se onda uspeti opet do kautuna Ljubana na suprotnoj strani doline potoka Ljubaštice. Ljuban se lijepo vidi u istoj visini grebena Štavne. To vam uzme sat vremena. Pitamo za put i pastiri nas šalju do koliba Labovića, tamo znaju najbolje. Kolibe Labovića, petnaestak minuta više, bliže su podnožja Kučkog Koma, na grebenu koji se proteže iz podnožja stijene. Neću vjerovati da je osim ljepote neki drugi razlog postavio kolibe na takvom mjestu! Skupina koliba i nešto drveća stoji na mjestu nasuprot beskočnog točila, koje skoro s vrha Vasojevičkog Koma ispunjava suprotnu stranu doline i tik pod veličanstvenom ledeničkom stepenicom Pločom, kojom završava Međukomlje.

Ulazim u kolibu, sve čisto i skromno, dvoje djece, snaha i gospodar Labović. Treba sjesti, nešto popiti i tek onda reći razlog posjetje. Ide s nama dio puta, priča nam o lovu, prolazima, koje znaju samo lovci i životinje. Pokaže nam put, a u povratku svi smo njezini gosti. Obećajemo.

Kučki Kom sastoji se od više vrhova pa postoji mala zbrka u imenovanju. Ja se tu neću opredjeliti jer nisam siguran, ali mislim da smo se taj dan penjali na sjeverni Kučki

Kom (2484 m). Uspon počinje sa sedla pod vrhom dugačkom travnom vjesinom punom kamenja plitko usadenog u zemlju. Prema vrhu taj tobogan se sužuje. Uspon nije težak u suhom vremenu, ali ako prema vrhu penje grupa ljudi, koja se razvlači nedisciplinirano po cijelom pobočju, uspon postaje smrtno opasan zbog stalnog odronjavanja kamenja. Zato je samo jedan dio naše skupine dospio do vrha, drugi tih pred vrhom okrećemo i pomažemo ostalima da oprezno, živi i zdravi, siđu u dolinu. Zbog povećane količine željeza stijene Kućkih Komova pravi su magnet za gromove i strijele. Zato su strahovito razdrobljene i razbijene. Potreban je oprez i treba provjeriti svaki rukohvat i nogostup.

U povratku nas gospodar Labović već čeka. Poslije snaha iznosi sir, pa kajmak, kiselo mlijeko i vareniku. Sve što imaju. Po sjedamo u blizini kolibe, ima nas više od dvadeset, svi će dobiti dovoljno, neusiljeno, jednostavno. Tko je to doživio, nikad neće zaboraviti. Poslije sjedimo podalje i Labović razmišlja:

— Evo, vidiš, ova naša vjekovna pasišta bila su puna stoke, ljudi, života, za njih smo i ginuli, a sada još izlazimo u planinu zbog navike ili ljepote, a potrebe više nema, nema za koga i sve će opustjeti.

Šutimo i razmišljamo. Oprashtamo se, nevješto uzvraćamo kakvom dobrotom iz naših ruksaka, za djecu. O novcu ne smije niko ni rijeći. Takva su tu pravila. Vraćamo se umorni u razvučenoj koloni. Pronašli smo put do vrha ali smo otkrili i put do srca.

Komovi se mogu kružnim putem obići za 6–8 sati. Zapravo nekog određenog puta nema, još manje markiranog. Postoje brojne staze, orijentacija nije teška, pa krenimo malo u istraživanje. Tako smo napustivši pašnjake na Štavni krenuli uz rub stijene Vasojevićkog Koma prema jugu. Tražeći kroz grmlje i kamenjar našli smo stazicu, koja nas je ustrajno vodila pobočjima Vasojević-l-og Koma, Varde i Bavana na visini od 1800–1900 metara. Time smo izbjegli spuštanje u duboku dolinu Mojanske rijeke i nepotreban gubitak visine. Rijeku i katune uz nju povremeno smo vidjeli i čuli hodajući među velikim planinskim borovima, preko proplana i strmih točila. Dobar puškomet od nas preko riječne doline oistar je planinski greben, državna granica s Albanijom. Stalno nas prati bliještav krov naše karaule.

Nakon tri sata hodanja stigli smo u prostrani i duboki cirk malo iznad katuna Carine. Odmaramo se. Lavež pasa negdje dolje od katuna. Na sve strane ustalasano more beskrajnih planina. Na jugu nemirni vrhovi Prokletija još obilno zasniježeni, bliže nama beskrajni pašnjaci po vrhovima. U dolini

Pogled s komovskog vrha: more prokletijskih vrhova

Foto: Dr. Ž. Poljak

Katun Ljuban

Foto: Dr. Z. Poljak

nama guste crne šume, evo zašto Crna Gora! Tu i tamo dobro oko otkrije stado ovaca.

Slijedi oštar uspon velikom strminom do sedla Carine na vrhu Medukomlja (2170 m) između Kučkog Koma i Bavana. Zasluzeni odmor. Nekj se uspinju na Kučki Kom, južni vrh (2483 m), većina počinje silazak niz Medukomlje. Žagor ljudskih glasova se udaljuje i smiruje. Samo vjetar šara mrlje oblaka po beznadno ogoljelom Medukomlju trgajući maglice iznad Zubaca Bavana. Duboke sjene vrhova Kučkih Komova polako se većaju. Vrijeme kao da je stalo i još čekamo jer nikada, nikada se ovo više neće ponoviti.

Na dnu Medukomlja pedesetak metara visok ledenički prag Ploča spušta se duboko dolje u dolinu potoka Ljubaštice. Vrletna staza preko praga izvedena je za ljude i stoku. Preko velikog točila ispod vrha Vasojevićkog Koma vijuga druga kolona naše skupine. Dozivamo se, ali nećemo za njima. To je strogo bespuće i opasno je. A bila bi to idealna trasa puta, koji bi povezao Štavnu s Medukomljem bez silska u dolinu Ljubaštice. Evo, već zalaže u šumicu, sretno su prošli, ali jeko su se namučili.

Noću Štavna oživi. Lože se logorske vatre, pojavi se odnekud mnogo mlađih i dugo u noć čuje se pjesma. Uz našu vatrju je svaku noć veselo. Ili se peče janje, ili se dijele neke nagrade i uvjek se nešto događa. A pjesme idu redom, jednom vaša crnogorska, je-

dnom naša, pa onda one koje svi znamo. Tanka je nit koja nas veže, ali neka bude u tih tankih niti čim više. Od tankih se niti debelo uže plete.

Tako jedne noći dok pjevamo zatutnje kopita. Tri jahača izrone iz noći. Rakija zaokruži, ali jednom od njih ne pomaže jer Zubobolja je jača. Naš Toni je uvjek spremjan i u svjetlu baterije pokvaren Zub je uskoro vani. Tek su sjeli uz vatru i isprali usta rakijskom, odjeknu tik uz nas dva pucnja pištolja. Pjesma utihne i čujemo gromko:

— Doktore, uzdravlje ti bilo!

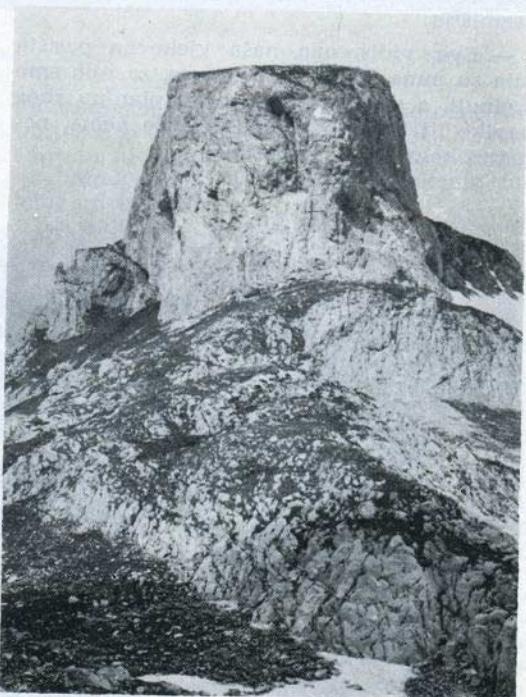
Pjesma kreće još glasnije, a kraj mene netko prošapće:

— Zar to on s pravim mećima?

Onda uzjašu, pa galopom u mrklu noć, u planinu. Tko ih vodi zvjezdanim putevima? A nebo iznad nas plamti mirijadama zvjezda, jesmo li ga ikada vidjeli takvim?

Na dan odlaska više nam se Komovi ne čine tako dalekima kao prije. Vozimo se dolinom, a još poneki pogled traži i misao se vraća u visine.

Što smo tamo ostavili?

Bavan u Medukomlju

Foto: Dr. Z. Poljak

Iz Peći u istočne Prokletije

Dr. RADOVAN KRAJNČEV

KOPRIVNICA

Što više odmiče vrijeme od našeg povratka s Prokletija i što se više ubližuju i sređuju dojmovi s tog 13-dnevнog nezaboravnog putovanja, sve sam više zadovoljan s pthvatom koji smo poduzeli s našim učenicima, ali mi se i sve češće navraćaju misli na te predivne planine na jugu naše domovine. Ovim pohodom dokazali smo, makar sebi, da se uz dobru organizaciju i nešto odričanja mogu izvesti ovakva i slična putovanja u krajeve malo znane, svojom prirodom gotovo netaknute i privlačne, lijepi ali i teže dostupne. A takve su upravo Prokletije, te Alpe na Balkanu, s najvišim vrhom Đerovicom (2656 m), na Kosovu, u blizini granice s Albanijom. Za njih je još 1924. godine naš poznati geograf i geomorfolog Jovan Cvijeć napisao da su »u geografskom pogledu najslabije poznat planinski venac u Evropi« a poslije Alpa i planinska oblast s najviše ledenjaka u srednjoevropskom prostoru. Eto, mi smo bili odlučili na njih, na Đerovicu!

Toga lipanskog dana iz doline Lima kod Murina, nakon već 9-dnevнog boravka u zapadnim Prokletijama, grupa srednjoškolaca-planinara i njihovih profesora putovala je prema Čakoru. Pod sigurnom rukom našeg vozača Mojsija autobus je brzo i s lakoćom svladavao mnoge serpentine do toga najvišeg prijevoja u zemlji (1849 m), slikovitog razvoda crnomorskog i jadranskog sliva. Tu se po običaju malo zastane i protegnu noge. I ranije sam u ljetnim mjesecima nekoliko puta prolazio ovuda, ali svaki put bi na Čakoru ili puhao nesnosan i hladan vjetar, ili je bilo oblačno s grmljavom, ili je pak lijevala kiša. Ovaj put sve je bilo drugačije. Divno podne u suncu preplavilo je sve visoke hrptove, mjestimice stjenovite, a pogled kroz bistru atmosferu dohvaćao je daleke predjele Prokletija posvuđa uokolo. Porušena neka stara zdanja, zarušten prodajni objekat a nekad i planinarski dom, te spomenički kompleks iz NOB-e, na ovoj visokoj planinskoj vjetrometini djelovali su ipak otužno i osamljeno. Osvježenje hladnom izvorskom vodom dobro je došlo jer nam predstoji još dosta puta do Peći.

Divimo se stijenama i ambijentu Rugovske klisure a poznate kupole Pećke patrajaršije podsjećaju nas da smo napustili planinski kraj i hladovitost kanjona Pećke Bistrice te stigli nadomak ravne Metohije. I grad Peć je već sasvim blizu. Planinsku svježinu zamjenilo je vruće metohijsko sunce. Naše višednevno boravište, hotel Karagač, s mukom pronalazimo. Uske prašnjave uličice s kulturom orijentalnog tipa gradnje i visokim zidanim ogradama uz cestu, brojna prometala i pješaci, razrovane ulice uslijed radova na

kolniku i dijelom preplavljeni, mnoštvo manjih radnji i prodavaonica s jeftinim voćem i povrćem, oko kojih se vrzmalio mnogo ljudi — sve je to otežavalo kretanje našem velikom vozilu i zadavalo sijaset nevolja našem Mojsiju.

Lijepo, svježe i nesvakidašnje djeluju brojni kanali bistre vode razvedeni po gradu, svima nadohvat ruke. Na putu prema Karagaču uglavilo nam se vozilo u jednoj uskoj uličici i dalje ni makac. Mojsije je izabrao baš ovaj put do našeg hotela. Nasred uličice dva šipatarska konjića magareće izdržljivosti ali i upornosti, stoje kao ukopana, upregnuta u kola natovarena zemljom i nekim kamenjem. Zbog velika tereta kolima se razbio i stropštao jedan kotač a teret dijelom rasuo po cesti. Vlasniku ni traga. Svi naši pokušaji da se kola pomaknu sa sredine puta ostali su bez uspjeha. Počele su prave »muke po Mojsiju«. I on je nevidenom upornošću i svojim nerealnim procjenama situacije nastojao da najprije pomakne kola i konje kako bi autobusom mogao proći, a zatim, naprsto nevjerojatnim nastojanjem pokušao, uprkos svemu, progurati autobus uz jednu stranu ulice pređ nepokretnih kola. Naravno, svi manevri ostali su bezuspješni. A vrijeme, čitavi sati, prolaze. Uglavljeni autobus trebalo je sada iz tih kliješta izvući milimetarskim manevriranjem, a onda, opet s nebrojenim pokušajima u vožnji natraške oslobođiti ga te nesretne uličice za čije su stanovnike ove naša nastojanja i petljancije s vozilom bili prava predstava i nevidena atrakcija, posve besplatna. Očito da stari dio grada nije bilo predviđen za promet ovako velikih vozila.

Ugodno nas je iznenadilo kad smo saznali da je naš dolazak bio najavljen prema mnogo ranijem dogovoru. No hotel je bio posve prazan za vrijeme čitavog našeg boravka i mi smo u njemu bili skoro jedini gosti.

Okolica Peći ima nekoliko znamenitosti koje smo željeli upoznati. Na putu prema Rožaju kod mjesta Radavca, oko 12 km od grada, zastajemo i odlazimo do nedaleke radavačke hidrocentrale. A sve to poslije dobranog prethodnog lutanja i traženja najkraćeg prilaza izvorištu Bijelog Drima i uz sve »znanje« našeg vodiča Redžepa. Nigdje nikakvog znaka, putokaza. Po ne znam koji puta sam se uvjerio koliko domaće stanovništvo, kao uostalom i kod nas, slabo poznaće svoj zavijac. Uz postrojenja centrale i uz cjevovode kojima se odvodi voda do turbina, uspinjemo se na mali pošumljeni greben i puteljak koji vodi rubom riječnog korita netom rođenog Bijelog Drima. Ovdje presrećemo lijep primjerak riđovke koja pred našom kolonom zamiče u guštaru. Drim s ovog mjesta opskrb-

ljuje vodom i strujom Peć i okolicu. Šum vode otkriva nam smjer u kojem se treba kretati. Vodopad visok oko 20 metara pruža izuzetnu sliku posjetiocu. Sve je ovdje puno kontrasta i naročitog kolorita: toplina ljetnog dana i svježina vode Drima, zelene strane usjećenog korita i izrazito crvenilo i šarenilo okolnih stijena. Malo iznad vodopada nalazi se izvor Bijelog Drima. Između kamenih blokova izbjiga snažan vodeni mlaz, da-pače, više njih, i tvore odmah zamjetnu rijeku. Ljepotu ovog mjesta i submediteranski ugoda ruba Metohije upotpunjava i cvrčanje cvrčaka na okolnom drveću. Jednog slučajno opazih u punom zamahu svog muziciranja, što inače rijetko biva zbog izvrsne kamuflaže tih neumornih svirača.

U veoma prometnoj ulici kojom smo se vratili u grad izgledalo je kao da komunalne službe uopće ne postoje i da se smeće i drugi otpad nagomilan na kolnik i uz nogostupe nisu odvozili godinama. Vozila prestižu i s lijeva i s desna a nogostupi ne služe samo pješacima. U uličnoj vrevi miješaju se vozila i pješaci, zaprežna i motorna vozila, a prometna pravila i znakovi čini se da su ovdje prava nepoznanica. Izgleda nam da je sve to ovdje normalna svakodnevница na koju ipak nismo navikli.

Uz korito Pećke Bistrice nedaleko od grada nalazi se Pećka patrijaršija, poznati spomenik srpske srednjevjekovne državnosti i kulture, koji osim svoje osobite arhitekture čuva i

dragocjene freske i drugo umjetničko blago iz 13. i 14. stoljeća. U krugu manastira nalazi se lijepo uređen i održavan park s nekoliko stoljeća starim deblima duda, danas zaštićenim, i s nekoliko novopodignutih objekata za prihvat posjetilaca. Nedaleko od manastira je manji bazen u kojem je veoma živo. U nameri da se malo odmorimo i osježimo uputili smo se do livadice koja dijeli bazen od korita Pećke Bistrice. Posvuda hrpice golišavih mladića i djece koja se griju uz vatre poslije »kupanja« u bazenu. Ženskom čeljadetu gotovo ni traga. Svakako malo neobična slika za kupališni prostor. U okolini je polomljeno i popaljeno sve granje koje se moglo dohvati a cijeli prostor je zadimljen i pun raznih otpadaka. Izgleda da Pećlje nemaju drugog mjeseta i načina za osvježenje i odmor uz vodu u vrelim ljetnim danima. Vraćamo se preko Bistrice malim klimavim mostom koji, začudo, može izdržati težinu odrasla čovjeka. Naš Mojsije dočekuje nas zabrinut i smrknut s izjavama da treba hitno promjeniti neku cijev na motoru autobusa koja je pukla. Po ulasku u grad odmah posjećujemo autobusni servis, ali radno vrijeme je prošlo a dežurnog mehaničara, naravno, nema. Trebat će ujutro otkloniti kvar prije odlaska na put za Đerovicu.

Poslije susreta s planinarima iz PD »Đerovica« iz Peći, naveče donosimo odluku o sutrašnjem pohodu na najviši vrh naših Prokletija.

Prometni krklijana u Peći

Foto: Dr. Z. Poljak

Sa zakašnjenjem ispenstrasmo se autobusom na put za Dečane. S desne strane u jutarnjem suncu lijepo se očrtavaju visoki grebeni istočnih Prckletija koji se strmo ruše u metohijsku kotlinu. Đerovica je još daleko iza njih. U Dečanima kao da je sajmeni dan a naš Mojsije u toj prometnoj zavrzlami namudio da baš sada kupi, upravo ovde, neko ulje na benzinskoj crpki. Ali umjesto da po njega odlazi kojih dvadesetak metara pješice, on se punim autobusom ugurao u tu vrevu. Trebalо je dobrih pola sata za ovu mudru operaciju a osobito za izvlačenje na cestu za Visoke Dečane i Kožnjar, dokle smo namjeravali autobusom. No prije polaska uslijedio je još samo mali susret »s nogu« i odulji razgovor našeg Mojsija s milicionarom na raskrižju. Bio je to neizbjježan susret, srdačan i prijateljski, bez obzira na sveopću gužvu oko nas. A mi već dobrano kasnimo i svaka minuta nam je dragocjena. Posjet manastiru Visokim Dečanim ostavljamo za sutradan i »žurimo« premo Kožnjaru. Relativno dobar šumski put vodi nas uz korito Dečanske Bistrice, hirovite, brze, s mnogo virova i slapova preko bijelih i šarenih blokova mramora i drugog kamenja u njenom koritu. Lijeko i desno uzdižu se šume na obroncima Dečanske i Streočkih planina. Tih desetak kilometara do Kožnjara brzo smo savladali i iskricali se približno na mjestu gdje se sastaju Dečanska i Kožnjarska Bistrica. Sirok i dobar šumski put, međutim, i dalje se nastavlja, i mi smo tek poslije ustanovili da smo se mogli ovim putem još povesti, slijedeći korito Kožnjarske Bistrice. Sustiju nad traktori i zaprežna vozila koja ovuda prevoze potrepštine za planinska stočarska naselja u višim predjelima. Oko dva sata hoda trebalо je da ugledamo veliko i izduženo šljunkovito proširenje i zaravan uz Kožnjarsku Bistricu. To je Pesak Ropsa, kako nam reče naš vodič Mišo. Tu Kožnjarska Bistrica teče sporo, kao da prikuplja snagu za kasniji buran tok do Kožnjara. Strmoglavi i tamni vulkanski obronci Ropsa (Maja Rops, 2502 m) i Kožnjara navoještavaju visoku planinsku zonu Prokletija koju iz ovog proširenja, okruženog šumom i gdjekojom kolibom s pastirima i stokom, još ne naziremo. Prema pričanju poznavalaca ovog zabačenog kraja, ovde je sve do 1929. g. bilo jezero. Jake kiše i bujice koje su tada svojom silinom odnijele čeoni dio materijala koji ga je zagradivao s istočne strane, prouzrokovale su otjecanje vode i nestajanje jezerske akumulacije. Vjerovatno i danas poslije jačih kiša i topljenja snijega u okolnim planinama nadodu ovamo visoke vode i preplave ovu zaravan. Vidljivo je to po nanijetom pjeskovito-šljunkovitom materijalu površu u blizini.

Naglim skretanjem ulijevo iz Peska Ropsa, kroz gustu bukovu i smrekovu šumu i mnoge serpentine, brzo se uzdižemo i time prestaje naš »ravniciarski« dio puta do Đerovice. Kraj šume je sve rjedi a bukve je zamijenila endemična i reliktna crnogorična vrsta molika (*Pinus peuce Gris.*). Ugledasmo velike i ogoljele

Pod Đerovicom (2656 m)

Foto: Dr. R. Kranjčev

padine s mnogo stočarskih nastambi, mnogo pastira, osobito djece. To su pastirski stanovi Pločice na visini od oko 1800 metara, smješteni malo zapadnije od prijevoja Pločice (2030 m). Ovdje je obilje vode koja dotječe s najviših đerovičkih predjela i znači život za mnoga stočarska naselja na ovim padinama okrenutim sjeverozapadu.

Naš vodič Mišo grabi istočnije prema najvišim predjelima zelenih strmeni s kojih kroz dobro travu i poleglu borovici zakrećemo još istočnije prema planinskim rudinama pod prijevojem Pločice. Pogled do najviših đerovičkih vrhova nam sa desne strane zaklanja upravo taj prijevoj Pločice preko kojeg moramo proći. Zbog štednje na vremenu ne svraćamo do planinarskog doma Pločice, koji opažamo prilično daleko i niže prema sjeveru podno padina planine Kurvale. Susreti s pastirima i stadima ovaca, ali i rijetke koze švrljavaju svuda uz puteljak po sve strmijim i tamno obojenim padinama uz prva snježišta i sočnicu koja posvuda obilno teče. Posljednje tragove kržljavih smreka susrećemo još na visini oko 2250 metara. Klekovine bora ovde uopće nema. Uspon do prijevoja Pločice otvara nam svu ljepotu planinskog pejzaža podno Đerovice. Impresionira tamna boja škriljevaca, starih paleozojskih eruptivnih stijena, u kojima upravo u području Đerovice dominira gabro, zrnat intruziv osobite čvrstoće. Biljni pokrov vrstama postaje siromašniji ali

Jedno od đerovičkih jezera Foto: Dr. R. Kranjčev

osebujan i koloritom naročito privlačan. Istim se osobito biljke stijena i neke točilarke koje, reklo bi se, izrastaju iz gola kamena. Uz mjestimice tamnocrvene i zelene škrilje i u najmanjim pukotinama ugnijezdilo se na stotine rozeta čuvarkuća. Nekoliko vrsta kamenika upotpunjava ovu lijepu sliku. Već i s ovog prijevoja pogledi daleko sežu a vrhom vima južnije i zapadnije kao da nema kraja, sve se pomalja jedan za drugim, jedan viši od drugoga. Tu negdje, naslućujemo, mora biti i Đerovica.

S one strane prijevoja jednako zanimljiv okoliš sa sve manje zelenila a sve više kamenih blokova zrnate građe, golema snježišta u dubini usjeka, stijenje oštih vrhova s pokretnim točilima u podnožju. Dio biljaka na ovim visinama tek niče uz obilno natapanje mlažovima sočnice. No stada ovaca jednako često susrećemo i dalje. Štoviše. sve je više ljudi koji nose velike vreće i nešto sakupljaju s tla. U razgovoru saznajemo da beru lišaj koji prodaju otkupnim stanicama u farmaceutske svrhe. I zaista, kako smo se sve više uspinjali, svaki djelić površine tla bio je pokriven sivobijelim steljkama lišajeva. Nigdje na Prokletijama kao uz ova velika snježišta nismo nalazili tako lijepo razvijenu vegetaciju snježanika u kojoj je prevladavo narovašeni žabnjak (*Ranunculus crenatus* W.K.), čije je

bjelilo mnogobrojnih cvjetova uz sivobijele plohe snijega izuzetno djelovalo.

Ali letimičan pogled u zalede, tamo prema istoku i Metohiji, otkrio nam je prve nagoještaje nadolazećih loših vremenskih prilika, pojačane naoblake s kišom u daljini. To je malo pomutilo naše raspoloženje, premda je oko nas još uvjek bio divan dan. No, kako to biva često u planinama, i ovdje nas je promjena vremena skoro sustizala, nebo se sve više zastiralo oblacima a samo na kraće vrijeme našli bismo se obasjani suncem. Dinići i osobit reljef vežu nas uza se i ne dozvoljavaju nam da mnogo pažnje obraćamo pogledom prema gore. Uz pomoć našeg Miše saznajemo koje je od tri uzvišenja približno jednakne visine najviše, koje je Đerovica. Trebalo se ispeti na još jedan prijevoj s istočne strane i njegovim dugim hrptom gradićem od velikog kamenja oštih bridova i sveg obraslog u svjetlozelene lišajeve, dohvatići vrh. Mislili smo da će to biti lakše i brže nego što je uistinu bilo. Nakon 6 sati kretanja planinom ovi posljedni metri, kao i uvjek, najteži su. Rijetka trava među kamenjem, nekoliko rascvjetanih pukotinarki, lišajevi na tlu i na kamenju te divni veliki busenovi kamenike činili su na ovom kosom i visokom đerovičkom hrptu gotovo jedinu vegetaciju na koju smo našli. Svako slobodno mjesto, svaku terasicu među kamenjem, ispunjavala je ta kamenika zelenih busenova i malenih žutozelenkastih cvjetova okrenutih sunčanoj strani. Zbog toga mi je čudno i neuvjerljivo kad neki govore i pišu da u ovim visinama đerovičkim caruje samo kamen i da života skoro i nema.

Još su uvjek u suncu niži predjeli prošarani jezicima snijega, ali oko nas već vitlaju sivobijeli oblaci koji nas povremeno i međusobno čine nevidljivim. Penjući se s kamena na kamen, zastajući i promatrajući okoliš i hvatajući razrijedeni zrak, odjednom, kao iz oblaka, iznenadno i pomalo nestvarno, sa strane izroni čovjek a za njim ovce, jedna po jedna. Obojica smo se iznenadili ovim nepredviđenim susretom svega desetak metara nize od vrha. Razmjenismo pozdrave, malo posjedismo i jedan drugome postavljajući pitanja, čudimo se kako se ovdje nadosmo: on meni i našoj grupi koja se uputila na Đerovicu, a ja njemu koji je odabrao baš ovaj najviši predio Prokletija, visinu od preko 2600 metara, da na ovim strmenima i škrtom kamenju napasa ovce. Moj sugovornik, Albanac koji dobro razumije i govori hrvatsko-srpski jezik, brzo je shvatio naše planinarske želje i namjere zaželivši nam na rastanku sretan put. Čini se da je ipak kod njega ostala mala nedoumica oko toga što to nas, koji smo došli iz tako dalekih strana, tjera da se veremo po ovim planinama na koje on ne dolazi iz planinarskih ili estetskih pobuda već iz životne nužde koja mu je postala svakodnevnicom.

Ubrzo se i začelje naše kolone priključilo onima koji su već stigli na vrh. Malo smo govorili. Što od umora, što od dobrog apetita,

svaki je bio zabavljen sobom i promatranjem ovih nezaboravnih vidika, planinskih vrhova koji se nižu jedan za drugim. Sve veća oblaka nije dozvoljavala da nam pogledi na sve strane budu jasni. Posjedali smo uz triangulacijski znak-piramidu i potrošili posljednje rezerve hrane i vode. Oko nas tamne stijene Đerovice, a na trenutke bi se sa zapadne strane od vrha ukazala srebrnoplava bleskajuća površina Velikog derovičkog jezera (2320 m), jednog među najvišim ledenjačkim jezerima u nas. Meteorološke prilike i podmaklo vrijeme silili su nas da se brzo počnjemo spuštati s vrha, sada drugim, kružnim putem pored derovičkih jezera. Taj oveći krug-petlu, promjera oko 4 km, zatvorit ćemo kod stanova Pločice iznad šume i Peska Rops, gdje smo u odlasku počeli skretati prema istoku i prijevoju Pločice. Bila je to divna i nezaboravna dionica puta, sigurno najljepša u cijelom desetosatnom kretanju planinom toga lipanjskog dana. Reljef koji su modelirali nekadašnji derovički ledenjaci s izlomljenim oštrim stijenama, velikim odsjecima, gudurama i točilima, snježanicima i s više ledenjačkih jezera u dnu cirkova — pružao je sliku jedinstvenog i očaravajućeg visokogorskog krajolika kakav samo Prokletije mogu pružiti. Samo zbog ovih predjela trebalo bi ovamo ponovno doći, ali u drugačioj vremenskoj organizaciji, s više sati na raspolažanju za polagano kretanje i uživanje u svemu lijepom i plemenitom što nudi ova planina gorostas.

Obale Velikog derovičkog jezera bile su potpuno oslobođene od snježnog pokrivača koji je inače duge mjesecu u godini okivao ovo gorsko oko. Međutim, nedaleke albanske Prokletije bile su sve našarane bjelilom snijega. Modra boja vode ovog jezera činila je lijepu opreku s okolnim kamenim krajolikom. Pogled prema Đerovici s te strane otkrivaće sada njen taman, pomalo zastrašujući, kosi i filigranski narezan profil koji se jasno ocrtao na ipak nešto svjetlijem nebnu. Ove slike i sveprisutna tišina mogu zaista ulijevati »zebnju i strah« — kako onomad reče naš Cvijić. Preko nekoliko planinskih grebena, zatravljenih i popasenih, spustimo se preko lijepog zaravanka nakićenog stršćim kamenjem svih boja do Malog derovičkog jezera (2360 m) stiješnjenog među kamenjem. Blizina albanske granice nalaže nam da se strogo pridržavamo planinarskih oznaka. Vegetacija na ovoj zapadnoj strani Đerovice mnogo je raznolikija i bogatija a stijene prošarane raznim raslinjem. Divna kohova sirsštara (*Gentiana Kochiana*) ovdje nije rijetka a tu po prvi put na Prokletijama upoznasmo i ljekovitu lincuru (*Gentiana symphyandra Murb.*), mjestimice u cvatnji. I jedna divna anemona zvonolikog plavog cvijeta rasla je među kamenjem. Na obližnjem trošnom kamenu, više nalik kakvom malom točilu, mamilili su nas ružičasti cvjetovi puzave kame-nike (*Saxifraga oppositifolia L.*).

Jednim usjekom, kojim iz dubine prema gore, kao kroz kakav golem dimnjak sukljuju

Na obali derovičkog jezera

Foto: Perica Korica

bijele magle kao da ih goni najsnažniji vjetar, strmoglavu se počinjemo spuštati prema sjeverozapadu. Raskravljeni površina tla i klizava od sočnice koja se preko nje slijeva te zaostale krpe snijega prate nas prema Jezera bez dna (2280 m), još jednom od nekoliko derovičkih jezera. Vidimo ga dolje u srebrnom odbljesku u dnu jedne uvale, a uz njegove obale planinarsku stazu kojom trebamo proći. Kažu da mu još nisu mogli izmjeriti dna. Put do ovog jezera otkriva nam jedinstvene predjeli veoma razvedenog reljefa s ogromnim snježištima na razmrvljenim škriljcima, potocima sočnice i, opet, narovašenim žabnjakom koji ovdje naseljava velike površine oko snježišta ali i sve skoro okomite stijene, izbijajući iz najmanjih pukotina kamena. Odavde se otkrivaju oku potpuno okomite derovičke stijene koje se, premda na osojnoj strani, ističu neobičnom svjetložutom bojom svojih epilita — lišajeva koji ih obraštaju. A u njihovu podnožju još jedno malo derovičko jezero, slabo vidljivo s planinarske staze. Tu nas ostavljaju i posljednje zrake sunca jer se nebo posve naoblaci, no vidljivost je još uvijek dobra i vidi se na daleko.

Mnogo je stoke i pastira posvuda. Čitave skupine dječaka prate nas na daleko i uz stalni »Dobar dan, daj bombon«, kao da drugo ništa ne umiju kazati. A mi smo već sve zalihe slatkog iscrpili i neugodno nam je oglušiti se na njihove molbe. S ovih još uvijek visokih predjela, iz zaravnji ili manjih udubljenja, snježista ili pravih izvora iz stijena, započinje radanje mnogih izvorišnih ogranača južnog dijela Kožnjarske Bistrice. Zamuljivanje njihovih korita na gotovo ravnim zelenim površinama ima za posljedicu stvaranje niza malih jezeraca i lokvica koje su obrasle niskom močvarnom vegetacijom zanimljiva florističkog sastava. Na svakoj od tih zaravnjenih planinskih terasa barem se nalazi po jedno takvo jezerce iz kojeg otiče potočić praveći bezbroj rukavaca nagusto poredanih, čija ljeskava voda odavde s visine pruža naročitu sliku u sveopćem okolnom zelenilu. Niz strme padine jure brojni potočići pjeneći se i bučeći. Kako li tek ovdje mora biti u rano proljeće prilikom naglijeg otapanja snijega! Potočni tokovi su sve bogatiji da bi u području stanova Pločice dijelom bili razvođeni do pastirskih stanova i pojila za stoku, a onda se vode sručuju preko šumskog pojasa u glavno korito Kožnjarske Bistrice.

Tu u šumi iznad Peska Rops prve kapije koja nas dalje prati sve do našeg autobusa. Žurimo, ali kod jednog kratkog zastanka na šumskoj dosta širokoj stazi promatram u pokretu velikog šumskog mrava. Bez hitnje, lagano i nezainteresirano za sve meteorološke prilike i neprilike oko sebe, barem je to nama tako izgledalo, trčkara po stazi. Baš ga briga za nas i kišu koja načinjava.

Požurili smo, ne zato što ne bismo imali vremena, već u nastojanju da za dana do-

spijemo do Dečana i izvučemo se iz kišom razlokanog šumskog puta od Kožnjara. Naša predviđanja bila su točna, jer kasnije saznasmo da je kiša u donjem toku Kožnjarske Bistrice lijevala kao iz kabla već od ranih poslijepodnevnih sati i znatno oštećila uski šumski put. Od kiše se pobjeći nije moglo, a i kamio bi? Po drugi puta naše kišne kabanice na Prokletijama dobro su obavile svoju zadaću. Putokaz nam je bila Bistrica i njene sve jače pjenušave i kovitajuće vode. Putem su tekli pravi mali potoci a voda se na cestu slijevala u mlazovima na svakih nekoliko metara. Pravo je čudo što se put kroz ovo usjećeno korito tako dobro drži u ovom sveopćem kovitlaku vode. Tmurno vrijeme iobilna kiša dijelom kvare opću dojam današnjega planinarskog pothvata. Poslije deset sati boravka u planini blagovremeno stižemo do našeg autobusa i sretno za dana smo u Dečanima, a ubrzo i u Peći, u našem Karagaču.

Sutrašnji sunčan i lijep dan provedosmo u odmoru, razgledavanju grada i obližnjeg parka na Karagaču. Park obiluje vrijednim primjercima drveća i svojevremeno je bio velika atrakcija i odmorište Pećila. Danas opažamo da u njemu nije bilo odavno nikakve korisne intervencije pa je dijelom zarašao u korov i travu koja se ne kosi, onečišćen otpadom i obrasao guštarom drveća i grmlja koje se ne njeguje.

Svakih pola sata iz grada postoji autobusna veza s Dečanima pa smo dan iskoristili i za posjet čuvenom manastiru Visoki Dečani, udaljenom oko tri kilometra od Dečana uz Dečansku Bistricu. Divna stara šuma crnog bora u neposrednoj blizini manastira djelo je marljivih ljudskih ruku i primamljiv predio za šetnju i odmor. Manastir, koji posjećuje mnogo domaćih i stranih turista, ovaj puta bio je prazan. Monumentalnost i ljepota građevine povećava vanjska oplata zidova izrađena od raznobojnih i u naizmjencične redove poredanih mramornih ploča. Uz primjerno stručno vodstvo razgledali smo brojne freske kojima je oslikana skoro cijela unutrašnjost. Posebno nas se dojmio podatak da su zemni ostaci srpskog vladara Stefana Dečanskog, koji leže u jednoj kripti, netruležni. Jedinstvena arhitektura i bogatstvo umjetnina ovaj monument uvrštava u riznicu naše najvrednije povijesne i kulturne baštine.

Nesvakidašnje druženje i upoznavanje prirode istočnih Prokletija u njihovim najvišim planinskim predjelima na sve je nas ostavilo neizbrisiv trag. Jer Prokletije su lijepi, zanimljivi, ne samo za planinare. Svaki kom tko je iole zainteresiran za prirodu pružit će obilje sadržaja te uz malo poveći tjelesni napor pružiti i snažnu duševnu okrepnu. A i oni manje skloni boravku i kretanju prirodom, u ovom čistom i iskonskom gorškom krajoliku ne mogu ostati ravnodušni, nezainteresirani.

Zapis sa Čvrsnice

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Mutno jutro slično sutonu. Nebo nije plavo ni visoko. Sivo je. Tamni i prljavi se svaki čas, blijedi. Nadiru oblaci s juga zlim slutnjama, Magle su pokrile dolinu Radave i Divine Grabovice. Ćvrsnica i Prenj zavijeni su u oblake, mrke i zatrudnjene od kiše.

Sporo i nečujno odmičemo lovačkom stazom uz Strmenicu. Nadamo se da će se vrijeme popraviti poslije noćašnje obilne kiše. Zmijolikim serpentinama kao da nema kraja. Iznenada iz oblaka iskocioše dvije divokoze, a malo zatim jedan divojarac preskoči naš put i nesti u gustom oblaku. Vjetar nanosi miris čamovine i kadulje. Pod udarcima razgoropadenog vjetra stenu i savijaju se debele grane munika. Jeće i huče kao bolesnici ili ranjenici. Patuljasta klekovina savija se do zemlje. Hladan vjetar nas nemilosrdno šiba. Jesenji pejzaž i ugodaj. Tmurno kišno nebo skoro da doseže zemlju.

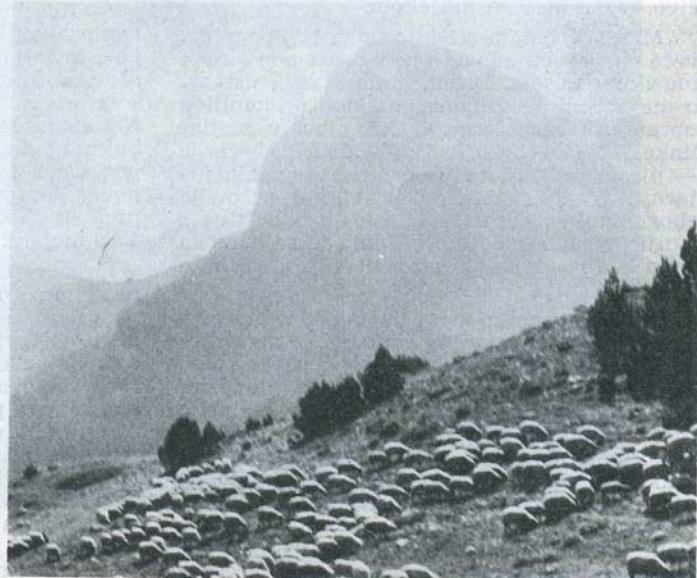
Po izlasku na Čavčije jame, vrijeme se мало poboljšalo. Magle i oblaci počeli su postepeno da se rastaču i razvlače. Ponekad se ukaže masiv Velikog Vilinca, Ostrovača i poneka stijena. Hajdučka vrata, to čudo prirode Ćvrsnice planine, osvijetljena su malo jače nego cijeli njihov krajolik. Tako naizmjениčno: oblaci i magle vršljaju osamljenom planinom, gdje se čuje samo šum i huk vjetra. Sami smo. Idemo pustom i tmurnom planinom kao nikada do sada, a bezbroj smo joj puta dolazili u pohode.

Kroz oblake i maglu stigli smo do planinarske kuće podno Velikog Vilibinca. Bila je zatvorena, iako je državni praznik. U kući nismo mogli naći sklonište od nevremena i kiše, koja je ponovno počela da pada. Scućurili smo se uz zgradu i pokrili kabanicama te tako dočekali nalet ljetnog nevremena. Munjne su osvjetljavale planinu. Kiša je dobivala, led nas udarao. Gromovi pucali kao mine ili topovi. Vjetar nas je šibao bez imalo milosti. Na našu sreću, nije dugo trajao ovaj bijes prirode.

Dažd je prestao. Oblaci i magle nečujno su počeli uzmicati. Gusti su, nalik na tijesto. Pokajnički su se povlačili. Osjećamo ugodan miris ozona. Ptice su se uzlijetale i premještale uz zaglušan cvrkut. Radovale su se lijepom vremenu i što su preživjele nevrijeme. Isto kao i mi.

Poštepeno se cijela planina oslobođila oblaka. Svjetlost se pretvara u treperavu vizualnu glazbu. Sunce je zasjalo. Ponovno smo gledali nama uvijek drage maseve: Pestibrido, Gavranić, Pločno, Jelenak i druge gorostase na planinskom krovu Hercegovine.

Ponovno smo gledali masiv susjednog Pre-
njia, koji se, kao i Čvrsnica — oslobođio ne-
vremena, vrlo lako i brzo. Čabulja se kupala
u suncu. Vran planina, dosljedna svom ime-
nu, bila je prekrivena kišnim oblacima, tam-
nim kao vražja utroba. Daleko u Bosni Bi-
tovnja i Bjelašnica jedva su se nazirale u si-
voj izmaglici.

Na Cyrsnici

Foto: Dr. Z. Poliak

Zimski uspon na Rтанj

CVETIN RISTANOVIC

NOVI SAD

U znak sjećanja na prvi izlet Srpskog planinskog društva na Rтанj 1903. godine, PD PTT Beograd u suradnji s poštanskim društvima iz Zenice i Novog Sada, organiziralo je februara 1988. godine zimski uspon na Rтанj.

Kroz ravno Pomoravlje i klisuru Čestobrodice prošli smo autobusom po mraku. Od motela Mirovo, uski asfaltni put vodi nas ka napuštenom rudarskom naselju Rтанj u sjeveroistočnom dijelu istoimene planine, jednoj od ishodišnih točaka za uspon na Šiljak — vrh Rтанja.

Nekad se u Rтанju kopao kameni ugalj, sve tamo do kraja šezdesetih godina, kada je pod najezdom tada jeftine naftne većina naših ugljenokopa postala nerentabilna i prestala da radi. Rudarski objekti sada su napušteni i prazni. Zjape polupani prozori i razvaljena vrata. U ovoj noći sve podsjeća na avetijski grad iz nekog Hičkokovog filma. Rijetki su objekti koji su adaptirani i prilagođeni novim potrebama, kao ovaj u koji ćemo se mi smjestiti: Pionirski dom »Miodrag Sibinović — Zoran«.

Dom radi po dogovoru. Sobe u njemu su načičane krevetima na kat. Dom ima toplu vodu i parno grijanje, a dobro je opskrbljen hranom. U njemu će vas poslužiti provoklansim krivovirskim sirom i kiselim mlijekom. Saznajemo, da se ovčije kiselo mlijeko priprema po specijalnom receptu, mjesec dana, a rok trajanja mu je jedna godina. Koliko blagotvorno djeluje na organizam najbolje svjedoči činjenica da u Krivovirskom kraju sada živi sedam stogodišnjaka koji se isključivo hrane kiselim mlijekom.

Mladi, većinom srednjoškolci iz Beograda, veće su proveli zabavljajući se uz pop i rock muziku s kaseta. Drugi, malo stariji, ustvari u najboljim godinama, uz dobro kapljicu upravljuju raspoženjem. Oni pjevaju sevdalinke, »Nišku branju«, vojvodanski bećarac — pjesma »Oj Moravo« orila se do ranih jutarnjih časova. Treći, oni pravi, koji su ovđe zbog planine, prepričavali su dogodovštine s ranijih pohoda na Rтанj. Svima je zajednička želja da na vrhu planine dočekaju rađanje sunca.

Po ranije najavljenom dnevnom rasporedu, ustajanje i doručak obavljeni su bez zakašnjenja. Nitko nije dozvolio da se na njega čeka. Dok se pripremamo, čuje se ona narodna izreka: »Ko je konjik, priteži kolane — ko je pješak, priteži opanke!« Pritezali smo planinarske cipele, jakne, vjetrovke, kabанице i kape. Napolju je padao snijeg, ali zbog jakog vjetra pahuljice su letjele skoro horizontalno.

Polazak je najavio i na čelo kolone stao Bane, iskusni planinar, kome je ovo dvanaesti uspon na Rтанj. Krećemo, najprije crno-

goričnom a poslije listopadnom šumom, veoma oštom uzbrdicom, uglavnom u pravcu jugozapada. Nakon petnaest minuta promjinali smo pravac, ali i dalje grabimo markiranom kamenitom stazom zaraslom u makiju i trnjake. Snijeg sve jače pada. Pojačava i vjetar. Usporavamo kretanje. Još pola sata hoda i već smo na padini Babi. Malo predaha dok pristignu i posljednji u koloni, i opet polazimo. Iz šumskog pojasa izlazimo na čistinu. Ispod snijega jedva se nazire staza. Snijeg i dalje pada. Vjetar nam ne da oka otvoriti, pogotovu kada nas serpentine okrenu prema njemu. Iako je tek jedanaest sati, vidljivost je smanjena na samo nekoliko metara. Studen steže.

Ispred mene korača neka djevojka bez kapice i šala. Prisjećam se da sam je sreo na Pohorju prije dvije godine. Slavica Đolović se zove. Uvojci njene smede kose pretvoreni su u ledenice, pa kad naglo okrene glavu učini mi se da zveče. Vjerujem da takvu frizuru ni najmaštvotiji frizer ne bi mogao ni zamisliti a kamo li izvesti. Zastanem malo da pogledam iza sebe. Vidim najdalje do trećeg čovjeka, od četvrtog nazire se samo silueta. Dok pokušavam tu siluetu da prepoznam, meni se približuje bijela figura, smrznutе kose i brade.

Yeti!?

Jedva prepoznajem svog drugara Džeka. Dok se sve više penjemo, po snijegu i uz studeni vjetar, dolaze mi u sjećanje Petar Kočić i njegov tragični junak Relja Knežević. Pomalo me hvata jeza od pomisli na Reljin put »Kroz mečavu«. Probijam se do čelnog i pitam koliko još ima do vrha. »Nema mnogo«, mrmlja Bane više za sebe, ili ga ja nisam dobro razumio. Snijeg i dalje zasipa. Lijeva obrva i trepavice su mi se smrzle. Napipam led na obrvi, ali ga ne skidam, bojam se da ne počupam obrvu. Plašim se da pogledam iza sebe. A onda čujem Banetov povik da smo stigli. Na nekoliko koraka ispred nas ukaza se kapela. To je vrh Rтанja, 1560 metara.

Kapela je ozidana i zasvođena klesanim kamenom. Nekada, dok joj svod nije bio pronaljen, mogla je korisno poslužiti kao sklonište. Otvori na bočnim zidovima razvaljeni su, pa vjetar fijuće kroz njih. Zub vremena čini svoje a i ljudi mu pomažu. Kapela je, saznavjemo, podignuta poodavno, u zrak sjećanja na dvadesetoricu rudara poginulih u jednoj nesreći u rudniku, ali i na vlasnika rudnika koji je, saznavši za nesreću, izvršio samoubojstvo. Kapelu je podigla vlasnikova udovica. Na kapeli nema vidljivog zapisa o tome, jer je snijeg mjestimično i s unutrašnje strane prekrio ostatke polurazrušenih zidova.

Brzo smo morali nazad. Oluja se pojačava. Vjetar podiže snijeg i zasipa nas. Sjurili smo se skoro pravolinijski do padine Babe, gdje nas je drveće uzelo pod svoje i zaštitilo od vjetra. Iza nas je ostala tama. Ostali su kovitlaci snijega i magle. Ostao je tamni vilajet. Od 105 sudionika ovog pohoda 88 je uspjelo da se i po ovim izuzetno otežanim uvjetima popne na vrh.

Za Rtanj kažu da je krov Srbije. Neki ga smatraju najljepšom planinom Evrope, uspoređuju ga sa Fudžijamom, okreću mu se kao prirodnoj meteorološkoj stanicu. Sa Šiljka, za vrijeme vedrog vremena, vide se Kopaonik, Stara planina, Avala, Dunav kod Gradišta, Vidin s dijelom Bugarske, Jastrebac, Soko Banja s Ozrenom i Homoljske planine. Neki tvrde da su u daljinu mogli vidjeti i našu Frušku goru...

Proljetni pohod na Žumberak

TOMISLAV POŠTA

ZAGREB

Dana 4. travnja Planinarsko društvo »Monter« iz Zagreba organiziralo je Prvi proljetni pohod na Žumberak do Planinarskog doma Monter u selu Sekulićima.

Naš pohod nije naporno planinarenje ni dugotrajno hodanje, već je zamišljen kao lagana rekreativna šetnja prekrasnim predjelima Žumberka. Jednu smo stazu markirali iz slikovitih Sošica, a drugu iz Suhora pri Metliki, tako da je svaki planinar mogao sam odabrati polaznu točku po izboru. Zadatak nije bio težak, potrebno je bilo doći na jednu od polaznih točaka, dobiti kontrolni kartončić polazne točke i prehodati stazu do Planinarskog doma Monter (oko 2 h).

Tako je i bilo u subotu 9. travnja ove godine.

Na pohodu se sakupilo 503 planinara iz 33 planinarska društva iz cijele zemlje. Svi su oni, nakon prehodane staze, uz predočenje kontrolnog kartončića polazne točke, dobili brončanu značku i ovjerenu knjižicu pohoda.

Inače, pravila govore da svaki sudionik za prvi pohod dobije brončanu, četvrti pohod srebrnu, osmi pohod zlatnu značku, a za deset prijeđenih pohoda posebnu plaketu.

Budući da je naš planinarski dom u fazi renoviranja, sve su se aktivnosti odvijale na velikoj livadi ispred doma.

Dobrodošlica u Domu PD »Monter«

Muzika sa razglossa je od ranog jutra stvarala dobro raspoloženje organizatorima koji su došli dan ranije i sve pripremili za što bolji prijem planinara. Bilo je svega, od jela sa roštilja do suvenira i tombole koja je najviše okupirala najmlade planinare.

Nakon službenog otvaranja pohoda, planinarima se u ime pokrovitelja pohoda, Rade organizacije »Monter«, obratio drug Mikloška koji je pozdravio sve prisutne planinare i pozvao da u što većem broju posjećuju dom kada bude ureden i kada će biti otvoren subotom i nedjeljom za sve planinare i dobromjernike koji posjećuju ovaj dio Žumberka podno Trdinovog vrha. (O datumu otvaranja doma biti će posebna obavijest.)

U dalnjem toku programa bile su podijeljene nagrade. Najmladi sudionik pohoda dobio je ruksak, najstariji foto album, a najbrojnije planinarsko društvo — šah.

Lijepo i sunčano vrijeme bilo je prava nagrada za organizatore i sudionike pohoda, a na rastanku smo se razišli s pozdravom — vidimo se i druge godine!

NOVI KUĆNI RED U PLANINARSKIM OBJEKTIMA:

Zabranjeno pušenje u blagovaonicama!

Prema Kućnom redu, koji je prihvatala XIII. skupština Planinarskog saveza Hrvatske 9. travnja 1988. godine, u svim planinarskim objektima na području SR Hrvatske zabranjeno je pušenje u blagovaonicama i spavaonicama.

Planinari, pogotovo oni s djecom, ubuduće ne trebaju više zazirati od boravka u planinarskim domovima, gdje su dosad morali umjesto čistoga udisati zagaden zrak.

Na taj način planinarska organizacija i opet prednjači u zaštiti čovjekove prirodne okoline, što je bilo i za očekivati od pravih ljubitelja prirode.

Prema tome, pepeljarama nije više mjesto u blagovaonicama i upravljači planinarskih objekata mogu sada taj ilegalni inventar »rashodovati«, ako ne odrede neku drugu prostoriju u kojoj se smije pušiti.

Svi posjetioc planinarskih objekata dužni su pridržavati se Kućnog reda, a upravljač je ovlašten da im korištenje uskrati ako ga ne poštuju.

Planinari nepušači, odsad više ne morate u domovima »pasivno« pušiti. Propis je na vašoj strani, branite se!

Dr. Željko Poljak

Život težak – život krasan

Uspomene na dragog planinarskog prijatelja Jožu Smerke

ANDRIJA SRKOĆ

ZAGREB

On, Jože, o kome je ovdje riječ, umro je 3. lipnja 1986. godine u Zagrebu, u svojoj 80. godini života. Utonuo je u nirvanu — predao se stanju potpunog mirovanja.

Ne želim da ovo sjećanje na Jožu bude panegirično, izgovoreno kao na pogrebu po već ustaljenom običaju. Neka mi bude dopušteno da iz svojih zapisaka iznesem samo ono što se odnosi na naše zajedničko, bogato i prijateljsko planinarsko druženje.

Razlog zašto se javljam s više od godinu dana zakašnjenja nakon njegove smrti ima svoje opravdanje. Naime, Jože je bio skroman čovjek i nikada za života nije želio publicitet. Da je živ, ne bi to niti sada dopustio. Njegove želje poštivala je i njegova obitelj, pa sam se dugo dvoumio, treba li s ovim izići u javnost. Napokon sam dokazao njegovoj vjernoj družici Antoniji, inače našoj dragoj prijateljici, da našu mlađu generaciju treba upoznati s načinom Jožinog života, njegovim shvaćanjem i ljubavlju prema planinama i s njegovom riznicom plemenitosti.

U nedjelju prvoga listopada 1934. stigao sam iz Zagreba u Gračac na svoju novu dužnost. Bit ěu vježbenik nadzornika željezničke pruge. Imao sam samo 19 godina i bio zauđen u planine, uopće u sport. Gojzerice i skije služile su mi za ljetno i zimsko svladavanje planinskih prostranstava. Već te nedjelje, dolazeći ujutro brzim vlakom, počam od željezničke stanice Studenci primjećujem s desne strane pruge impozantan planinski masiv, čudnog oblika i veličanstvenih dimenzija, kažu mi da je to Velebit. Odmah me osvojio. Znao sam da ěu mu posvetiti sve svoje slobodno vrijeme i tako nastaviti svoje planinarske podvige iz Češke, Slovenije i zagrebačke okolice.

Već prvih dana svog boravka u Gračacu tražio sam sebi srođno društvo. Takvo društvo nisam, dakako, trebao tražiti a niti mogao naći po mjesnim birtijama i mehanama. Odmah sam se upoznao s nekolicinom Zagrepčana, tehničara zaposlenih na željeznicu. Bili su to Mićo Marčinko i Bruno Herman, građevinski tehničari, i Slovenac Jože Smerke, mašinski tehničar, koji je prije nekoliko mjeseci premješten ovamo iz ložionice Slavonski Brod. Poslije su nam se priključili i drugi simpatizeri planina.

Među svima nama isticao se Jože. Bio je to vrlo skroman mladić, no svi smo nesvesno osjećali njegovu superiornost, ako ni sa čim drugim, već time što je kao Slovenac izvrsno poznavao ěudi planinske prirode. Njegova je

osoba mimo svoga znanja i volje zračila kao svojevrstan fluid. Kad bismo od njega tražili mišljenje ili neki savjet, on bi nam odgovarao svojim jednostavnim riječima, tihim i gotovo bezbojnim glasom, uvijek skromno i nemametljivo. Takvim sam ga upoznao već prvih dana a tako su ga ocijenili i svi moji planinarski prijatelji. Jože je vladao velikom planinarskom erudicijom koje možda ni sam nije bio svjestan. Priznanja i laskanja nisu mu godila, on je na povhale ostao hladan, bile su mu posve strane.

Nije prošlo mnogo vremena i već sam se morao Joži obratiti za savjet. Bilo je to odmah po mojem dolasku u Gračac, listopada 1934. Odlučio sam se popeti na Crnopac, vrh povrh Gračaca, visok 1404 metra, uz koji bočno vodi cesta preko Prezida za Obrovac i Zadar. Negdje oko sedmog kilometra te ceste sretнем nekog starog Likotu, s tada popularnim carskim kaiserbartom (brada po uzoru na cara Franju Josipa I). Smjerno ga upitam za najkraći put na vrh Crnopca.

— Eto sinko, iza onog prvog zavoja skreneš lijevo u brdo. A pitam se, sinko, što ćeš ti, pobogu brate, tamo gore?

— Eto, planinarim.

— A što je to?

Ja mu počnem strpljivo na lirskački objašnjavati da se divim ljepotama prirode. Zasluže on te svoje brčine, sve mu to nejasno, pa me ponovno pita:

— Je li te to, sinko, oni dobro plačaju što ideš gore?

Ja mu još lirsčki tumačim ljepotu prirode, ljepotu takvih pothvata. On to ne razume ili možda razumije na svoj poseban način. Dakle, nas dvoje se nismo razumjeli i rastali smo se kao dva suprotna svijeta.

Po njegovoj uputi skrenem lijevo u brdo, a on za mnom pošalje prve žandare na koje je naišao. Konačno se ispostavilo da ja nisam nikakav sumnjivi ustaša kako me je on njima opisao. Naime, prije dvije godine ustaše su napale žandarmijsku stanicu u Brusanimu kod Gospića, zbog čega je tadašnja kraljevska vlast naložila mjesnim šiteljima da uz dočinu nagradu prijave svako »sumnjivo lice«. Pričam ja to drugi dan Joži i on mi je taj događaj objasnio na svoj jednostavan način:

— Ti si tom Ličaninu bio sumnjiv zato što si mu rekao da te nitko ne plaća za hodanje po planinama, a on se sjeća još iz carskih vremena da su tada bili vrlo dobro plaćeni

geolozi koji su mjerili i kotirali brda. Nadjalje, ti nisi išao u šumu niti po drva, niti pasti ovce. Sve drugo je njemu bilo neshvatljivo i sumnjivo. Ako ništa drugo, možda se nadao nagradi ako te kao ustašu po njegovoj prijavili ulove žandari.

Jože je bio izvrstan skijaš. Savršeno se probijao strmim nizbrdnicama kroz šumu koristeći se svojim znanjem u vožnji ralicom (stembogeni, kristijanije, telemark). Kao i svima nama, skije mu nisu bile same sebi svrhom. Mi smo se njima koristili samo kao prijevoznim sredstvom. Jože je to pogotovo pomoglo za vrijeme napornih zimskim radova na održavanju željezničkog prometa. U otežajim zimskim uvjetima bio je član ekipe koja je švicarskom ralicom morala probijati i po tri metra visoke snježne nanose na željezničkoj pruzi između Malovana i Pribudića na pruzi Zagreb—Split. On se popeo na lokomotivu zajedno sa svojim skijama, te kada je njezina ralica dobro zapela u snijegu, što je to bilo za njega da siđe sa lokomotive, prikopča skije i produži izviđati prugu ili da kroz zimsku mečavu ode tražiti pomoć, u vrijeme kada se obični ljudi ne usude ni nosom proviriti iz dobro zabravljenih pružnih čuvarnica. On se sa svojom snažnom fizičkom konstitucijom i upornošću redovno uspješno suprotstavljao pobjejnijelim elementima prirode. Upravo na najgorim područjima željezničke pruge Zagreb—Split!

Mi mladi momci bili smo u Gračacu prilično osamljeni što se tiče društvenog života.

Zavidno smo promatrali život svojih oženjenih kolega, koje je nakon dnevne službe čekao topao porodični ambijent. (Tada su supruge rijetko radile, posvetile su se samo svojoj obitelji.) Donekle je bilo lako nedjeljom ako je bilo lijepo vrijeme. Tada je naš »bračni drug« bio Velebit, drug zaista dobar i vjeran. Ali radnim danom, onih nekoliko slobodnih sati nije bilo dovoljno da ga posjetimo. Sto sada? U gostionice nismo rado išli, i tako smo se redom svi mi pooženili, najviše s mjesnim lijepim Ličankama. Jože je sebi za životnu družicu izabrao kćerku tamošnjeg nadzornika lokomotiva, inače porijeklom Goraninu iz Vrata. Svi smo svoje obitelji proširili djecom. Tako je i Jože dobio sinčića i kćerkicu. Svi smo mi ravnomjerno podijelili svoje emocije na svoje životne družice s jedne strane i na planinu s druge strane. I nitko nije bio prikracen. Naše pametne žene nisu nam to zamjerile, znale su da je bolje tako, nego se opijati po gostionicama kao što su to činili mnogi drugi. Zanimljivo je da nitko od nas, ljubitelja prirode, nije bio pušač. Iza nas na Velebitu je ostajao uvijek čist zrak i netaknuta priroda, puna mirisa toga prirodnog botaničkog vrta.

Premda smo bili planinari, nismo bili članovi nikakvog planinarskog društva, no to ne znači da nismo s njima drugovali. Imali smo prijatelje u tadašnjem Akademskom skijaškom klubu iz Zagreba, čijim smo se skijaškim skloništem na Dušicama ispod Sv. brda rado koristili (ključ je bio pohranjen u šu-

Pionirski skijaški pohod hrtpom Velebita 1934. godine (s desna: Srkoč, Marčinko i Herman) Foto: Josip Smerke

Rodio se u Stožicama, današnjem pregradu Ljubljane. U Ljubljani je 1931. završio tehničku školu, nakon čega se namjestio na željeznicu i tu ostao cijeli svoj radni vijek. Po dekretima službovao je na raznim mjestima: u Slav. Brodu od 1932., u Gračcu od 1934., u Karlovcu od 1942., u Srpskim Moravcima od 1945. i u Zagrebu od 1948. do kraja života. Gde god ga je služba doveila, svuda je široj planinarske ideje. Do odlaska iz Ljubljane bavio se alpinizmom i alpskim skijanjem u društvu s poznatom generacijom slovenskih penjača. Bili su to Vinko Modec, Boris Režek, France Avčin, Mirko Kajzelj, Janez Gregorin, Joža Lipovec, A. Wisiak, Danilo Martelanec i drugi. Alpinistički je najviše djelovao u Kamniškim Alpama. Bio je pristaša slobodnog penjanja, bez pomagala, kao tipični predstavnik generacije iza dr. Klementa Juga. Ispenjao je više od 100 smjerova, od kojih su najznačajniji prvenstveni usponi: I stijena S grebena Turške gore 1930., JZ stijena Ošljaka u Dinari zimi 1936. Za vrijeme boravka u Sl. Brodu organizira niz tura po slavonskom i bosanskom gorju. Posebno se ističu njegove skijaške ture na Trebević, Jahorinu i Bjelašnicu u siječnju 1933.

Istakao se i kao planinarski fotograf. U Zagrebu je bio član PD »Željezničar«. Sa svojim sinom Zlatkom sistematski je obilazio najviše planine Jugoslavije i tako ga uveo u planinarstvo. Sin je nastavio stopama svoga oca i danas je istaknuti alpinist, orientacist, planinarski pisac i fotograf.

mariji u Sv. Roku). Isto tako smo se vidali sa članovima Splitske podružnice HPD-a »Mosor«, pogotovo s njegovim predsjednikom prof. Umbertom Girometтом. Često smo susretali istaknutog zagrebačkog alpinistu Dragutina Brahma s njegovim društvom, a bili smo nažalost i na uvidaju nakon njegove smrtnе nesreće u Anića kuku u Velikoj Paklenici 27. lipnja 1938.

U travnju 1937. uputili smo se Jože i ja sami na vrlo napornu turu od 30 kilometara po najvišim vrhovima južnog Velebita, od Badnja preko Vaganskog vrha i Malovana do Sv. brda. Sve bi dobro prošlo da mi se prilikom povratka na bočnom obilasku Malovana (1708 m) nije poskliznula noga. Mi smo zbog zamrznutog snijega stavili skije na rame i taj opasnji dio išli pješke. Iskusni Jože uzeo je gojzerice, dok sam ja imao obične skijaške cipele. On je išao prvi i svojim cipelama zasijecao u lednu stepenice. Odmakao je tako nekih stotinjak metara i ja sam išao za njim sporo jer su bridovi mojih cipela bili meksi. Odjednom sam se poskliznuo niz zaledenu padinu. Dobro sam znao da me na dnu padine čeka okomita provalija, duboka nekoliko stotina metara i pokušao se svim snagama zaustaviti. To mi je uspjelo uz pomoć skijaškog štapa svega pedesetak metara prije ponora. Noge su mi se nakon toga tako tresle da sam jedva mogao stajati. Kad sam se napokon malo smirio, popnem se natrag do Jožinih stepenica i nastavim, sada mnogo opreznije, za njim tim putem. On je dotle mirno sjedio i čekao me, ni ne sluteći kakvu sam dramu proživio malo prije.

Nastavili smo put na Sv. brdo i na drugoj strani se spustili do Dušica. Zbog poodmaklog već vremena nismo se zadržali u skijaškom skloništu nego se spuštali još neko vrijeme. Konačno smo sjeli da se malo odmorimo i zašlijemo. Ja sam bio toliko iscrpljen da nisam bio u stanju ni žvakati zalogaje. Predložim Joži da on nastavi sam put kući, a ja će se najprije malo odmoriti, te se zatim vratiti u skijaško sklonište. Prespatav ću u njemu te se sutradan ujutro vratiti u Gračac. Jože mi to nije dopustio. Kao iskusni planinar znao je da se zavaravam te da će jednostavno od umora tu na licu mjesta zaspasti. A što će biti dalje, zna se. Uostalom, to je zloslutno najavljujivalo vučje zavijanje u daljinu. Joži imam zahvaliti da prije 50 godina nisam ostao tamo na snijegu ispod kuće na Dušicama — i to je činjenica!

Jedne nedjelje uputili smo se da skijamo pod vodstvom Jožeta Herman, Marčinka, Cipicco i ja na Sv. brdo. Cipicco tada još nije bio dovoljno iskusni i na silazu sa Sv. brda nespretno je uganuo lijevu nogu. Više nije bio sposoban ni da se drži na nogama a kamo li da se skija. Sa sobom smo imali malu priručnu apoteku i u njoj, između ostalog, burovljive tablete i zavoje. Po Jožinim uputama načinili smo od Cipiccovih skija, štapova i nekoliko podesnih grana klizeći ležaj, položili ozlijedenog druga na ležaj, omotali ga dekom i privezali kajševima te ga tako vukli dalje. Na uzbrdici smo dvojica bili na čelu a jedan pozadi, a na nizbrdici obratno. Kočili smo ralicom te se sretno spustili oko 900 metara do Sv. Roka na ličkoj visoravni te dalje do željezničke stanice Lovinac.

*

Jože Smerke u planini

Drugi svjetski rat nas je zatekao na dužnostima u željezničkoj ložionici Gračac, mene kao materijalnog knjigovodu, a Jožeta kao mašinskog tehničara. Šef ložionice je napustio svoju dužnost. Lička željezница našla se pod komandom talijanske vojske (divizije Sassari II. Armate). Na svim starješinskim dužnostima na željeznicu postavljeni su dvojni rukovodioci, hrvatski i vojno-talijanski. U našoj ložionici je uz talijansko vojno lice »Capo di deposito« imenovan za šefa ložionice Joža, kao tada najstručnija osoba, a ja za šefa stovarišta, to jest na komercijalnim poslovima. Tako sam se prvi put našao prema Joži u potčinjenom položaju. Joža se i kao šef pokazao izvrsnim drugom.

Jednom prilikom me spasio od talijanske deportacije. Najprije su mi Talijani zamjerili što sam prikrivao komunističkog aktivista, svoga rukovaoca inventara Tomislava Salopeka, kada je bio već oduševljen kompromitiran, omogućio sam mu bijeg. (Salopek je poslije rata, nakon odlaska sa željeznicu, postao predsjednikom općine Maksimir, a nakon toga je do umirovljenja bio generalni direktor Kemijskog kombinata »Chromos-Katran-Kutrin« u Zagrebu.) Talijanski karabinjeri dobili su tada zadatak da pohapse kompromitirane hrvatske intelektualce te da ih otpreme u logor, govorilo se na Lipare. I tako koncem 1942. uhapsiše i mene, pod izlikom da držim

u kancelariji neprijavljen mali radio-aparat. Ipak su mi dopustili da prije odlaska obavijestim svog šefa Jožu Smerke kako bi mogao naći zamjenika na mojoj dužnosti. Nakon toga me ukraše na kamion, gdje su već bili i ostali internirci predviđeni za deportaciju te nas odvezoše u mjesto Gračac, dva-tri kilometra od željezničke stanice. Sada se onaj mirni i skromni Jože pokazao kao vrstan i uporan diplomat. Odmah nazove talijanskog šefa stanice, onoga »Capo di stazione«, po činu najstarije vojnog predstavnika na željeznicu, te mu lijepo objasni kako više ne može garantirati za uredan željeznički promet, jer su mu uhapsili glavnog službenika, zaduženog za materijalno osiguranje vuće vlakova, to jest za ugljen, ulje, vodu itd. A upravo to je trebalo talijanskoj vojsci, čije su »tradotte« (vojni vlakovi) s vojnim materijalom trebale uredno voziti. Osim toga, taj talijanski oficir, po činu rezervni major, bio je inače torinski industrijalac i k tome pacifistička umjetnička duša. Smjesta je intervenirao kod »Capo di carabinieri« i rezultat je bio da sam za dva sata bio pušten zajedno sa svojim zaplijenjenim radio-aparatom. I ne samo to, šofer samog zapovjednika karabinjera vratio me kući njegovim kolima.

Slijedeća neprilika, i opet po život opasna, uslijedila je 3. prosinca 1942. Zapovjednik divizije Sassari sakupio nas je sve željezničare u hali ložionice i obavijestio, da se talijanska vojska iz strateških razloga premješta (to jest bježi) iz Like na drugo vojno područje te da lokalnu vlast dogovorno ustupa četnicima. Navodno ih je trebalo stići 5000 iz područja Gabele i Čapljine. Među nama nastade gundanje i komandant nam zaprijeti da će za neposluh svakog odmah postaviti pred zid. Odmah nakon toga okupisimo se rukovodioci da vidimo što ćemo. Na Jožin prijedlog ja sam imao otpotovati u Zagreb po upute jer su tada bile prekinute sve veze s direkcijom željeznicu. Rezultat: kao željezničar zarobljen sam na Novu Godinu 1943. kod Plaškoga te pješke otjeran sve do Omiša, gdje sam bio opet mjesec dana u talijanskom zarobljeništvu. Pobjegao sam 1. travnja 1944. i vratio se natrag u Zagreb na željeznicu. Bilo je to upravo u vrijeme IV. ofenzive.

*

Opet smo se našli Jože i ja zajedno, on kao mašinski tehničar i ja kao materijalni knjigovoda u ložionici Zagreb na Glavnom kolodvoru. Zna se što smo radili u naše slobodno vrijeme — planinarili smo po Sljemenu i to tako, da smo krenuli od Jelačić-placa (danasa Trg Republike) pješke preko Zvjezde, Sestina, Kraljičinog Zdenca i Sv. Jakoba na Sljeme. Moja obitelj je ostala u Varaždinu. Da ih uzmognem posjetiti, morao sam imati od Feldkomandanture u Zagrebu propusnicu te putovati za Varaždin preko Celja i Ormoža, jer je zagorska pruga bila prekinuta. Dakle,

tada sam iz Zagreba za Varaždin putovao preko »Velikog Njemačkog Reicha«!

Rjeđe smo planinarili po Samoborskom gorju, ne zbog straha od susreta s partizanima, nego zbog neprilika s ustaškim vlastima, kojima bi moglo biti sumnјivo što krstarimo po tamošnjim šumama.

Na Novu Godinu 1944. premješten sam u ložioničku ispostavu Novska i tu obolio od malarije. Ubrzo poslije oslobođenja premješten sam na preporuku liječnika u ložioniku Srpske Moravice, dakle u planinsko područje. Tu sam se gotovo u trenu oslobođio neugodne bolesti i — tu sam opet zatekao Jožu! Svega tri godine nakon Gračaca ponovila se ista situacija — Jože mi je bio šef. Da bi taj subordinacijski odnos bar prividno bio sačuvan radi discipline ostalih namještenika, predložim Joži da ga u službenim odnosima pred drugima oslovjavam sa »vi«. On se tome začudio, no ja sam želio da se čuva njegov autoritet, pa sam se toga pridržavao. Bilo je zbog toga i smiješnih situacija. U njegovoj kancelariji ja ga tikam, a čim netko uđe, automatski nastavim u službenom tonu sa vi. No unatoč takvoj kameleonskoj situaciji nas dvojica ni okom trepну nismo.

Tada nismo stigli planinariti, ali smo zato zajedno tražili po šumama gljive, brali borovnice, jagode i maline a naše su se obitelji medusobno posjećivale.

U proljeće 1947. premješten sam u Zagreb na Zapadni kolodvor, opet za šefa stovarišta Mosne radionice, a malo zatim premješten je i Jože u Zagreb u tadašnju direkciju u Mihanovićevoj ulici. U prvo doba smo obojica zajedno spavalj u konačištu ložionice Zagreb i svake subote zajedno putovali k svojim obiteljima u Srpske Moravice, no već početkom iduće godine ja sam dobio stan u Pregradovićevu ulici 5 u Zagrebu. Bila je to priča da Joži i njegovoj obitelji učinimo uslugu. Ponudili smo im privremeni obiteljski smještaj u našem stanu. U tom jednosobnom stanu s djevojačkom sobicom stanovale su naše dvije obitelji s osam članova. Nedugo zatim i Jože je dobio obiteljski stan, u drugom krilu iste zgrade i istog kata.

Naše se planinarsko druženje opet nastavilo, sada najviše u slovenskim planinama, u Julijskim Alpama i Karavankama. Jože me nagovorio da se učlanim u planinarsku organizaciju (»Željezničar«, alpinistički odsjek). Kod upisa je bilo potrebno da za mene jamče dva člana. Zna se, prvi je bio Jože, tada već ugledni planinar, a na njegovu preporuku jamčio je za mene i predsjednik društva. Tako sam konačno nakon 16 godina »divljeg planinarenja« postao organizirani planinar.

Spomenuo sam tadašnji Jožin ugled u planinarskim krugovima. A kako i ne bi bio ugledan kad se, prema podacima pohranjenim u društvu, samo do proljeća 1950. uspeo na 55 vrhova viših od 2000 metara, od toga triput na Triglav, četiri puta na Grintavec, pa na Jalovec, Razor itd. Do tada broj mojih uspona nije bio tako impozantan, naime

Jože Smerke (lijevo) i pisac ovog članka (desno dolje) tridesetih godina na jednom velebitskom vrhu

Češka, gdje sam ja planinario, nema vrha iznad 2000 metara; najviša joj je Snežka u Krkonošama (Riesengebirge) sa svega 1602 metra.

U rujnu 1973. dogovorili smo se da naše obitelji zajedno provedu godišnji odmor. Bio mi je to prvi godišnji odmor nakon sedam godina neprekidnog rada i veselio sam se kao malo dijete. Započeli smo u roditeljskoj kući supruge mu Antonije u Vratima (Gorski kotar) i počelo je divno. Međutim, već pri prvom izletu na obližnji vrh osjetio sam oštре bolove u trbuhi tako da sam odmah morao liječniku. Radilo se o malignom tumoru već s metastazama. Izlječio sam se zračenjem, bez prekidanja službe.

Nakon toga nas je borba za egzistenciju razvijila. Preselio sam se u Podsusied i rijetko smo se mogli posjećivati. Bio sam toliko okupiran poslom da za planine i skijanje nisam više imao vremena, a kad sam jedne zime, u 65. godini svog života, na spustu s Oštrelja u Samoborskim gorama slomio skijaške štapove, zauvijek sam napustio i skijanje, što mi je još i danas žao.

*

Jože Smerke bio je zaista velik a opet skroman čovjek. Kroz život je prolazio sa svojim velikim srcem ali s malo riječi. Bio je uzoran suprug i otac svoje obitelji, drag prijatelj, meni napose kolegijalan, a uz to velik poklonik planina. Nisam mogao a niti smio dopustiti da bude zaboravljen njegov lik i njegov život. Neka ovih nekoliko redaka kao memento bude našem mlađom planinarskom naraštaju iz čije sredine je nestao on — naš JOŽE!

Podrška Republičke konferencije SSRNH planinarstvu u Hrvatskoj

Koordinacijski odbor RK SSRNH za djelatnost društvenih organizacija i udruženja građana na sjednici održanoj 25. veljače 1988. godine razmatrao je problematiku stanja i organiziranosti planinarske organizacije u SR Hrvatskoj s posebnim osvrtom na korištenje, održavanje i novu izgradnju planinarskih objekata. Nakon rasprave Odbor je zaključio da daje društvenu podršku Programskoj orientaciji i ciljevima Planinarskog saveza Hrvatske, smatrajući da bi u narednom vremenskom razdoblju, radi unapređenja rada planinarske društvene organizacije u SRH bilo potrebno:

1. Pojačati programsku suradnju planinarskih organizacija na svim razinama organiziranja s konferencijama SSRNH, Saveza socijalističke omladine i Saveza sindikata radi organizacijskog i akcijskog jačanja planinarskih organizacija, osnivanja novih organizacija, proširenja članstva kao i radi stvaranja što povoljnijih materijalnih uvjeta za korištenje, održavanje i izgradnju novih planinarskih objekata.

Jednom godišnje treba zajednički ocijeniti rezultate dogovorenih i ostvarenih djelatnosti na svim razinama organiziranja.

2. Planinarski savez Hrvatske i planinarske organizacije treba da donesu program dugoročne djelatnosti i suradnje s osnovnim i srednjim školama, s visokoškolskim obrazovnim institucijama, organizacijama udruženog rada i društvenim organizacijama koje u najvećem broju okupljaju djece i omladinu, radi uključivanja učenika, studenata i radničke omladine u članstvo planinarske organizacije i programske sadržaje planinarskih organizacija na području SR Hrvatske.

Organizacije SSRNH i SSOH tim programima treba da pruže konkretnu pomoć i društvenu podršku te da valoriziraju aktivnost u planinarskoj organizaciji.

3. Planinarski savez Hrvatske i planinarske organizacije treba da donesu dugoročne, konkretnе i prigodne planove propagandnih djelatnosti radi stvaranja navika za boravak u prirodi i aktivno bavljenje planinarstvom kao društvenim činiocem odgoja, zdravlja, jačanja ljubavi prema domovini te prirodnim i povijesnim vrijednostima.

Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske, kao osnivač RTV i javnih glasila, založit će se da se o vrijednim ostvarenjima planinarske organizacije informira šira društvena javnost.

4. Demokratizacija kadrovske politike, a s tim u vezi i školovanje raznih profila planinarskih aktivista treba postati stalna briga Planinarskog saveza Hrvatske i njegovih organizacija te organizacija Saveza socijalističke omladine (kao kadrovske osnove). Programi obrazovanja treba da budu atraktivni, prilagodljivi i prihvativi za sve polaznike te kompletirani za potrebe stjecanja znanja i u drugim društveno korisnim djelatnostima.

U kadrovskom osposobljavanju aktivista treba se koristiti iskustvima i objektima srodnih društvenih organizacija (izviđača, ferialaca, Crvenog križa, tehničke i fizičke kulture i dr.).

5. Planinarski objekti (domovi, kuće i skloništa) neprocjenjiva su vrijednost za cijelu našu društvenu zajednicu, a u sadašnjoj društvenoj i ekonomskoj situaciji treba da dobiju odgovarajući status u pogledu korištenja, održavanja i izgradnje novih objekata.

Zadužuje se Planinarski savez Hrvatske da za raspravu u organima i radnim tijelima Republičke konferencije SSRNH, koja će se održati u listopadu 1988. godine, predloži konkretnе mјere zakonodavnoga, ekonomskoga i organizacijskoga karaktera, koje SR Hrvatska treba da doneše za dugoročno unapređenje gospodarenja planinarskim objektima, kao objektima s posebnom namjenom na teritoriju SR Hrvatske.

6. Organizacije SSRNH svih razina organiziraju treba da pomažu i prate rad i rezultate rada planinarskih organizacija i njenih članova, da ih valoriziraju i uključuju u društveno-političke djelatnosti organa SSRNH i, više nego do sada, da predlažu zaslужne organizacije i pojedince za dodjelu raznih društvenih i državnih priznanja i nagrada.

7. Koordinacijski odbor RK SSRNH za djelatnost društvenih organizacija i udruženja građana zadužuje svoj Sekretarijat i Predsjedništvo Planinarskog saveza Hrvatske da precizno razrade stavove i zaključke i da ih u svim svojim organizacijama oživotvore konkretnim radnim djelatnostima.

Drugarski vas pozdravljamo,

Sekretar Odbora

Nenada Vukman

Speleologija

SASTANAK KKS PSJ ODRŽAN U ITALIJI!

Ove godine domaćin sastanka Koordinacijske komisije za speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije (KKS PSJ) bila je Jamarska zveza Slovenije (JZS) i Jamarski klub Slovenskog planinskog društva »Kraški krtci« iz Gorice. JZS ima, naime, 35 članica od kojih je 28 samostalnih jamarskih klubova i društava, a 7 ih je u planinarskim društvima s time da se dva jamarska kluba nalaze izvan granica Jugoslavije — u Italiji. Jedan, već spomenuti, je u Gorici, a drugi u Trstu. U želji da se ove spel. organizacije što više povežu s omima u Jugoslaviji, JZS i JK SPD »KK« organizirali su sastanak KKS PSJ 4—5. lipnja na terenu gdje djeluju JK »Kraški krtci« (kraške krtice), a to je područje između Sežane i Gorice uz granicu SFRJ — Italija, Obuhvaća selo Doberdob, Vrh St. Michaela, Rupu i Peć. Tu žive gotovo isključivo stanovnici slovenske narodnosti, dobro organizirani putem raznih nacionalnih organizacija, koje održavaju dobre i stalne veze sa Slovenijom, a speleozi iz JK »KK« posebno dobre veze sa speleolozima iz obližnjih slovenskih gradova (Sežana, Tolmin, Idrija, Ajdovščina). JK SPD »KK« iz Gorice, kao i JK Tršćanskog planinskog društva ravnopravni su članovi JZS, a predsjednik JK »KK« je i član UO-a JZS.

Sudionike sastanka iz Jugoslavije dočekali su domaćini u selu Doberdobu, među kojima su bili potpredsjednik općine i predsjednik Kulturne zadruge Slovenaca, predsjednik društva, predsjednik, tajnik i još petnaestak članova Jamarskog kluba. Saslušavi riječi dobrodošlice gosti i domaćini položili su cvijeće na spomenik poginulim Slovenicima u II. svjetskom ratu, a onda u selu Vrh St. Michaela u Domu kulture održali sastanak. Sastanku se pridružio i predsjednik Talijanskog pokrajinskog speleološkog saveza (za pokrajinu Posočje). Domaćini su štampali velike plakate kojih je bilo svuda po selima, označujući mjesto sastanka, kao i male bedž-kartice koje je dobio svaki sudionik sastanka.

Sastanku su prisustvovali po jedan predstavnik iz Makedonije, Crne Gore, BiH, dva iz Hrvatske, osam iz Slovenije, a ostalo su bili domaćini, ukupno 31.

Najprije je podnešen izvještaj o radu KKS PSJ u 1987. god., a onda izvještaji o radu u pojedinim republikama. Nakon toga dogovorene su dopune plana rada KKS PSJ za 1988. god. i plan rada za 1989. god. Zatim je raspravljano o aktuelnim problemima, a to su: školovanje kadrova, zaštita spel. objekata, posjeta stranim speleologima našim spel. objektima, kalendar važnijih republičkih spel. akcija, te dopuna podataka za spel. adresar.

Poslije sastanka sudionici su otišli u Jamarsku koču »Kraljica krasa«, koja se nalazi svega 2,5 km od jugoslavensko-talijanske granice. Tu se okupilo još tridesetak članova. Oni su prikazali jedan film i dijapositive o svom 19.-godišnjem radu. Sutradan su sudionici razgledali malu, ali vrlo lijepu špilju »Kraljica krasa«, udaljenu od Jamarske koče čak 15 metara, a onda na obližnjem brdu St. Michaela Muzej I. svjetskog rata.

Ovaj sastanak na doberdobskom krasu u Italiji ostao će dugo u sjećanju po ljubaznosti i srdačnosti domaćina i neobično lijepoj prijateljskoj atmosferi za cijelo vrijeme ovog druženja.

Vlado Božić

PRIRUČNIK O SPELEOLOŠKOM SPAŠAVANJU

Komisija za Jamsko reševanje Jamarske zveze Slovenije (Komisija za spašavanje iz speleoloških objekata Saveza speleologa Slovenije) izdala je 1985. god. priručnik pod naslovom »Jamsko reševanje« u šapirografskoj tehnici, u svega 65 primjeraka za potrebe Seminara o spašavanju iz spel. objekata u Poljčah od 10.—12. svibnja 1985. god. Autor tog priručnika je poznati slovenski speleolog

-spašavalac Marko Paternu sa suradnicima A. Gorašom, Z. Korenčanom, T. Planinom i A. Praprotnikom. Zbog velikog interesa za ovom publikacijom 1988. je JZS izdala reprint priručnika u nakladu od 200 primjeraka, ali dopunjeno tekstom i slikama, tako da danas predstavlja najsuvremeniji udžbenik o spašavanju iz spel. objekta kod nas. Ovo drugo izdanje također je pisano slovenskim jezikom, odštampano u šapirografskoj tehnici, na 51 stranici formata A-4, sa 25 slikama. Obradena je prva pomoć, način obavljanja o nesreći, karakteristike nesreće, formiranje spasilačke ekipe, spasilačka oprema i tehniku spašavanja, dužnosti vode i ostalih članova ekipe, sigurnost spašavanja, pomoći helikopterom, obaveze nakon završenog spašavanja, odnosi sa štampom. Na kraju je popis literature i kao dodatak mali ilustrirani rječnik slovenskih izraza najvažnije spel. opreme.

Vlado Božić

NEOČEKIVANO OTKRIVANJE SPELEOLOGA IZ SEŽANE

Grupa speleologa članova Arheološke sekcije Jamarskog društva iz Sežane pronašla je zanimljive ostatke pretpovijesnog života, točnije velike jelsenske rogove na koje su se nataložili stalagmiti. Budući da su uz robove pronađene i kosti, te ostaci ognjišta, a nisu pronađeni ostaci keramike, to ovi nalazi upućuju na zaključak da se radi o jelenu iz pleistocena, odnosno iz ledenog doba. Rogove ovog golemog jelena, koji je po navodima speleologa morao biti visine današnjeg konja, u špilju su najverovatnije donijeli njegini davni stanovnici. U kutovima dvorane te špilje pronađeni su ostaci i drugih životinja tog doba. Sudeći po tim nalazima, u špilji su ljudi živjeli i ona im je služila kao nastamba. Prema riječima Viktora Sakside, vode ekipe koja je otkrila ove nalaze u špilji Parti kraj Sežane, ovo nije prvo otkriće takve vrste u sežanskom kršu. Špilja je duga 210 m i već su ju posjetili i drugi naši speleolozi, a i speleolozi iz Austrije i Italije.

Dimitar Mamula

PROSLAVA 60-GODIŠNJEGL RADA SO PD »MOSOR« IZ SPLITA

SO PD »Mosor« iz Splita proslavio je u subotu 23. travnja na dostojan način svoju 60-godišnjicu rada. Početak proslave bio je u domu JNA u Splitu gdje je održan referat o radu SO-a od 1927. god. do danas, nakon čega su podijeljena brojna priznanja zaslužnim članovima SO-a, ali i mnogim drugim osobama i organizacijama koje su pridonijele uspješnom radu SO-a. Sakupili su se tu raznobodni članovi SO-a, od najstarijih, koji su nakon rata obnovili rad SO-a, pa do najmladih, zajedno s gostima iz okolice Splita, te gostima iz Makarske, Dubrovnika, Karlovca, Zagreba i Beograda, sve skupu preko osamdeset ljudi.

Nakon toga članovi SO-a su u svojim prostorijama u Marmontovoj ulici 2 otvorili spel. izložbu s fotografijama od doba početka rada SO-a, uređenja špilje Vranjače 1929. god., pa do današnjih spel. akcija u kojima su sudjelovali članovi SO-a, kao i izložbu stare i danas moderne spel. opreme. Uz malu zakusku tu su stari i mladi članovi SO-a zajedno s gostima pričali dogodovštine, obnavljali poznanstva i sklapali prijateljstva. Poslije podne gotovo svi sudionici proslave otišli su na Mosor u Planinarski dom »Umberto Girometta« koji nosi ime po osnivaču SO-a, gdje je nastavljeno druženje sve do zore. Svim sudionicima ova će proslava ostati u najljepšem sjećanju.

Vlado Božić

In memoriam

Dr. IVO VERONEK (1907—1988)

Zauvijek smo izgubili jednog svestranog planinara i dobrog čovjeka. Veronek je bio liječnik pulmolog i planinar, alpinist i skijaš, voditelj i fotograf, pisac i predavač. Njegova ličnost ostat će neodvojiv dio povijesti našega planinarstva. Prije rata, od 1935., član je HPD-ove alpinističke i skijaške sekcije, a poslije rata najprije je duša planinarstva u Krapini (od 1948. predsjednik PD »Strahinjčica«), a od 1957., kada se preselio u Samobor, jedan od najvrednijih članova »Japetića«. Preko tri desetljeća

bio je suradnik »Naših planina«. Pisao je putopise i povijesne članke. Najpozešnije njegovo djelo je povijest planinarstva u Krapini. U Planinarskom savezu Hrvatske bio je član Suda časti, u »Japetiću« potpredsjednik, u GSS-u suradnik. Taj tih, skromni i uvijek nasmiješeni čovjek bio je na djealu nevjerojatno marljiv i uporan. Takav je ostao do kraja svoga plodnog života. Umro je u Samoboru 29. ožujka. Planinari i sugrađani zadržat će ga u trajnoj uspomeni.

KARLO ACMAN (1919—1988)

Dana 18. ožujka umro je u Zagrebu zasluzni planinar i grafički radnik Karlo Acman. Prije rata bio je član HPD-a i predsjednik PD »Vitorog« (do 1941.). Poslije rata član je PD »Zagreb« od osnutka, a kad je osnovano PD »Grafičar«, Acman mu je najprije tajnik (1950.), a zatim potpredsjednik. Od 1952. djeluje u Planinarskom savezu Hrvatske kao član Izvršnog odbora, Nadzornog odbora i predsjednik Gospodarske komisije. Poslijednjih godina bio

je slabijega zdravlja i morao se povući iz aktivnog planinarskog života, no zasluge koje je stekao za razvitak planinarstva svojim dugogodišnjim požrtvovnim radom ostaju neizbrisive. Planinarska organizacija odužila mu se svojim visokim odlikovanjima: Planinarski savez Hrvatske Zlatnim znakom i Planinarski savez Jugoslavije Srebrnim znakom priznanja.

Alpinizam i ekspedicijonizam

● **Najteže usponi na svijetu.** Biti slobodnog (sportskog) penjanja je pobjeda teškog uspona. Težina ovisi, među ostalim, o kvaliteti i nagibu stijene. Ocjenu daje penjač koji stijene prvi prepenje, a ponavljač poprave ocjenu ako se s njom ne slažu. U svijetu se koristi više ljestvica za ocjenu težine slobodnog penjanja. Najpoznatija je američka, zatim austrošaska, francuska, engleska i srednjevropska. Srednjevropska ima kao najteže stupanj X, što je u francuskoj ravnog 8, u Australiji 30 do 32, u Americi 5.13 i u Engleskoj 7. Nije lako nabrojiti najteže uspone na svijetu jer su među njima male razlike, a samo neki su ponovljeni više puta. Spomenut ćemo nekoliko najtežih (ime smjera, država, prvi penjač i ocjena): 1. Punks in the Gym, Australija, Gülich, 31—32; Kanal in Rücken, Njemačka, Gülich, X+; Revelations, Engleska, Moffat, Ta; To bolt or Not To be, SAD, Tribout, 5.14a; Rovage, Svica, Le Manastrel, 8c. Zadnja dva smjera bila bi najteže na svijetu, po našoj ljestvici X—.

(Dare Božić)

● **Karakorum.** Ove će sezone u Pakistanu boraviti 68 ekspedicija. Četiri su odabijene, među njima i jedna slovenska. Najviše će ih biti na Karakorumu u svibnju i lipnju. Japan je dobio najviše dozvola (20%). Najviše ekspedicija ide u Trango, od toga jedna slovenska. Na drugu po visini planinu u svijetu, K-2, idu četiri ekspedicije, po jedna slovenska i španjolska te dvije američke.

(Dare Božić)

● **Državno prvenstvo u slobodnom penjanju** održano je 22—24. travnja u Ospu. Prvi je ušao u smjer Srećo Rehberger kao autor smjera. Smjer je ocjene IX— a visok je 16 m. Favorit Tadej Slabe penjač je u početku bez teškoća, ali je potkraj izgubio koncentraciju i nije ispenjao do vrha. Najviše je pokazao 21-godišnji Vili Guček, koji je Tadeja pobijedio za 42 cm. Lukić je imao teškoću u donjem dijelu smjera i pobijedio ga je Metod Skarja. Iznenadio je svestrani penjač Rok Kovač petim mjestom. Među penjačicama bila je favoritkinja Ines Božić, ali joj je na vrhu stijene isteklo vrijeme penjanja. U 17-metarskoj stijeni s ocjenom VII najviše je pokazala Simona Skarja. Sa 7. mjestom razočarala je Nuša Romih, koja je bila prezentant za pehar. Muškarci: 1. Vili Guček, Trbovlje, 2. Tadej Slabe, Matica, 3. Metod Skarja, Menges, 4. Marko Lukić, Maribor i 5. Rok Kovač, Akademski AO. Žene: 1. Simona Skarja, Menges, 2. Ines Božić, Koper, 3. Jelka Tajnik, Ravne, 4. Metka Galčić, Skofja Loka i 5. Marija Stremfelić, Kranj.

● **Festival u Katovicama.** Visokogorski klub u Katovicama, Poljska, organizirao je po prvi put 24—27. veljače filmski festival alpinističkih filmova. Iz inozemstva je došlo više od 100 gostiju, prikazano je 70 filmova a bilo je 1500 gledalaca. Podijeljena je samo jedna nagrada a dobio ju je francuski film Soa koji prikazuje penjanje Catherine Destavell u Africi. Jugoslaviju je zastupao Matjaž Fištravec filmom »Paklenka gora Cerro Torre«.

(Dare Božić)

Slovenski penjač Srećo Rehberger u smjeru Chunch Crack (IX+), Colorado

Planinarske kuće

● **Novo sklonište na Papuku**, u području Trišnica, izgradiće PD »Sokolovac« iz Slavonske Požege. Bit će udaljeno 2 sata hoda od doma Lapjak u Velikoj i poslužiti će kao pogodna polazna točka za izlete na Jankovac i Češljakovački vis. (Jakša Kopić)

● **Planinarski dom na Ravnoj gori** bit će na usluzi planinarama i izletnicima svaki vikend, a po potrebi za veće grupe, uz dogovor s opskrbnikom Brankom Hrgom, i u tjednu. Za sve informacije možete se obratiti direktno opskrbniku na kućni telefon 40-469 (poz. 042) ili telefonom Plan. doma »ANKA IVIC« na Ravnoj gori — 75-250 (poz. 042).

Dom je dobro opskrblijen hranom i pićem, te može pružiti smještaj u ugodnim i lijepo uređenim sobama. Ravna gora divan je i nezaboravan doživljaj u svaku godišnju dobu! Dodite! (Mira Sincek)

● **Bivšu školu preuređiti u dom.** U selu Goršetima na području Mjesne zajednice Brod Moravice u Gorskom kotaru nalazi se napuštena zgrada osnovne škole u dobrom stanju. Tom zgradom sada upravlja Mjesna zajednica Brod Moravice. Mjesna zajednica je voljna tu školu prenesti u trajno vlasništvo zainteresiranoj planinarskoj organizaciji radi preuređenja u planinarski dom. Ta okolnost je ispitana i o tome postoji suglasnost. Selo Goršeti

udaljeno je od Brod Moravica oko 5 km ili oko 1 sat i 30 minuta hoda. Prilaz do Goršeta vodi preko selu Kuti, a zatim preko župišnog krajolika u kanjon rijeke Kupe. Brod Moravice leže na željezničkoj pruzi Zagreb — Rijeka, a na udaljenosti od 1 km prolazi cesta Rijeka — Zagreb. Informacije zainteresirani mogu dobiti od Damira Naglica (telefon 051 — 817-202).

● »**Blagus**« gradi kuću na Medvednici. PD »Blagus« iz selia Blaguši (općina Sesvete) gradi pod vrhom Grohotom, 45 min od autobusne stanice Laz, planinarsku kuću — prvu u najistočnijem dijelu Medvednice. (Jakša Kopić)

Nove markacije

● **Nova markacija Samarske stijene — Kurin.** Prostor između Samarskih stijena (1302 m), Viševice (1428 m), Zagradskog vrha (1185 m) i Rujnika (1044 m) u planinarskom smislu malo je ili nikako obrađen i izleti u to područje vrlo su rijetki, iako je inače vrlo interesantno. Primjerice, s vrha Velikog Smolnika (1279 m) najlepši je pogled na Samarske i Bijele stijene. Jednim pogledom obuhvaća se cijeli veličanstven sklop najizbarnijih oblika. Ništa manje nisu atraktivni vidici sa Sutinovom (1013 m), Zapanušnikom (1115 m) i Rujnika (1044 m). Između tih vrhunaca prostiru se planinske visoravni Ravn, Lukovo, Okruglo i Crni Kal. To su perivoji cvijeća ispresjecani sumaricama bukve, smrekе, javora i ljeske. Prosječna je visina tih visoravnih oko 900 metara. Predio nije pust, postoje putovi i lijepe vikendice izgrađene na temeljima nekadašnjih kuća. Naime, sve do drugog svjetskog rata stanovnici crikveničke općine u proljeće su odilazili u to područje, sijali i sadili, gojili blago i u jesen se vraćali u Vinodol. I sada se još o tome priča na verandama vikendica ili uz ražanj i dobru kapijicu. Posebna zanimljivost tog područja je i ogromna, gotovo okrugla kraška ponikva Svinjski dolac, koja se sa 800 m obrušava na 430 m. Na tom izuzetno lijepom području već treću godinu vrlo aktivno djeluje PD »Strilež« iz Crikvenice. Prve značajne akcije bile su na uređenju Riječke planinarske transverzale (RT), slijedi obnova logora Kurin i, eto, sada izgradnja dvostrjeg planinarskog puta Samarske stijene — Kurin. Staza prolazi najzanimljivim planinarskim predjelima navedenog područja. U osnovi, to je put zamisljen kao najkraća veza sa Crikvenicom, odnosno Brezama (autobusna stanica), uz mogućnost da taj dio trase u dogledno vrijeme postane i jedna od etapa buduće crikveničke transverzale. Put će biti spojen i sa RT direktno

iz logora Kurin za Kalac ili zaoobilazno, ali znatno interesantnije, uz Treskavac na Zagradski vrh. Logor Kurin već je sada, zahvaljujući maru »Striležana«, ospozbijen za boravak i može primiti i veće grupe. Na tom mjestu je bio partizanski logor koji okupator nikađa nije otkrio. Neoštećen dočekao je kraj rata te je kao vrijedan spomenik sačuvan. Uz pomoć SUBNR-a Crikvenica i vrijednih planinarskih ruku on je obnovljen. Ima dvije sobe i kuhinju, stednjak, kamini i pitku vodu. Na karti Sušak 4 istočno je od ceste koja vodi od Novog za Lukovo. Sjeverno od natpisa na karti D. Kurin vodi na istok put koji je planinarskom markacijom obilježen do logora. Vrijedi poduzeti jedan izlet u to područje. Na Ravnom postoji i ugostiteljski objekt uvijek otvoren, gdje se može dobiti jelo i piće. Za sada najbolji je prilaz tom području od ž. st. Lič ili od Breza koristeći autobus iz pravca Crikvenice. (Miljenko Pavešić)

● **Planinarski put »Tragom vijećnika AVNOJ-a«** je uspostavilo PD »Dr. Milivoj Jambrišak« iz Travnika. Put još nema dnevnik ni trofejno obilježje, no već je četiri puta organizirano obidjen i svaki put sa sve većim brojem obilaznika, što je potvrda i opravdanost uspostavljanja puta. Prva točka na ovom putu je visoravan Vitovlje, točnije Hajdučki dol, mjesto gdje je umro vijećnik AVNOJ-a Dr. Milivoj Jambrišak. Danas tu stoji mramorni spomenik u obliku stećka. Od spomenobilježja trasa puta ide kroz visoravan Vitovlje u pravcu Koričana do škole u Vitovlju, gdje se lijepljim krajolicima uspijevaju do Maja kamena, svatovskog groblja. Odavde se put lagano spušta u pravcu Ponira vodeći uz trasu telefonskih stupova. Pionir; škola, sumarska kuća, slijepi potok, beskrajni pašnjaci, oko gустe šume, ljeti spektar zelenila, a zimi kraj vučjih tragova. Od sumarske kuće desno put ide u Pou-

garje, odnosno u Dobretiće i daje preko Ranča-planine u Jajce, a lijevo za Jasik, Kadinu jamu i Gostilja. Nešto niže u pravcu Gostilja je ponor u koji uvire slijepi potok, po čemu i cito kraj dobija ime. U predjelu Kadine jaime se nalazi nekoliko ponora, sto je jako interesantno za posjetitelje. Markirani put sa Ponira prelazi visoravan u pravcu zapada i po ulasku u šumu počinje se penjati padinama Dnoluci planine prelazeći prvo preko Javora i Torničke kose i izbjeg na staru cestu Jajce — Poljane na Bukoviku. (Sakib Kliko)

● **Dvije nove markacije na području Jajca.** Na području dječevaljana jajačkih planinara u zadnje vrijeme su markirana dva nova puta: Prvi put su markirali članovi PD »Cusine« iz Jajca, a ide stazom kojom je Tito i Vrhovni štab 6. januara 1944. napulazio Jajce i otisao u pravcu Milišta i Drvara. Do sada je četiri puta organiziran pohod po toj stazi. Staza polazi ispred Muzeja II. zasjedanja AVNOJ-a i stiže do planinarske kuće na Cusinama. Cijeli put od Jajca do planinarske kuće je moguće preći za 5—6 sati lagano hoda sa uživanjem u ljepotama kanjona Sedinice i prostranstvima planine Gorice. Drugi put od Jajca (Cusine) do Donjeg Vakufa (Dubrave) su zajednički radili planinarski ova dva grada. Prošle godine je urađen i organiziran obilazak trase u čast 16. augusta — Dana oslobođenja Donjeg Vakufa. Vidi geografsku skicu na III. stranici omota. (Sakib Kliko)

● **Put Božura u Istri.** Dovršena je markacija koja vodi od ž. st. Buzet preko Sluma, Klenovčaka i Pećica do Račje Vasi, gdje se veže na Istarski planinarski put. Put traje oko 5 sati hoda, a ime je dobio po mnoštvu božura između Sluma i Klenovčaka. Obnovljena je i markacija na IPP-u. (Josip Sakoman)

Rad društava

● **Koordinacijski odbor planinarskih društava SOUR-a INE.** Prošlo je već pet godina otkako je prvi put održan radni sastanak predstavnika svih planinarskih društava u INI. Tada je osnovan Koordinacijski odbor planinara INE, koji su sačinjavali delegati iz četiri planinarska društva INE. Danas, nakon pet godina uspješnog druženja, taj se broj povećao na devet i to: INA-Naftaplin, INA-Projekt, INA-OKI, INA-Trgovina-Bjelolasica, INA-Rafinerija Zagreb, svi iz Zagreba, INA-Petrokemija Omišalj, INA-Rafinerija Rijeka, INA-Petrokemija Kutina-Yeti i INA-Nafta Lendava. Ta velika planinarska društva INE obuhvaćaju oko dvije tisuće planinara. Na sastanku Koordinacijskog odbora 7. travnja u Klubu radnika INA-OKI-ja, Ilica 17., razmijenjena su iskustva i uočeni problemi u dosadašnjem radu, razmatrane ideje o uspješnijem djelovanju, te načinu povezivanja za provođenje zajedničkih akcija i usuglašavanja godišnjih planova izleta. Dogovoreno je i o točnim datumima održavanja zajedničkih druženja i izleta na razini planinarskih društava SOUR-a INA u organizaciji pojedinih društava. Pribraćena je i ideja u organiziranju planinarske zabave koja bi se upriličila u jesen, u studenom. Poželimo stoga svim planinarkama mnogo uspjeha i mnogo lijepih zajedničkih akcija.

(Z. Slepčević)

● **PD »Viševica« iz Ravne Gore** (Gorski Kotar) sve više pobuduje pažnju. To malo, no neobično vrijedno društvo neobično je aktivno. O njima se malo čuje, no dolaskom na njihov teren mnogo se vidi. Izradili su vrlo lijepе table, postavili ih na raznim punktovima

ma u mjestu te upućuju ka Viševici, Javorovoj Kosi, Turminu. Ne samo što daju informacije, one su i ukrašene mjestima, jer su izradene što pirotehnikom, što frezertehnikom te zbilja djeluju atraktivno. Prije dvije godine društvo je na Javorovojoj Kosi (1016 m) izgradilo čelični vidikovac koji nadgovezuje okolna stabla te u krugu od 360° pruža očaravajući vidik na gotovo cijeli Gorski kotar, dio Slovenije i Pokuplja. Sada je u neposrednoj blizini vidikovca izgrađeno planinarsko sklonište ili, bolje rečeno, planinarska kuća. To je solidna građevina, odlično postavljena i svojim izgledom uklapljenja u okolini ambient. Posebno oduševljava dnevni boravak sa centralno postavljenim štednjakom, te izlazom na natkrivenu verandu s koje je lijep pogled. Izolacija kuće je porofen pločama odoljet će i najhladnijim goranskim zimama. Eto, kad postoji ljubav prema svojem kraju, sloga i razumijevanje, sve se može. Bravo planinari Ravngorci!

(Miljenko Pavešić)

● **7. planinarska škola PD PTT »Sljeme«** održana je od 6. 4. do 29. 5. i uspješno završena izletom na Bijele stijene. Svečana podjela diploma bila je prilikom orijentacijskog natjecanja Vugrovec 1988. Unatoč lošem vremenu na govoru svim izletima, 46 polaznika postalo je članovima planinarske organizacije i novim ljubiteljima i čuvarima prirode. (Ladislav Janeš)

● **»Dr. Milivoj Jambrišak« iz Travnika** organiziralo je 29. studenoga pohod po transverzali »Tragom vijećnika AVNOJ-a« sa Vlašića do Jajca. U pohodu je bilo 65 planinara, omladinaca i vojnika. U nastavnom centru Lendići je organiziran čaj i vojnički

ručak, a po završetku pohoda čas historije u muzeju II. zasjedanja AVNOJ-a. Noćenje je bilo u planinarskom domu na Cusinama, koje je iskoristeno za druženje i dogovore za nove pohode. Poseban ugled na Cusinama je stvorio planinar, književnik Jusuf Begić iz Lukavca, kazivanjem svojih pjesama, a više puta je morao ponoviti »Poem o Bosni«.

(Kliko Sakib)

● **PD »Strilež« iz Crikvenice** je održalo godišnju skupštinu 24. veljače, na kojoj je osim izvještaja o proteklom radu usvojen plan aktivnosti za ovu godinu i smjernice razvoja društva. Pored sastanaka jednom tjedno, male škole planinarske za okupljanje pionira i masovnih izleta jednom mjesечно, u ovoj godini će se organizirati predavanje o Velebitu i veća izložba fotografija i plakata iz dosadašnjeg rada društva. Odlučeno je da se tiska bilten i na taj način obavijesti širi krug ljudi o našim aktivnostima. (Damir Margan)

● **PD »Ravna gora« Varaždin** ponovo je organiziralo planinarsku školu za podmladak. Voditelj škole bio je ing. Zdenko Kereša, tajnik GSS stanice Varaždin. Skola je trajala od 23. ožujka do 27. travnja, jednom tjedno, u prostoriji društva. Predavanja prema propisanom planu održali su predavači, vrsni planinari: Z. Kereša, V. Horvat, D. Šincek, T. Rodes i D. Zver. Organizirana su i tri izleta da se teoretske spoznaje iz škole i praktično potvrde. Bila su dva jednodnevna izleta (Samoborsko gorje i Ivančica), te jedan dvodnevni na Ravnu goru. Skolu je s uspjehom završilo 12 polaznika, učenici V-VII razreda.

(Mira Šincek)

Ostale vijesti

● **Travna gora — planinski raj!** Na toj planini, nedaleko od Sodražice, nasuprot Suhoj Krajini u Sloveniji, nalazi se prekrasan planinarski dom, B kategorije, u kojem je 41 član PD »Željezničar« iz Zagreba proveo lijep vikend. Vlasnik je Vatrogasnici savez, a opskrbnik Zdravko Hribar bio je prije domar na Triglavu. Objekt ima i dvije skupne sobe (20 i 34 kreveta). Preporučamo dom radi primjernog gostoprимstva i lijepje okolice.

(J. Sakoman)

● **Vodič na Hilandar** na Svetoj gori, s tri geografske skice i opisom uspona na planinu Atos, može se naručiti po cijeni od 3000 din kod PD »Kalafat«, 18.000 Niš, Tvrđava b.b. (za 10 primjeraka 20 posto popusta).

● **Speleološko društvo »Pauk«** nedavno je osnovano u Fužinama u Gorskom kotaru a okuplja mlađe entuzijaste pod vodstvom predsjednika Gorana Polića. Osim speleologije, u programu imaju i pla-

ninarstvo, te brigu o špiljskoj ljetopisu Vrelo.

(D. Mamula)

● **Cistili smo Medvednicu.** Vrijedni članovi PD Naftaplin organizirali su u nedjelju 22. svibnja akciju koja je odjeknula u Zagreb — čišćenje Medvednice! Grupa entuzijasta, zaljubljenika u Medvednicu, skupila se kod Tunela i Leustekovim putem krenula prema vrhu, smjerom Adolfovac. S crnim vrećama i rukavicama išli su statom, a drugi su se razili širim posjonom oko staze i skupljali smeće. Na Adolfovcu je bila prva pauza. Nakon osvježenja koje su pripremili omladinci, skupljeno smeće utovoreno je u kamion, a detaljno je očišćen i vidikovac Adolfovac. Cijelim putem pomalo su nas u čudu gledali ostali planinari, sumnjičavio su vrtjeli glavom, ali su i dobrovali našu akciju. Odlučili smo da tu dionicu redovito održavamo i čistimo od smeća. Zahvaljujemo na pomoći i razumijevanju drugovima iz

OUR-a SRR koji su nam osigurali kamion za odvoz smeća. Velika hvala i vozaču kamiona koji je svoj slobodan dan poklonio planinarama.

(Ivana Bensa)

● **4. susret planinara na Stojdragu** organiziralo je PD »Brežice« 20. ožujka. U ovom lijepom žumberačkom kraju sastali su se članovi društava iz Samobora, Travnika, Ljubljane, Rašice, Zagreba i domaćina. Bilo ih je oko 300 (lani samo 50).

(Josip Sakoman)

● **12. pohod stazama Titovog djetinjstva** ove je godine organiziran koncem svibnja a vodio je preko Miljane, Velikog i Malog Tabora.

(Josip Sakoman)

● **PD Zagreb-Matica slavi 40 godina rada** 24. rujna svečanim programom u Klubu samoupravljača. Jurišićeva 1 u 11 sati a 25. rujna planinarskim susretom uz glazbu u domu na Puntijarki. Dobro došli gosti!

SILAZAK

LICEM PREMA STIJENI

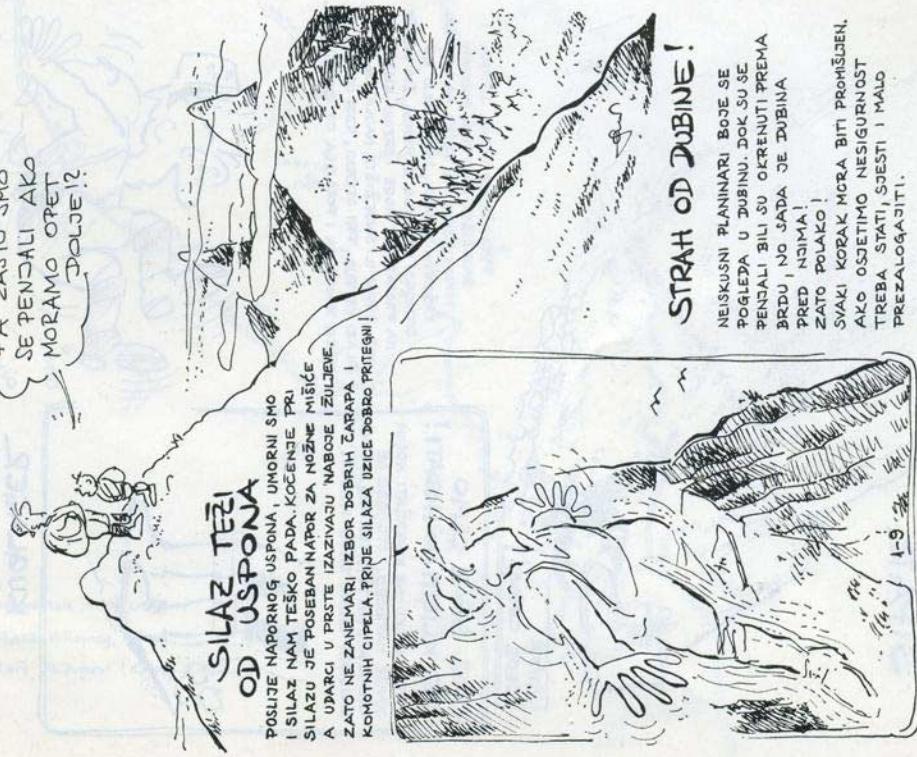
NA VELIKOJ STRMINI, POGOTOV
STJENOMITOJ, OKRENI SE LICEM PREMA
BRDJEVU I PAŽljivo provjeri,
ČVRSTINU NOGOSTUPA. TAKO I
NAPRINTJAGA, NEĆE ZAPINJATI NI TE
IZBACIVATI U DUBINU.

PA! ZAŠTO ŠMO
SE PENDJALI AKO
MORAMO OMETIĆI
DOLJE?

SILAZ TEŽI OD USPONA

PONJE NAPORNIG USPONA, UMORNI SMO
I SILAZ NAM TEŠKO PADA. KOĆENJE PRI
SILAZU JE POSEBAN NAPOR ZA NOŽNE MIŠICE.
A UPARCI U PRSTE IZAZIVAJU NABOJE ŽULJIVE.
ZATO NE ZANELJAVI IZBOR DOBRIH ČARAPA I
KOMOTNIH CIPELA, PRIJE SILAZA UZICE DOBRO PRITEGNI!

KAMEN KAO PUŠČANI METAK

NA STROMOJ PADINI VELIKA JE
OPASNOST OD ODRONA KAMENA.
ON PRI SLOBODNOM PADU DOBIVA
I MOŽE IZAZVATI TEŠKU OZLJEDU.
ZATO SE NA TAKVIM DIONICAMA
SKUPINAMA, DOK SE GORNJA
SKUPINA KREĆE, DONJA ĆEKÀ NA
ZAKLONJENOM MJESTU.
NA POKV. "KAMEN" ILI "U ZAKLON",
AKO ZAKLONA NEMA, TREBA
POGLEDATI GORE I STRELJIVO
REAGIRATI KORAKOM U STRANU!

STRAH OD DUBINE!

NEISKUSNI PLANINARI BOJE SE
POGLEDA U DUBINU. DOK SU SE
PENDJALI BILI SU OKRENUTI PREMA
BRDU, NO SADA JE DUBINA
PRED NIMA!
ZATO POLAKO!
SAKSI KORAK MORA BITI PROMIŠLEN.
AKO OSJEĆIMO NESIGURNOST
TREBA STATI SJESTI I MALO
PREZALOGAĆITI.

SIPAR

SNJEŽNISTE

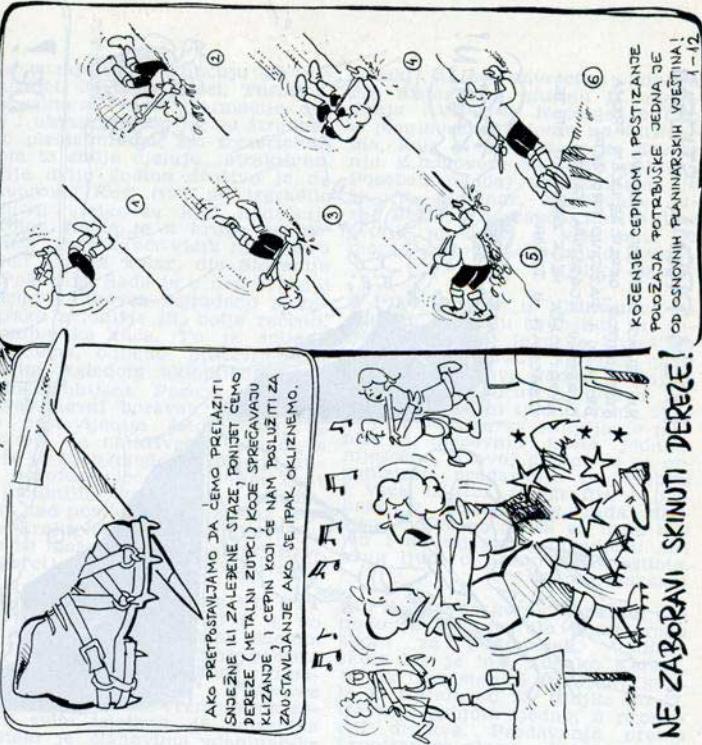
OPREZ NA SNJEŽNU STINU, JER SE POČETNIK LAKO OKLIZNE, A NA DANU SNJEŽNU VREBU OPASNOST! SMJE SE PRELAZITI SAMO KAD POKRŠNA NIJE ZALEBENA, DAKLE U PODNE LI STVARANJE NOGOSTUPA, LOŠ SE OBICAJ OTLUZATI SE PO TURU, JER SE BRZINA NE MOŽE KONTROLIRATI A NA ZAVRŠETU MOŽDA ČEKA STRIDENA LI DUBINA.

SIPAR JEDE ČIPELE!

KROZ SIPAR VIŠE KLIJITI NO HODATI!
PRI SILASKU NE KORACATI NOŽNI
SUVISE NAPRIOD, I ŠTO VIŠE SE
OSLANJATI NA PETUTEK KAD SE NOGA
ZAUŠTAVI ČINIMO DRUGI KORAK.

PRELAŽENJE PREKO SIPARA!
SNJEŽNU STINU ZAHTIJEVATI POSEBNU
TEHNIKU. SIPARI SU OBIGNO NA POHODJU
KRŠČUVIH STOPENA, SASTAVLJENI OD
SINTOG I KRUPNOG KAMENJA, ŠTO UTJEĆE
NA PROGRADNJE NOGE I BRZINU KLIJANJA.
NIZ SIPAR ILI SNJEŽNU STINU NALAKŠE SE
SILAZI UZ RUB, PRI STIJENI, GDE OBIGNOIMA
VEĆEG KAMENJA, I PODLOGA JE STABILNIJA.

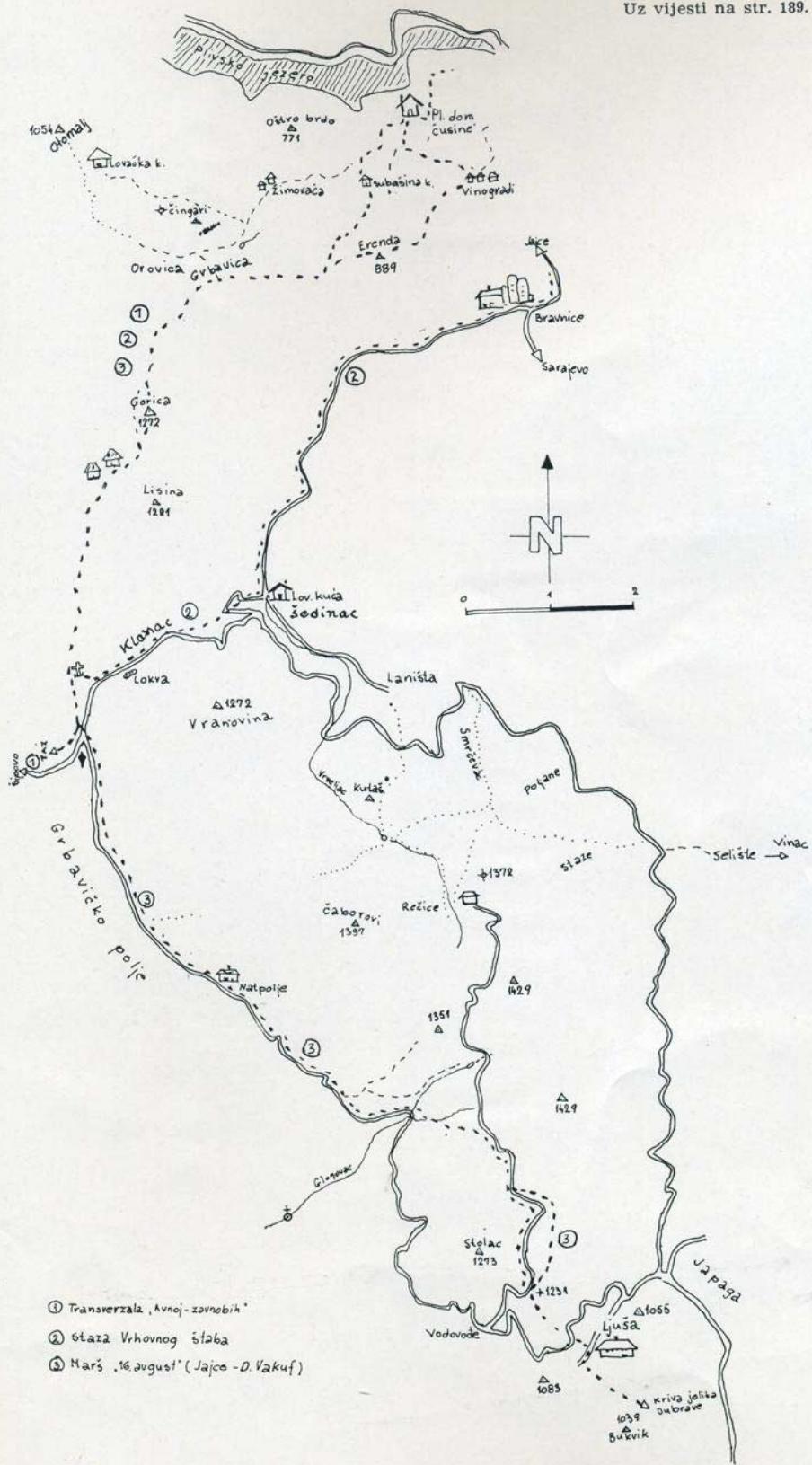
AKO PREPOSTAVLJAMO DA ČEMO PRELAZITI
SNJEŽNE ILI ZALEBENE STAZE, PONIJET ČEMO
DREPZE (METALNI ZUPCI) KOJE SPREČAVAJU
KLIZANJE, I ĆEPIN KOJI CE NAM POSLUZITI ZA
ZAVRŠLJANJE AKO JE IPAK OKLIZNEMO.

AKO JE SIPAR NA TVRDJO
PODLOZI, NASTAT ĆE EFEKT
"KUGLAGERA" TO KLIJANJE NA
KAMENICIMA, KAO PO KUGLICAMA.
POSEDIĆIMA: NESTABILNOST I YELUKA
ZRZINA, A NADČEŠĆE PAD!

NE ZABORAVI SKUNUTI DEREĆE!

KOĆENJE ĆEPINOM I POSTIZANJE
POLOŽAJA POKRBUJSKE JEDNA JE
OD OSNOVNIH PLANINARSKIH VOĆTINA!
1-12

PLANINARI!

SVAKI TJEDAN U POLJSKU I TATRE

U mjesecu rujnu »Generalturist« organizira svake nedjelje putovanje autobusom u Poljsku s planinarsko-turističkim programom. Radi se o punih sedam dana, sa smještajem, prehranom, noćenjem i programom »po planinarskoj mjeri«, s planinarskim vodičem po Tatramu, sa susretima s poljskim planinarna i upoznavanjem zemlje i gradova. Predviđena su tri jednodnevna planinarska i dva turistička izleta. Cijena, s punim pansionom i ulaznicama za muzeje 329.000 din (otplata na 4 obroka). Za planinarske grupe od 46 osoba jedno mjesto je besplatno. Upitati kod »Generalturista«, Zagreb, Praška 5 II kat, soba 211. Telefoni: (041) 424-811 i 420-888 (kućni 389).

Plan puta

1. dan: polazak iz Zagreba u 5 sati preko Maribora u Beč (razgledavanje grada). Spavanje u Zakopanima, glasovitom planinarskom središtu.
2. dan: razgledavanje Zakopana i okolice. Prijе spavanja drugarsko veče.
3. dan: uspon žičarom na Kasprowy vrh (1983 m), silaz po volji žičarom ili pješice (3 sata) preko doline Gasiencowe. Na večer disco.
4. dan: planinarski izlet na Gubalowku (1120 m), dijelom žičarom, zatim 2—3 sata pješice preko Butorowke do hotela »Kasprowy« i Zakopana.
5. dan: posjet logoru-muzeju Oswiencim (Aušvic-Birkenau) i odlazak u Krakov.
6. dan: razgledavanje Krakova i kraljevskog dvorca Wawel. Na večer disco.
7. dan: planinarski izlet do jezera Morskie oko (1939) u Tatramu, po želji uspon na Rysy (2499 m), najviši vrh Poljske. Uspon i silaz oko 5 sati po uređenoj stazi. Ostali će izvesti šetnju oko jezera. Oproštajno drugarsko veče s plesom.
8. dan: Povratak u Zagreb. Usput razgledavanje Bratislave. U Zagreb stizemo oko 24 sata.

Sretan put želi Vam »Generalturist«!